

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı

102108

**SOSYAL KARŞILAŞTIRMA SÜREÇLERİNDE
BENLİĞİN OLUMLU DEĞERLENDİRİLMESİ
İHTİYACININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İ. Mert TEKÖZEL

102108

DANIŞMAN: Prof. Dr. Nuri BİLGİN

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İZMİR - 2000

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 18/10/2000 tarih ve 18/39 sayılı kararı ile oluşturulan jüri,.....*Psikoloji*.....anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi *Mert Teköz*'nin *Sosyal Kavılastırma Süzelerinde* başlıklı tezini incelemiş ve adayı *14/11/2000* günü saat *10.00*'da tez savunmasına alınmıştır. *Sarı*

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

BAŞKAN

Prof. Dr. Murat Bilgiç

Yrd. Doç. Dr. İsmail Görsünçel
ÜYE

[Signature]

Doç. Dr. Melik Çoşar
ÜYE

[Signature]

ÖNSÖZ

Sosyal Psikoloji alanında çalışma yapmak, üstelik birden fazla araştırma problemiyle hem alana çıkıp hem de deneysel bir laboratuvar çalışması planlamak, herkesin takdir edeceği üzere hiç de kolay bir iş değildir. Hatta çoğu zaman örneklem seçiminden uygulamaların gerçekleştirilmesine, deneyde rol alacak deneycilerin seçilmesi ve eğitilmesinden bilgisayar programlarının yazılmasına, ölçeklerin harmanlanmasından veri toplanması ve bilgisayara girilmesine vb. bir araştırmacının tek başına göğüsleyebileceğinden çok daha fazla sorunla karşılaşılır.

Bu çalışmanın araştırma, uygulama, veri toplama, analiz vs. gibi çeşitli aşamalarında çok sayıda insanın son derece önemli katkıları olmuştur ve bu kişileri burada anmaktan büyük mutluluk duyacağım.

Her şeyden önce tez danışmanım, sevgili hocam Prof. Dr. Nuri Bilgin, fakültede üstlenmiş olduğu idari ve bilimsel görevlerin yoğunluğuna ve sağlık problemlerine rağmen kendisinden bekleyebileceğimin çok üzerinde bir eforla, mesai saatlerinin dışı dahil her an ihtiyacım olduğunda yanımda olarak araştırma desenlerinin oluşturulmasından, ölçeklerin Türkçe'ye aktarılmasına, konuya ilişkin daha derin bir kavrayış edinmemi sağlayan tartışmalardan araştırmanın örneklem seçimi, uygulama gibi teknik sorunlarına kadar hemen her konuda bana yardımcı olarak çalışmamı desteklemiştir. Hocama yalnızca araştırma sırasındaki desteğinden dolayı değil, aynı zamanda olgulara sosyal psikolojinin yöntemleriyle bakabilmeyi ve nihayet sosyal psikolojik bilginin ne anlama geldiğini sorgulayabilmeyi biraz kavrayabildiysem bunu ona borçlu olduğum için, özellikle teşekkür ederim.

Bunun dışında yine araştırmanın değişik aşamalarında görüşlerine başvurduğum, bakışımı zenginleştiren ilginç ve sorgulayıcı yaklaşımlarıyla beni destekleyen ve motive eden sevgili hocam Doç. Dr. Melek Göregenli'ye; araştırmanın deney bölümünde benimle birlikte sabahlara kadar çalışan, deneyin bilgisayar destekli manipülasyonlarının programını yazan ve deneyde deneyci olarak rol alan, zekasının işleklğine her zaman hayranlık duyduğumu gizleyemeyeceğim arkadaşım ve meslektaşım Arş. Gör. İbrahim Övgün'e; araştırmanın grup uygulamalarında aktif rol alan, verilerini bilgisayara giren, deneyci olarak görev alan, sıkışık zamanımda diğer işlerimi yürüterek araştırmaya zaman ayırmamı sağlayan, üstelik tüm bu işleri her zamanki alçakgönüllü ve dostça tavrıyla yapan, manevi desteğini ve arkadaşlığını hissetmenin araştırmanın çapını genişletmemde büyük payı olan arkadaşım Sosyolog Özgür Köseoğlu'na; ölçeklerin çeviri geçerliği çalışmasında yargıç olarak görev alan Prof. Dr. Şeyda Aksel, Doç. Dr. Melek Göregenli, Yrd. Doç. Dr. Sonia Amado ve Doç. Dr. Lütfiye Oktar'a; araştırmada kullanılan bazı ölçeklere ulaşmama yardımcı olan Prof. Dr. Oya Soriaş'a, kurumunun kapılarını bana açarak engelli çocukların aileleriyle çalışma yapmama fırsat veren, çalışmanın engelli çocukların aileleriyle ilgili olan bölümünde görüşlerinden çok yararlandığım arkadaşım Işık Özel Eğitim Merkezi Genel Koordinatörü Uzm. Psikolog Alev Girli'ye ve yine aynı kurumun değişik bölümlerinde yönetici olan arkadaşlarım Uzm. Psk. Semra Öztürk ve Psk. Ebru Onat'a; aynı kurumda uygulama yapmama yardım eden Ege Üniv. Psikoloji Bl.'den öğrenci arkadaşlarım Güleendam Çakmak, Yelda Yılmaz ve Ezgi Denizel ile meslektaşım İbrahim Zoylan'a ve ODTÜ Psikoloji Bl.'den öğrenci arkadaşım Nevra Cem'e; araştırmama veri sağlayan başta Yrd. Doç. Dr. Gülgün Meşe ve Doç. Dr. Ayşen Cem Değer olmak üzere öğretim üyesi arkadaşlarıma; birlikte veri girdiğimiz arkadaşım Psk. Songül Sabırsız'a ve ölçeklerin harmanlanmasında bana yardım eden arkadaşım Uzm. Psikolog Hanife Kahraman'a; deney sırasında odasını ve bilgisayarlarını kullanmama izin veren Prof. Dr. Şeyda Aksel ve Yrd. Doç. Dr. Banu Çengelci'ye; son olarak da her türlü kahrımı ve kapisimi çeken, yaptığım iş konusunda beni çok destekleyen anne ve babama çok teşekkür etmek isterim.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 1

I. BÖLÜM KURAMSAL VE METODOLOJİK TEMELLER 3

I. 1. SOSYAL KARŞILAŞTIRMA KURAMI 3

I. 1. a. *İnformel Sosyal İletişim ve Sosyal Karşılaştırma* 3

I. 1. b. *Sosyal Karşılaştırma, Görüşler ve Yetenekler* 6

I. 2. KURAMSAL VE METODOLOJİK GELİŞİM 16

I. 2. a. *Schachter'in "şok paradigması" tekniği ve duygusal durumların karşılaştırılması* 16

I. 2. b. *Sıraya dizme tekniği ve sosyal karşılaştırmalarda yön seçimi* 18

I. 3. SOSYAL KARŞILAŞTIRMA ARAŞTIRMALARINDA KULLANILAN YÖNTEMLER 19

I. 3. a. *Seçmeye Dayalı Yaklaşımlar* 20

I. 3. b. *Reaksiyona Dayalı Yaklaşımlar* 21

I. 3. c. *Anlatmaya Dayalı Yaklaşımlar* 22

I. 4. AŞAĞI DOĞRU KARŞILAŞTIRMA KURAMI 24

II. BÖLÜM AMPİRİK ARAŞTIRMA BULGULARI 26

II. 1. ÇALIŞMA I:

Iowa-Hollanda Karşılaştırma Yönelimi Ölçeği (INCOM), Aşağı Doğru Karşılaştırma Ölçeği (DCS) ve Yukarı Doğru Karşılaştırma Ölçeği (UCS)'nin Türkçe Uyarlaması; Geçerlik ve Güvenirliği; Türk Örneklemindeki Psikometrik Özellikleri 26

II. 2. ÇALIŞMA 2:

Yalancı Karşılaştırma Enformasyonu ve Kişilerin Sosyal Karşılaştırma Tercihleri 51

II. 3. ÇALIŞMA 3:

Ortalamanın Üzerinde Olma Etkisi (Above Average Effect) ve Akademik Yetenek 69

II. 4. ÇALIŞMA 4:

Sosyal Karşılaştırma, Farklılığı Azaltma ve Engelli Çocukların Anneleri 73

III. BÖLÜM GENEL TARTIŞMA 78

Kaynaklar 81

TABLULARIN LİSTESİ

Sf.

Tablo 1. Hollanda ve ABD örneklemlerinde INCOM'un diğer ölçeklerle gösterdiği korelasyonlar.....	28
Tablo 2. INCOM'un Türkçe ve İngilizce formları arasındaki korelasyonlar.....	32
Tablo 3. INCOM'un Türkçe ve İngilizce formları için ortalamalar.	32
Tablo 4. Türkiye, Hollanda ve ABD'de cinsiyete göre INCOM ortalamaları.....	38
Tablo 5. INCOM-T ölçeğinin madde-toplam korelasyonları.	39
Tablo 6. INCOM-T ölçeğinin faktör yapısı.	40
Tablo 7. INCOM-T'nin ilgili ölçeklerle korelasyonları.	43
Tablo 8. Aşağı Doğru Karşılaştırma Ölçeği'nin Türkçe ve İngilizce formları arasındaki korelasyonlar.	46
Tablo 9. DCS-T'nin diğer ölçeklerle gösterdiği korelasyonlar.	48
Tablo 10. Yukarı Doğru Karşılaştırma Ölçeği'nin Türkçe ve İngilizce formları arasındaki korelasyonlar.	49
Tablo 11. UCS-T'nin diğer ölçeklerle gösterdiği korelasyonlar.	50
Tablo 12. Karşılaştırma yönelimine göre s.k. enformasyonu içeren klasörlerde toplam kalma süreleri (sn cinsinden) ortalamaları.	60
Tablo 13. Tehdit edici enf. değişkenine göre <i>ortalamanın çok üzerinde puan alan kişiler</i> klasöründe gezinme süreleri (sn cinsinden)	61
Tablo 14. Tehdit edici enf. değişkenine göre <i>ortalamanın biraz üzerinde puan alan kişiler</i> klasöründe gezinme süreleri (sn cinsinden)	62
Tablo 15. Tehdit edici enf. değişkenine göre <i>ortalama civarında puan alan kişiler</i> klasöründe gezinme süreleri (sn cinsinden).	63
Tablo 16. Tehdit edici enf. değişkenine göre <i>ortalamanın biraz altında puan alan kişiler</i> klasöründe gezinme süreleri (sn cinsinden).	63

Tablo 17. Karşılaştırma yönelimi değişkenine göre <i>ortalamanın biraz altında puan alan kişiler</i> klasöründe gezinme süreleri (sn cinsinden).	64
Tablo 18. Deneklerin Genel E.Ü. öğrencileri ve Bir grup muhasebeci klasörlerine gözetme süreleri (sn cinsinden).	65
Tablo 19. Deneklerin Genel E.Ü. öğrencileri ve Bir grup mimar klasörlerine gözetme süreleri (sn cinsinden).	65
Tablo 20. Deneklerin yarışmacı koşulda Genel E.Ü. öğrencileri ve Bir grup mimar klasörlerine gözetme süreleri (sn cinsinden).	65
Tablo 21. Deneklerin kendi akademik başarılarına ilişkin puanlamalarını açıklamakta anlamlı olan değişkenler.	72
Tablo 22. Annelerin boyutlara göre çocuklarını değerlendirmeleri.	75

GRAFİKLERİN LİSTESİ

Sf.

Grafik 1. Katılımcıların yaş dağılımı.	34
Grafik 2. Katılımcıların devam ettikleri bölüm.	34
Grafik 3. Katılımcıların INCOM-T skorları dağılımı.	37
Grafik 4. Deneklerin sosyal karşılaştırma enformasyonu içeren klasörleri inceleme süresinin dağılımı.	60
Grafik 5. Algılanan akademik yetenek (%0 – 100).	71

GİRİŞ

Sosyal Karşılaştırma Kuramı, üzerinde çok tartışılan ve 1950’lerde Festinger tarafından ilk kez ortaya atıldığından bu yana Wheeler, Hakmiller, Wills, Goethals ve Darley, Alicke, Wood, Gibbons gibi çeşitli teorisyenlerin çalışmalarıyla gelişen ve sürekli yenilenen bir sosyal psikolojik formülasyondur. Sosyal karşılaştırmaların her zaman iradi ve istendik bir süreç olmadığını; grup yaşantısının doğal bir sonucu olarak insanların kendiliğinden ve otomatik olarak çeşitli karşılaştırma enformasyonlarına maruz kaldığını ve bunun da özellikle içerisinde çok çeşitli yetenek ve görüşten insanları barındıran heterojen gruplarda bir takım benlik değeri problemlerine yol açabileceğini ortaya koyan deneysel ve teorik katkılar (örn. Gilbert, Giesler ve Morris, 1995; Goethals ve Darley, 1987) bu çalışmaların en önemlilerindedir. Bu bulguların önemi okul ya da işyeri ortamlarından kronik ya da yaşamı tehdit eden hastalıkla başetmeye çalışan insanlara, buradan psikoterapötik gruplara kadar çok geniş bir alanda doğurgulara sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan, sosyal kimlik teorisi bireylerin dış gruplar olarak bilinen diğer gruplarla karşılaştırmalar yaparak ya da karşılaştırmalardan kaçınarak yüksek bir özsaygı elde etme ve/veya sürdürme yolları üzerinde durmuştur. Görüldüğü gibi artık sosyal karşılaştırma olgusu giderek “kendini bilme”den ziyade “kendini doğrulama”; öz-değerlendirme süreçlerinden ziyade öz-onay süreçleriyle anlaşılmaya başlanmıştır. Bu ise Festinger’in klasik postülalarını tartışılır kılmaktadır. Bilindiği gibi Festinger, insanı öz-değerlendirme ihtiyacı içerisinde ve mümkün olduğunca objektif ölçütler arayan bir varlık olarak kavramsallaştırmaktaydı. Oysa son zamanlardaki sosyal enformasyonunun bireyler tarafından nasıl kullanıldığına ilişkin çalışmalar [sahte konsensüs (false consensus), ortalamanın üzerinde olma etkisi veya PIP etkisi, atif yanlılıkları (self-serving bias) veya eşsizlik yanlılığı (uniqueness bias), aşağı doğru veya paralel sosyal karşılaştırma çalışmaları] insanların, tersine öz-saygılarını korumak ve kendini geçermek (self-validation) adına kendi işlerine gelen karşılaştırma enformasyonlarını aradıklarını ve/veya ürettiklerini göstermektedir.

Somutlaştırmak için şu tür bir benzetme yapılabilir: Festinger'in dünyasının insanları "Yakışıklı mıyım?", "Zeki miyim?", "Yetenekli miyim?" diye soruyorlar ve yanıtını bulmak için sosyal karşılaştırmalara yöneliyorlardı. Oysa bugün etrafımızda gördüğümüz insanlar çoğu zaman "Yakışıklıyım", "Zekiyim" veya "Yetenekliyim" ön kabulü ya da inancıyla başlıyor ve daha sonra bunu geçerli hale getirmek için sosyal enformasyon arıyorlar, bulamadıklarında ise üretiyorlar ("imaginative" veya "constructive" karşılaştırma enformasyonları). Bu, şüphesiz insanların hiçbir zaman gerçeği aramadıkları, her zaman benliği savunucu karşılaştırmalar yaptıkları anlamına gelmiyor. Sosyal karşılaştırmaların, kendini değerlendirmenin yanı sıra başka işlevler de yüklendiğini gösteriyor.

Araştırmamız esas olarak işte bu temel üzerinde tasarlanmış ve yürütülmüştür. Araştırmamızı özetleyen bu tezin ilk bölümünde sosyal karşılaştırma kuramındaki bu yeni paradigmanın kuramsal ve metodolojik temelleri tartışılacak; ikinci bölümde ise bir dizi ampirik araştırmanın bulgularına yer verilecektir.

I. BÖLÜM KURAMSAL VE METODOLOJİK TEMELLER

I. 1. SOSYAL KARŞILAŞTIRMA KURAMI

I. 1. a. İnförmel Sosyal İletişim ve Sosyal Karşılaştırma

Festinger, aradan geçen yarım yüzyıla rağmen sosyal psikoloji çevrelerinde hala aktüel tartışmalara kaynaklık eden “sosyal karşılaştırma kuramı”nı (Festinger, 1954) göreceli olarak basit ve anlaşılır bir kuram olan “införmel sosyal iletişim kuramı”nın (Festinger, 1950) devamı olarak oluşturmuştur. İnförmel sosyal iletişim kuramı, temelde, görüşler açısından grup içindeki tekbiçimlilik (üniformite) baskısı olgusunu anlamaya çalışan ve bunun birey ve grup açısından implikasyonlarını tartışan bir kuramsal yaklaşımdır. Festinger, bu kuramla şu sorulara yanıt aramıştır: Görüşler açısından grup içini homojenize eden faktörler nelerdir? Üniformite hangi grup içi süreçler vasıtasıyla yaşama geçirilmektedir? Sözkonusu süreçlere etki eden (arttıran veya azaltan) sosyal durumlar nelerdir? vs. Ona göre grup içinde, grup üyelerinin – özellikle grup için önemli olan konularda- benzer kanaatlere sahip olması yönünde bir sosyal baskı mekanizması mevcuttur ve bu mekanizma grup-içi iletişim vasıtasıyla işlemektedir. Başka bir deyişle, grup, kendi içerisindeki görüş farklılıklarını iletişim yoluyla ortadan kaldırmaya yönelir. Wheeler’a (1991) göre burada “iletişim” olgusunun araçsal (instrumental) bir kavranışı sözkonusudur. Sapan (farklı düşünen) birey iletişim vasıtasıyla etkilenmeye çalışılır. O halde, grup içi üniformite arayışının arttığı herhangi bir konuda grup içi iletişim yönündeki baskı da artacaktır; sapan birey iletişime zorlanacaktır. Wheeler (1991), införmel sosyal iletişim kuramının, ulaştığı sonuçları bir dizi ilke halinde şöyle özetlemektedir:

Grup içinde iletişim kurmaya yönelik baskı (İletişime zorlama);

1. grup içinde algılanan görüş farklılıklarının artmasıyla artar,
2. farklılık taşıyan görüşün grubun fonksiyonlarına ilgili olma derecesinin artmasıyla artar,
3. grubun bağlılık düzeyinin artmasıyla artar.

Belirli bir bireye yönelik baskı (iletişime zorlama);

1. iletişim kuran kişi ile o kişi arasındaki görüş farklılığının artmasıyla artar,
2. kişinin grup üyesi olmasının istenmemesi ya da grup üyesi olarak algılanmaması ile azalır,
3. kişinin görüşünün iletişim sayesinde beklenen yönde değişeceğine ilişkin algının yüksek olmasıyla artar. (sf. 4)

Görüşlerin ya da kanaatlerin grup içindeki homojenliği iki nedenle işlevseldir: Sosyal gerçekliğin inşası ve grup lokomasyonu (Lewin'in kullandığı anlamda grubun hareketliliği) için gerekli oluşu (Goethals ve Darley, 1987; Wheeler, 1991). Yani bireyler görüşlerinin doğru ya da geçerli olduğunu ancak kendileri gibi düşünen diğerlerinin arasında olduklarında sağlayabilirler. Ya da tam tersi: Diğer insanların da kendisi gibi düşündüğünü gördükleri sürece bir sosyal gerçekliğe sahip olurlar.

İnformel sosyal iletişim kuramı özet olarak sosyal gruptaki görüşlerin nasıl etkilendiğini (opinion influence processes) ve nasıl şekillendiğini (opinion formation) anlamaya çalışmıştır. Sosyal karşılaştırma kuramı ise buna ek olarak yeteneklerle (abilities) de ilgilenmiştir. Festinger'in deyişiyle kuramın görüşler için olduğu kadar yetenekler için de uygulanması sosyal karşılaştırma kuramına yol açmıştır (Festinger, 1954). Wheeler'a (1991) göre Festinger, informel sosyal iletişim kuramına görüşlerin yanında yeteneklere ilişkin süreçleri de ekleyerek, "iletişim" (communication) terimini "karşılaştırma" (comparison) terimiyle ikame etmiştir. Ona göre bu ikame gereklidir, çünkü "kişi kendisinin veya bir başkasının yeteneğini konuşarak (iletişim vasıtasıyla) değiştiremez, onun yerine o kişiyle yarışmaya girerek, işbirliği yaparak ya da karşılaştırma yapmaya son vererek üniformiteyi elde edebilir. Ayrıca üniformitenin anlamı yetenekler söz konusu olduğunda görüşler için olduğundan bir miktar farklıdır: Görüşler için, üniformite kişinin doğru düşündüğünün göstergesidir, yetenekler için ise diğerlerinin yapabildiği şeyleri yapabildiğinin" (Wheeler, 1991; sf. 4-5).

Sosyal karşılaştırma kuramının informel sosyal iletişim kuramından ayrıldığı bir diğer nokta ise, her iki kuramın da görüşler açısından grup içi homojenliğin sağlanması olgusuyla ilgilenmesine rağmen, birincisinin daha çok grubu ve grup lokomasyonunu vurgularken ikincisinin bireyin ihtiyaçlarını ön plana çıkarmasıdır. İlki olguyu bir grup

süreci (group process) olarak kavramsallaştırırken diğeri kişilerarası (interpersonal) bir süreç olarak ele almaktadır (Goethals ve Darley, 1987).

Birçok yazar modern sosyal karşılaştırma kuramını Festinger'in *Human Relations* dergisinde 1954'de yayınlamış olduğu ve bugün artık klasikleşmiş makalesiyle başlatır: *A Theory of Social Comparison Processes* (ör. Goethals, Massick ve Allison, 1991 ; Wheeler, 1991 ; Arrowood,1993 ; Brown, 1988). Makalenin başlığının çoğul bir sözcükle, yani sosyal karşılaştırma süreçleri terimiyle kurulmuş olması Arrowood'a (1993) göre rastlantı değildir. Ona göre Festinger "süreçler" terimiyle, en azından iki temel süreci, görüşlerin değerlendirilmesi ve yeteneklerin değerlendirilmesini ima etmek istemiştir. Nitekim sosyal psikologlar son yıllardaki çalışmalarıyla sosyal karşılaştırmanın tek bir süreç olmadığına, aksine bir dizi görece bağımsız süreçten meydana geldiğine ilişkin çok çeşitli kanıtlar elde etmiştir (bkz. Suls ve Wills, 1991 ; Arrowood, 1993). Değişik yazarlar kuramın kökenini Kurt Lewin'in grup iletişimi ve grup etkisi çalışmalarına (bkz. Suls ve Wills, 1991), Hyman'ın ve Kelley'in referans grupları çalışmalarına (bkz. Goethals, Messick ve Allison, 1991), Muzaffer Şerif'in otokinetik etki veya sosyal etki çalışmalarına (bkz. Gergen ve Gergen, 1986) dayandırmaktadır. Bütün bunlarda bir doğruluk payı olmakla birlikte, biliyoruz ki Festinger, esas olarak, sosyal karşılaştırma kuramının kuramsal arka planını informel sosyal iletişim çalışmalarından; ampirik altyapısını ve deneysel kanıtlarını ise "beklenti düzeyi" (level of aspiration) deneylerinden sağlamıştır.

Beklenti düzeyi araştırmaları, bireylerin yetenek gerektiren çeşitli görevler konusunda kendi performanslarına ilişkin beklentilerinin hangi değişkenler tarafından belirlendiğiyle ilgili bir dizi deneysel çalışmayı kapsar (Goethals ve Darley, 1987). Bu deneylerde tipik olarak, kişiye süreklilik arz eden bir görev verilir. Bu genellikle, dart oyununda olduğu gibi hedefe sırayla bir dizi ok atmak veya bir dizi bulmaca çözmek şeklinde bir görevdir. Her denemeden sonra kişiye performansı hakkında bir geri bildirim verilir (kaç puan aldığı, kaç doğru yanıt olduğu ya da ne sürede tamamladığı vs. gibi.) ve bir sonraki seferde kaç puan beklediği ya da kaç puan almayı deneyeceği sorulur (Festinger, 1954; sf. 119).

Festinger, o zamana kadar hedef yönelimli davranış kavramıyla anlaşılmaya çalışan bu olguyu kişinin kendi yeteneğinin değerlendirmesi olarak yorumlamıştır. Ona

göre kişinin beklenti düzeyi (aspiration level), aslında kişinin o andaki performansının ne olması gerektiğini, yani kişinin kendisi için iyi performansın ne olduğunu ifade etmektedir. Başka bir deyişle kişinin beklenti düzeyi, kişinin kendi yeteneğinin değerlendirmesini içerir. Nitekim araştırma verileri beklenti düzeyine uygun puanlar alan kişilerin başarı, uygun olmayan puanlar alanların ise başarısızlık deneyimi yaşadıklarını göstermektedir (Festinger, 1954). Festinger, bu deneylerde kişilere kendilerini diğerleriyle karşılaştırma olanağı verilmediğinde beklenti düzeylerinin kararsızlaştığını, yani bir önceki performansından etkilenerek yüksek düzeyde dalgalanmalar gösterdiğini gözlemiştir. Benzer bir etki görüşler alanı için de geçerlidir. Otokinetik etki deneyinde bireyler karşılaştırma yapabileceği diğer kişilerden yoksun olduklarında ışığın hareketine ilişkin tahminleri yüksek düzeyde dalgalanmalar göstermektedir (Festinger, 1954).

I. 1. b. Sosyal Karşılaştırma, Görüşler ve Yetenekler

Festinger'in Sosyal Karşılaştırma Süreçleri Kuramı, insanlarda görüş ve yeteneklerini değerlendirme dürtüsü bulunduğu, yani insanların görüşlerinin doğruluğunu ve neleri yapabiliş neleri yapamayacağını bilmek konusunda bir motivasyona sahip olduğu ve bu motivasyonun sosyal olmayan (non-social) bir karakter arz ettiği hipotezinden hareketle 9 hipotez, buna bağlı 8 çıkarıma ve 8 türetimden oluşur. Bunlar sırasıyla şöyledir (bak. Festinger, 1954; sf. 117-135):

Hipotez 1: İnsan organizmasında görüş ve yeteneklerine değerlendirmeye yönelik bir dürtü (drive) vardır.

Hipotez 2: Objektif ve sosyal olmayan enformasyon varolmadığında, insanlar kendi görüş ve yeteneklerini diğer insanların görüş ve yetenekleriyle karşılaştırarak değerlendirirler. (Karşılaştırma yapmak için fiziksel bir gerçeklik ya da standartların yokluğu halinde bireyler, kendi görüş ve yeteneklerini diğer insanların görüş ve yetenekleriyle karşılaştırma yoluna giderler.)

Çıkarsama 2 A: Hem fiziksel hem de sosyal karşılaştırma olanağı olmadığı durumlarda görüş ve yeteneklerin öznel değerlendirilmesi istikrarsızlaşır (unstable).

Çıkarsama 2 B: Görüş ve yeteneklerini değerlendirmek için objektif ve sosyal olmayan kriterlere kolayca ulaşmanın mümkün olduğu durumlarda, kişiler kendi görüş ve yeteneklerini diğerleriyle karşılaştırarak değerlendirmezler.

Hipotez 3: Kişinin kendini belirli bir kişiyle karşılaştırma eğilimi, o kişiyle arasındaki görüş veya yetenek farkı arttıkça düşer.

Çıkarsama 3 A: Karşılaştırma yapmak için mümkün birden fazla kişinin bulunduğu durumda, karşılaştırma yapmak üzere kişinin görüş veya yeteneğine yakın olan seçilir.

Çıkarsama 3 B: Yalnızca kendisinden çok farklı biriyle karşılaştırma yapma olanağı olduğu durumda, kişi görüş veya yetenekleri hakkında kesin bir değerlendirme yapamaz.

Türetim A: Kişinin kendi görüş veya yeteneklerine yakın olduğunu düşündüğü diğerleriyle karşılaştırma yapmasının mümkün olduğu durumda, kişinin kendi görüş veya yeteneklerine ilişkin öznel değerlendirmeleri istikrarlı (stable) hale gelir.

Türetim B: Kişinin görüş veya yetenekleri kendisinden biraz farklı kişilerle karşılaştırma yapma olanağının bulunması, kişinin, sözkonusu görüş veya yetenekle ilgili değerlendirmesini değiştirmeye yönelik bir eğilim yaratır.

Türetim C: Kişi, diğerlerinin görüşler ve yetenekler bakımından kendisinden çok farklı olduğu durumları, kendisine benzer olduğu durumlara kıyasla daha az cazip bulur.

Türetim D: Grup içinde görüş veya yetenekler açısından bir farklılık bulunması, grup üyelerinin bir kısmının farklılığı azaltmak üzere eyleme geçmesine yol açar.

Hipotez 4: Yetenekler konusunda görüşlerden farklı olarak yukarı doğru tek yönlü güdülenme sözkonusudur.

Hipotez 5: Kişinin yeteneğini değiştirmesini güçleştiren veya olanaksız kılan fiziksel (sosyal olmayan) sınırlamalar mevcuttur. Bu fiziksel sınırlar görüşler açısından mevcut değildir.

Türetim D1: Grup içinde görüşler veya yetenekler açısından bir farklılaşma sözkonusu olduğunda kişi, kendi pozisyonunu gruptaki diğerlerine yaklaştırmak yönünde bir eğilim gösterir.

Türetim D2: Grup içinde görüşler veya yetenekler açısından bir farklılaşma sözkonusu olduğunda kişi, gruptaki diğerlerini kendine benzer kılmak yönünde bir eğilim gösterir.

Türetim D3: Grup içinde görüşler veya yetenekler açısından bir farklılaşma sözkonusu olduğunda kişi, gruptaki kendisinden çok farklı olan kişilerle karşılaştırma yapmayı sonlandırmak yönünde bir eğilim gösterir.

Hipotez 6: Karşılaştırmayı sürdürmek kişi için hoş gitmeyen sonuçlar taşıdığı anda, karşılaştırmayı sonlandırmaya (cessation of comparison) düşmanlık ve küçümseme de eşlik eder.

Çıkarılma 6 A: Görüşlerin karşılaştırıldığı durumda, karşılaştırmayı sonlandırmaya düşmanlık ve küçümseme eşlik eder. Bu durum yetenekler için genellikle sözkonusu değildir.

Türetim E: Belirli bir yetenek veya görüşü değerlendirmeye ilişkin motivasyonu arttıran herhangi bir faktör, aynı yetenek veya görüş için üniformite yönündeki baskıyı da artırır.

Hipotez 7: Belirli bir görüş veya yetenek için, belirli bir grubun karşılaştırma grubu olarak önemini arttıran herhangi bir faktör, grup içinde aynı yetenek veya görüş için üniformite baskısını artırır.

Türetim E'den çıkarsama: Bir görüş veya yeteneğin öneminin artması ya da bu görüş veya yeteneğin halihazırdaki davranışla ilgisinin artması aynı görüş veya yetenekle ilgili farklılıkları azaltmaya yönelik baskıyı artırır.

Çıkarsama 7 A: Grubun çekiciliği arttıkça, aynı grup içinde görüşler ve yetenekler konusunda üniformite baskısı da artar.

Çıkarsama 7 B: Belirli bir görüş veya yeteneğin grupla ilgililik derecesi arttıkça o yetenek veya görüş açısından üniformite baskısı da artar.

Hipotez 8: Kişinin görüş veya yeteneğinden çok farklı olan kişiler, farklılıkla ilişkili diğer özellikleri bakımından da farklı olarak algılanıyorsa, bu kişilerle karşılaştırılabilirliği sınırlandırma eğilimi daha da güçlenir.

Hipotez 9: Grup içinde çok farklı görüş veya yeteneklere sahip bireyler mevcutsa, üniformite baskısının gücü grubun moduna yakın olanlarla olmayanlar arasında farklılık gösterir. Grubun moduna yakın olanlar, uzak olanlara kıyasla, diğerlerinin pozisyonunu değiştirmeye ilişkin daha güçlü; farklı olanlarla karşılaştırma yapmayı sınırlandırmak konusunda göreceli olarak daha zayıf ve kendi pozisyonlarını değiştirme konusunda ise yine daha zayıf bir eğilim gösterirler.

Festinger'e (1954) göre, geçerli olmayan bir görüşe sahip olmak ya da sahip olduğu yetenek hakkında yanlış bir değerlendirme yapmak çoğu zaman kişinin ceza görmesine, hatta kişi için bir felakete yol açabilir (bak. Hipotez 1). Örneğin alkolün trajik etkilerinden biri de sürücülerin araba kullanma ve araca hakimiyet yeteneklerini gerçekçi olmayan bir şekilde abartılı algılamalarına yol açmasıdır. Bu da çoğu zaman bir felaketle sonuçlanmaktadır (Brown, 1988). Goethals ve Darley'e (1987) göre bu

ilkeyi iki şekilde yorumlamak mümkündür: İlk olarak insanlar gelişimleri süresince neyi ne kadar iyi yaptıklarını bilmenin yarar taşıdığını öğrenirler. Becerilerinin düzeyini doğru bir şekilde bildikleri takdirde bir takım fiziksel ve sosyal tehlikelerden sakınabilirler. İkinci olarak bu motivasyonun durum yönelimli olduğu söylenebilir. Sosyal sityasyona bağlı olarak artar veya azalır. Örneğin ertesini gün bir sözel yetenek sınavına girecek olan bir öğrenci bu alanda ne kadar yeterli olduğunu bilmek konusunda normalden daha fazla motive olacaktır. Aynı şey bir süre sonra belki de sayısal yeteneği için sözkonusu olabilir.

Sosyal karşılaştırma kuramına göre, insanlar kendilerine ilişkin doğru ve kararlı bir değerlendirme yapma ihtiyacı içindedirler. Bu amaçla insanlar, aslında kendilerini objektif ve sosyal olmayan (fiziksel) standartlar kullanarak karşılaştırmak isterler; ancak böyle bir enformasyona ulaşmak mümkün olmadığında sosyal enformasyona başvururlar (Hipotez 2). Yani diğer insanlarla kendilerini karşılaştırırlar (Taylor, Wayment ve Carrillo, 1996). Sosyal karşılaştırma burada sanki fiziksel karşılaştırmayın belki biraz eksik, yetersiz; ama onun yokluğunda yine de işe yarayan bir ikamesi gibidir (Goethals ve Darley, 1987). Yani insanlar öncelikle kendilerini değerlendirmek için daha yüksek ve daha kesin standartlar ararlar; ancak bunu elde edemediklerinde ya da şüpheye düştüklerinde, bir belirsizlik sözkonusu olduğunda ise diğer insanlara yönelirler. Bu yaklaşım ilerde daha ayrıntılı olarak değinileceği üzere yoğun bir biçimde eleştirilmiştir (ör. Klein, 1997; Goethals ve Darley, 1987). Bu eleştirilere göre, çoğu zaman birey belirli bir yeteneğe ilişkin objektif bir kritere sahip olsa bile bunun ne anlama geldiği aslında diğer insanlara göre kişinin görelili pozisyonuna bağlıdır. Örneğin kişinin 100 metreyi kaç saniyede koştuğunu bilmesi koşma yeteneğinin düzeyini gösteren objektif, fiziksel bir kriter gibi görülebilir. Ancak bu bilgi yalnızca aynı sürede kaç kişinin koşmayı becerebildiğini bildiğimiz sürece bir anlam ifade eder. Benzer şekilde örneğin zeka testlerinin bilişsel yeteneği ölçen objektif bir kriter olduğu düşünülebilir. Ama biliyoruz ki zeka testleri yalnızca kişinin belli bir popölasyona göre görelili performansına ilişkin bir ölçüdür. Ayrıca çoğu zaman sosyal karşılaştırma enformasyonu, kendimizi değerlendirmenin biricik yoludur (Klein, 1997). Örneğin kişi ne kadar çekici olduğuna veya ne kadar espritüel olduğuna vs. diğer insanlarla pozisyonlarına ilişkin enformasyona sahip olmadan nasıl karar verecektir? Bir görüşün

(opinion) doğru olup olmadığına ilişkin ise hemen hiçbir zaman fiziksel ve kesin bir kanıt bulmak mümkün değildir. Belirli bir ressamın resimlerini diğerine tercih etmek, seçimlerde belli bir aday yerine diğerini desteklemek ya da klasik yerine spor giyinmeyi tercih etmek vs. sözkonusu olduğunda sosyal olmayan bir değerlendirme kriteri bulmak oldukça güçtür. Aslında Festinger (1954) de bir noktaya kadar bunu kabul etmektedir. Ancak yine de kişinin elinde tamamen objektif bir kriter olduğunda ya da buna kolayca ulaşmasının mümkün olduğu durumda kişinin sosyal enformasyon yerine objektif veya fiziksel olanı tercih edeceğini düşünmüştür (bak. Çıkarsama 2 b). Bu öngörüsünü de Hochbaum'un bir deneyine dayandırmıştır: Bu deneyde deneklerin bir kısmı deneyci tarafından kendilerine verilen görevde çok yetenekli olduklarına, geri kalanı ise çok yetersiz olduklarına inandırılmış. Daha sonra tüm denekler gruptaki büyük çoğunluğun kendilerinden farklı düşündüklerini öğrenmişler. Görüşlerinin doğru olacağına ilişkin objektif bir temele sahip olan denekler (kendilerine çok iyi olduğu söylenenler) görüşlerini grubun yönünde değiştirmezlerken; görüşlerinin yanlış olacağına ilişkin objektif bir temele sahip olan denekler (kendilerine çok kötü olduğu söylenenler) görüşlerini daha kolay değiştirmişlerdir (Festinger, 1954).

Sosyal karşılaştırma literatüründe belki de en tartışmalı olan hipotezler Festinger'in benzerlik hipotezi (Hipotez 3) ve yetenekler için yukarı doğru güdülenme hipotezidir (Hipotez 4). Festinger'e göre insanlar karşılaştırma yapmak için kendilerine benzer olan kişileri seçerler. Aslında bu hipotez birinci hipotezle, yani insanların kendi görüş ve yeteneklerinin doğru bir değerlendirmesini yapma ihtiyacında oldukları varsayımıyla yakından ilişkilidir. Eğer insanlar gerçekten görüş ve yeteneklerini doğru bir biçimde değerlendirmek istiyorlarsa, bunun için en uygun enformasyonu sağlayacak olanlar kendilerine benzer olan diğerleridir. Burada vurgulanan nokta elde edilen karşılaştırma enformasyonunun diyagnosite/teşhis edicilik düzeyidir. Buna göre teşhis ediciliği yüksek olan, yani kişinin kendi yeteneği veya görüşü hakkında doğru bir yordama yapmasına izin verecek karşılaştırma hedefleri (target) seçilmesi akla daha yatkındır. Festinger'in klasik "satranç oyuncusu" örneğinde olduğu gibi; satranca yeni başlayan biri için en güvenilir, diyagnositesi yüksek karşılaştırma hedefi kendisiyle aynı seviyede olan bir rakiptir. Buna karşılık kendisinden çok iyi (örneğin bir satranç ustası) ya da çok kötü (örneğin anaokulu çağındaki bir çocuk) bir rakibin kişinin yeteneğini

değerlendirmesi açısından hiçbir teşhis edici değeri yoktur. İnsanların hoşla gitmeyen sonuçlar taşıması olasılığı olduğunda dahi diyagnositesi yüksek görevleri ya da karşılaştırma hedeflerini seçtikleri çeşitli çalışmalarda ortaya konmuştur (bak. Wood ve Taylor, 1991; Festinger, 1954). Benzerlik çocukların sosyal karşılaştırmalarının gelişiminde de merkezi yer kaplamaktadır (Durkin, 1995). Erken okul çağındaki çocuklar sosyal karşılaştırmalarda kendilerine benzer olanlar yönünde bir tercih yaptıkları gibi aynı zamanda benzerlik, sosyal seçicilikte (örn. arkadaş seçimi) kilit değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuklar bu sayede, yani kendilerine benzer olanlarla formel ve informel ilişkiler kurarak güven duygusu ve ortak anlamlar edinirler (bkz. Durkin, 1995).

Buna karşılık Festinger'in benzerlik hipotezine ilişkin tartışmalar sosyal psikoloji çevrelerinde aktüel olarak sürmektedir. Bu konudaki tartışmalar, kuramın günümüzdeki halini almasında -ki bu Yeni Sosyal Karşılaştırma Kuramı (Neo-Social Comparison Theory) olarak anılmaktadır (Wills ve Suls, 1991)- belki de en çok katkıyı yapan eleştirilere neden olmuştur. Bu eleştirilere ileride ayrıntılı olarak dönmek üzere kabaca baktığımızda en göze çarpanlar şunlardır:

Bireyin belirli bir konuda sosyal karşılaştırmadan ne bekleyebileceği, o konuda zaten ne bildiğine ve neyi yapabildiğine bağlıdır. Yani karşılaştırmaya girdiği boyuta aşinalık düzeyine (familiarity) göre kişi, kendisine benzer ya da kendisinden çok farklı kişilerle karşılaştırmaya girebilmektedir. Aşına olunmayan bir konuda ekstremelerin - yani kişinin çok üzerinde veya çok altında performans gösterenlerin- bilinmesi mümkün performansın genişliğini göstermesi ve bu konuda başarılı ya da başarısız olmanın ne anlama geldiğini göstermesi bakımlarından önemlidir. Böyle durumlarda kişilerin kendilerine benzer olmayan (en yüksek veya en düşük seviyedeki) kişileri sosyal enformasyon kaynağı olarak kullandıkları görülmektedir (bak. Wood ve Taylor, 1991; Wheeler, 1991).

İnsanlar görüşlerinin doğruluğu veya yeteneğinin düzeyini öğrenmek için yalnızca karşılaştırmaya girdikleri özellik bakımından benzer olanları değil, karşılaştırmaya girdikleri konuyla ilişkili diğer özellikler bakımından da benzer olanları tercih ederler. Buna literatürde "ilgili özellikler hipotezi" (related attributes) denmektedir (Goethals ve Darley, 1977; 1987). Örneğin birisiyle futbol oynama

becerisini karşılaştırırken yalnızca yakın bir performans düzeyinde olmak değil, aynı zamanda yaş, geçmiş deneyim, fiziksel sağlamlık vs. gibi değerlendirilen özellikle ilgili özellikleri de dikkate almak önemlidir. Çünkü çoğu zaman bu özellikler performansla doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilidir. Hatta Miller, Turnbull ve Mc Farland'a (1988) göre bireyler zaman zaman karşılaştırmaya girilen kişinin değerlendirilen boyutla ilgisi olmayan diğer özelliklerine (unrelated attributes) de dikkat ederler. Örneğin değerlendirilen boyutla ilgisi olmayan diğer özellikler bakımından benzer olanlarla karşılaştırma eğilimi kişilerin, benliklerini doğru bir şekilde değerlendirme amacına hizmet etmekten ziyade kendilerini yakın hissettikleri insanlara göre nasıl olduklarını bilmek istemelerinden ileri gelmektedir (Wood ve Taylor, 1991).

İnsanlar karşılaştırmaya girme amaçlarına göre -ki bu her zaman öz-değerlendirme ihtiyacı olmayabilir- kendilerine benzer ya da kendilerinden çok farklı kişilerle karşılaştırmalara girebilirler. Bu amaçlar öz-değerlendirme, kendini geliştirme, benlik değerini artırma vs. olabilir.

Taylor ve Mettee (1971) ve Mettee ve Smith (1977), kişiye benzer olmayan kişilerin daha iyi bir enformasyon kaynağı olduklarını, çünkü benzer kişilerle karşılaştırma yapmanın kişi için duygusal (affective) açıdan olumsuz sonuçlar taşıyabileceğini, yani hoş gitmeyen bir enformasyonun daha çok rahatsız edici ve acı verici olacağını iddia etmişlerdir (Wheeler, 1991). Nitekim birçok çalışmada insanların kendilerinden biraz daha iyi durumda olanlara karşı düşmanlık duyguları beslerken, kendilerinden bir hayli iyi durumda olanlara karşı olumlu duygular içinde oldukları, bu kişilerin yüksek bir yeteneğe sahip olduklarını rahatlıkla kabul ettikleri ve hatta bu kişilerle özdeşim kurarak kendilerini iyi hissettikleri sıkça gözlenen durumlardır (Hoffman, Festinger ve Lawrence, 1954; Mettee ve Smith, 1977) (bak.. Festinger, 1954; Wood ve Taylor, 1991).

Festinger'in sosyal karşılaştırma kuramının önemli prensiplerini izlemeye devam edersek, yeteneklerin karşılaştırılması durumunda "yukarı doğru tek yönlü güdülenme"nin (unidirectional drive upward) geçerli olduğu savıyla karşılaşıyoruz (Hipotez 4). Yani yetenekler sözkonusu olduğunda insanlar yalnızca yeteneklerini değerlendirmeye çalışmazlar; aynı zamanda onları geliştirmek isterler. Bu nedenle yetenekler konusunda benzerlik hipotezi bir miktar farklı işlemektedir. Şöyle ki,

yeteneklerini değerlendirirken insanlar kedilerinden biraz daha iyi olan kişilerle karşılaştırma yapmayı tercih ederler. Aynı şey görüşler için büyük ölçüde geçerli değildir. Çünkü genellikle belirli bir konu hakkında birden fazla görüş bulunduğu, bunlardan herhangi birinin diğerlerinden daha değerli olması için hiçbir neden yoktur. Görüşlerin değeri, onlara atfedilen doğru ve geçerli olduğuna ilişkin öznel değerlendirmeden kaynaklanır (Festinger, 1954). Festinger (1954), yetenekler konusunda daima diğerlerinden biraz daha iyi olmaya ilişkin eğilimin büyük ölçüde Batı kültürel geleneğinden kaynaklandığını, en azından bazı kültürlerde geçerli olmadığına ilişkin (örneğin Hindistan'daki Hopi kültürü) kanıtlar bulunduğunu ifade etmiştir.

Festinger, grup içinde görüşler veya yetenekler konusunda bir farklılık belirlediğinde, grup içinde bunu azaltmaya yönelik bir aktivite olacağını, yani grup üyelerinin üniformite arayışı içine gireceklerini ifade etmiştir (Çıkarsama D1, D2, D3). Grup içinde görüşler açısından farklılaşma doğduğunda, görüşler ilke olarak değiştirilmeye müsait oldukları için homojenite arayışı sosyal etki süreçleri biçiminde kendisini gösterecektir. Grup üyeleri birbirlerinin görüşlerini değiştirmek üzere girişimlerde bulunacaklardır. Oysa yetenekler, büyük ölçüde (en azından kısa vadede) değişime kapalı olduğundan (Hipotez 5) grup içindeki aktivite daha çok homojenliği engelleyen çevresel koşulları değiştirmek biçiminde olacaktır. “Örneğin kendisini karşılaştırdığı diğerlerine göre yavaş koştuğunu fark eden bir kişi, eğer bu yetenek grup içinde önemliyse koşma konusunda pratik yapmaya daha çok zaman ayıracaktır” (Festinger, 1954 sf. 126). Festinger'e göre benzer bir süreç yeteneğinin diğerlerine göre bir hayli üstün olduğunu fark eden bir kişi için de geçerlidir. Ona göre böyle bir durumda iki olasılık vardır: “ya kişinin performansı zaman içinde kötüleşir ya da gruptaki diğerlerinin performansını geliştirmek için çaba gösterebilir. Örneğin onlara pratik yapmalarında yardım edebilir, onlara antrenörlük edebilir veya onları motive etmeye çalışabilir vs. Ancak bu durum diğerleri kendine yaklaşıp kadar sürer; eşit olana kadar değil” (Festinger, 1954 sf. 127).

Nissen (1954), Festinger'in bilme dürtüsüne ilişkin temel kavramlarını kabul etmekle birlikte, üniformite baskısı konusundaki görüşlerini eleştirmektedir. Ona göre:

1. Diğer insanlardan çok üstün bir yeteneğe sahip olmak değerli bir bilgidir ve çoğu zaman bu üstün yetenekli kişiler söz konusu yeteneklerini geliştirmek çok çalışırlar.

2. Birçok insan diğerleriyle hemfikir olmayı değil; tersine diğerlerinden farklı düşünmeyi doğru düşündüklerinin bir göstergesi olarak yorumlamaktadır.
3. Birinin görüşünü grupla hemfikir olması yönünde değiştirmek kişinin o konudaki bilgisini arttırmaz (yani bir değerlendirme enformasyonu sağlamaz) (Wheeler, 1991; sf. 6).

Bu noktaya kadar tartışılan kuramın temel argümantasyonunu ve merkezi öğelerini bir araya getirdiğimizde Festinger'in "sosyal karşılaştırma süreçleri kuramı"nın şöyle bir fotoğrafını çıkarmak mümkün görünmektedir:

İnsanda görüşlerini ve yeteneklerini değerlendirmeye yönelik evrensel bir dürtü bulunur. Geçerli olmayan görüşlere sahip olmak veya yeteneğini yanlış değerlendirmek çoğu zaman olumsuz sonuçlar getireceği için bu değerlendirmeler elden geldiğince doğru, objektif ve gerçekçi olmalıdır. Bu nedenle insanlar, değerlendirme yaparken öncelikle kesin ve objektif enformasyona başvururlar. Ancak bu her zaman mümkün değildir. İşte bu objektif standartların varolmadığı durumlarda insanlar, kendi görüş ve yeteneklerini başka insanların görüş ve yetenekleriyle karşılaştırarak değerlendirme için gerekli bilgiye ulaşır. Buna sosyal karşılaştırma süreci, elde edilen enformasyona da sosyal karşılaştırma enformasyonu diyoruz. Sosyal karşılaştırmalarda kişinin kendini değerlendirme amacına en fazla hizmet edebilecek olan, yani en diyagnostik enformasyon kişinin kendisine benzer olan kişilerden elde ettiği enformasyondur. Dolayısıyla insanlar karşılaştırma yapmak üzere değerlendirme yapacakları konuda kendilerine benzer bir pozisyonda olan kişilerle karşılaştırma yapmayı tercih ederler. Ancak özellikle başarı motivasyonunun yüksek olduğu Batı dünyasında yeteneklerin karşılaştırıldığı durumda insanlar kendilerine benzer olanlardan ziyade kendilerinden biraz daha iyi performansa sahip kişilerle karşılaştırma yapmayı tercih etmektedirler.

I. 2. KURAMSAL VE METODOLOJİK GELİŞİM

Ampirik sosyal karşılaştırma çalışmalarının başlangıcı olarak sayabileceğimiz Festinger ve arkadaşlarının “beklenti düzeyi” deneylerinden sonra bu alana en çok katkıyı yapan iki deneysel teknikten sözedilebilir. Schachter ve arkadaşlarının “şok korkusu paradigması” ve Wheeler ve arkadaşlarının “sıraya dizme paradigması” (rank-order paradigm).

I. 2. a. Schachter’in “şok paradigması” tekniği ve duygusal durumların karşılaştırılması

İnsanların bir arada olma ihtiyacı ya da birliktelik tercihleri (affiliation preferences) olarak adlandırılan olgu üzerine çalışmaları ile tanınan Stanley Schachter 1950’lerin son yılları ile 60’ların ilk yılları boyunca sosyal karşılaştırma kuramının gelişmesine oldukça önemli katkılar yapmıştır. Schachter’ın (1959) bu çalışmalarında kullandığı *şok paradigması* adı verilen deneysel teknik bu gün artık ilişki ihtiyacı çalışmaları konusunda klasikleşmiştir (bkz. Wheeler, 1991). Schachter yaptığı bir dizi deneysel çalışma ile korkunun ya da belirsiz emosyonel durumların kişilerin diğer insanlarla bir arada olma tercihlerini nasıl etkilediğini araştırmıştır. Deneylerde tipik olarak denekler yüksek ve düşük korku koşullarından birine maruz bırakılarak, bunun diğer insanlarda bir arada bulunmaya ilişkin tercihlere etkisine bakılmıştır. Buna göre denekler, kendisini nörolojik ve psikiyatrik bilimler bölümünden Dr. Zilstein olarak tanıtan ve elektik şokunun etkilerini araştırdıkları bir deneyde rol alacaklarını söyleyen bir görevliyle karşılaşmışlar ve daha sonra yüksek veya düşük korku koşullarından birine alınmışlardır. Yüksek korku koşulunda deneklere canlarının epeyce yanacağı, düşük korku grubunda ise hiç canlarının yanmayacağı, gıdıklanmaya benzer bir etki hissedecekleri söylenmiştir. Daha sonra her iki koşulda bulunan kişilere çalışmaya başlamadan önce kısa bir bekleme süresi olduğu, eğer isterse bu süre içerisinde yalnız ya da başka insanlarla birlikte bekleyebileceği belirtilmiş ve tercihlerinin ne olduğu sorulmuştur. Deney aslında bu noktada sona ermektedir. Daha sonra deney, gerek Schachter, gerekse başka araştırmacılar (ör. Zimbardo ve Formica, 1963; Darley ve

Aronson, 1966) tarafından değişik manipölasyonlar kullanılarak (örneğin birlikte beklenilecek grubun özelliklerini veya yönergeyi değiştirmek) tekrar edilmiştir (bkz. Bilgin, 1991).

Şok paradigması kullanılarak gerçekleştirilen çalışmalar genel olarak göstermiştir ki insanlar korku veya emosyonel belirsizlik durumlarında diğer insanlarla daha fazla birlikte bulunma eğilimi göstermektedirler. Ayrıca yine bu çalışmalarda deneklere tercih şansı tanındığında kendileriyle benzer durumda olan kişilerle bir arada olmayı seçtikleri gözlenmiştir. Denekler, genellikle deneyle ilgisi olmayan kişiler yerine deney için bekleyen başkalarıyla; kendilerinden daha az korktuklarını ifade edenler yerine kendileriyle aynı derecede veya biraz daha fazla korkan kişilerle bir arada olmaya ilişkin tercih yapmaktadırlar. Schachter (1959), bu bulguları şöyle yorumlamaktadır: Duygu durumunu etkileyen ve önceden bilmediği, yeni bir durumla karşılaştığında, kişi, ne hissedebileceğini veya ne hissetmesi gerektiğini bilemeyebilir; işte böyle durumlarda yaşadığı duyguyu tanımlayabilmek ya da etiketleyebilmek için sosyal etkileşime ve sosyal karşılaştırmaya ihtiyaç duyar. Bu yüzden ki, şok korkusu yaşayan denekler kendileriyle benzer durumdaki başkalarıyla birlikte olma yönünde tercihte bulunmuşlardır. Bu kişiler aslında “bu duygu ne anlama geliyor?” sorusuna yanıt aramaktadırlar. Yani insanlar görüş ve yeteneklerini değerlendirmek için yaptığı gibi duygusal pozisyonlarını ve bunun uygunluğunu tayin etmek için de sosyal karşılaştırmalara başvurmaktadırlar (bkz.. Freedman, Sears ve Carlsmith, 1993).

Günümüzde pek çok sosyal psikolog, Schachter’ın çalışmalarını sosyal karşılaştırma kuramına duygusal durumla (emotional state) ilgili süreçleri dahil eden katkılar olarak ele almaktadır (ör. Wood ve Taylor, 1991; Tesser, 1991; Taylor, Wayment ve Carrillo, 1996). Bu, doğru olmakla birlikte eksik bir bilgi gibi görünmektedir. Örneğin Arrowood’a göre Festinger ve öğrencileri sosyal karşılaştırma kuramını doğrudan hemen sonra onu öksüz bırakarak bilişsel çelişki kuramını geliştirmişlerdir. Sosyal karşılaştırma kuramını ise bu zor günlerinde araştırmaları ve verdiği derslerle Schachter beslemiştir (Wheeler, 1991). Wheeler’a (1991) göre de Schachter’ın kurama asıl katkısı Minnesota Üniversitesinde sosyal karşılaştırma üzerine verdiği yoğun dersler sayesinde yetiştirdiği öğrenciler ve yine bu üniversitede yaptığı deneysel çalışmalardır.

1. 2. b. Sıraya dizme tekniği ve sosyal karşılaştırmalarda yön seçimi

Sıraya dizme tekniği, (rank-order) deneklerin sosyal karşılaştırmalarda hedef seçimlerini bağımlı değişken olarak alan ve ilk kez 1960'larda Wheeler ve arkadaşları (1966) tarafından kullanılmasından bu yana deneysel çalışmalarda en popöler olan araştırma tekniğidir (Wheeler, 1991). Bu tekniğin kullanıldığı çalışmalarda deneklere önce sahte bir test ve bu testten aldığı puana ilişkin sahte bir geribildirim verilir. Daha sonra deneklere aldıkları puanlara göre sıraya dizilmiş katılımcıların arasından eğer isterlerse bir kişinin puanını görebileceklerini, hangi kişinin puanını görmek istedikleri sorulur. Wheeler'a (1991) göre bu teknik, sosyal karşılaştırmanın yönünü (direction) ve benzerlik düzeyini saptamaya yönelik desenler kurmak için çok elverişlidir. Bu teknik sayesinde deneklerin yukarı doğru mu yoksa aşağı doğru mu (up or down) karşılaştırma yaptıklarını, benzer puanlar alanları mı yoksa ekstrem puan alanları mı (adjacent ranks or extreme ranks) tercih ettiklerini saptamak mümkün olmuştur. Bu da sosyal karşılaştırma kuramının temel bazı problemlerine yanıt aramayı kolaylaştırmıştır. Örneğin benzerlik ya da yukarı doğru tek yönlü güdülenme geçerliliği hipotezlerinin geçerliliği araştırılmıştır.

Sıraya dizme tekniği kullanılarak yapılan alışmalar (Wheeler, 1962; 1966) sosyal karşılaştırma kuramının benzerlik ve yukarı doğru tek yönlü güdülenme hipotezlerini destekleyen kanıtlar getirmiş, kuramın erken dönem gelişimine büyük katkılar yapmıştır. Yani insanlar sıklıkla ekstrem puanlar yerine kendilerine yakın puanları alanları tercih etmişler; benzer şekilde sıralamada kendisinden bir üstte bulunan kişiye bir altta bulunan kişiye göre daha yakın olduğu söylenen denekler daha fazla yukarı doğru karşılaştırma yapmışlardır (Wheeler, 1991).

Sıraya dizme çalışmalarında önemli bir tartışma konusu deneklere en üst ve en alt puanların (top and bottom scores) söylenip söylenmemesine ilişkindir. Wheeler'a (1991) göre deneklere en üst ve en alt puanlar söylenmediğinde, araştırmaya katılanlar olası puanların ranjını yani dağılım genişliğini öğrenebilmek amacıyla çoğu zaman ekstrem puanlarla da ilgileniyorlar. Bu ise sonuçların yorumlanmasını güçleştiriyor. Ona göre sıraya dizme araştırmalarında kişiye sıralamadaki yerini söylemeden önce en yüksek ve düşük puanlar söylenmelidir.

I. 3. SOSYAL KARŞILAŞTIRMA ARAŞTIRMALARINDA KULLANILAN YÖNTEMLER

1996'da Kanada Waterloo Üniversitesi'nden Joanne Wood, ortaya çıkışından bu yana sosyal karşılaştırma araştırmalarında kullanılan yöntemlerin geniş bir dökümünü ve eleştirisini yayınlarak bu alandaki metodoloji tartışmalarına önemli bir katkı yapmıştır (Wood, 1996). Wood, işe önce "sosyal karşılaştırma" tanımlayarak başlamıştır. Ona göre, sosyal karşılaştırma terimi çok sayıda sosyal süreci ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bu çok sayıda süreci tanımlayan ortak ve çekirdek öge ise şudur: "kişinin, diğer insan veya insanlara ilişkin enformasyonu benliğiyle ilişkili olarak düşünmesi süreci". Bu tanımda "düşünmek" terimi her zaman farkında olunan bilinçli bir düşünme süreci olmak zorunda değildir. "Benliğiyle ilişkili" olarak düşünmek ise minimal düzeyde bir ilişkiyi, örneğin kişinin sadece belli bir özellik için kendisi ile diğeri arasında bir benzerlik veya farklılık görmesini ifade etmektedir. Bu tanım sosyal karşılaştırma sürecinin belki de en kapsayıcı ve en genel tanımıdır. Bu perspektiften bakıldığında sosyal karşılaştırma sürecinin yalnızca aktüel ve gerçek bir hedefle girilen karşılaştırmaları değil; aynı zamanda dedikoduyla duyulan bir başkası hakkındaki bir bilgiyi yada gazetede okunan bir kişiye ilişkin haberi de kapsayabilecek ölçüde zihinsel veya imajiner bir süreci ifade ettiği görülecektir.

Buna karşılık Wheeler ve Miyake (1992), kişinin, bir başka kişi ile arasındaki benzerlik veya farklılığa dikkat etmesinin, bu algıya psikolojik bir reaksiyon eşlik etmedikçe sosyal karşılaştırma süreci olarak anılamayacağını iddia etmektedirler.

Yine de Wood (1996), sosyal karşılaştırmanın bu geniş tanımının sosyal karşılaştırma çalışan araştırmacılarının çoğunluğu tarafından paylaşılabilir bir tanım olduğunu düşünmektedir. Ona göre, elbette deneysel desenin gereklerine göre kavramı operasyonel hale getirirken veya araştırmanın sorduğu soruya göre olguyu tanımlarken karşılaştırma sürecine psikolojik reaksiyonun da eşlik etmesi gibi gereklilikler oluşturmak mümkündür; ama sosyal enformasyonu belikle ilişkisi içerisinde düşünmek biçimindeki tanım olgunun özünü yeterince taşımaktadır.

Sosyal karşılaştırma literatürüne bakıldığında, Wood'a göre 3 temel metodolojik yaklaşım bulunmaktadır (Wood, 1996). Bunlar "seçmeye dayalı yaklaşımlar (selection

approach)", "reaksiyona dayalı yaklaşımlar (reaction approach)" ve "anlatmaya dayalı yaklaşımlar (narration approach)"dır.

I. 3. a. Seçmeye Dayalı Yaklaşımlar

Bu yaklaşımla araştırmacılar, bireylerin sosyal karşılaştırma enformasyonu ile ilgilenip ilgilenmediklerini, hangi koşullar altında karşılaştırmalara yöneldiklerini vs. incelemektedirler. Tipik olarak araştırmacılar, sosyal karşılaştırma enformasyonu mümkün hale getirirler ve deneklerin bunu kullanıp kullanmadığına veya bakarlar.

Sıraya dizme tekniği : Sosyal karşılaştırma metodolojisinin gelişiminden sözedilen bölümde de ifade edildiği gibi bu teknik sosyal karşılaştırma araştırmalarının klasik ve en popüler tekniğidir (bkz. Bölüm I. 2. *Kuramsal ve Metodolojik Gelişim*). Daha önce de belirtildiği gibi bu teknikte kişilere sıraya dizilmiş bir sosyal enformasyon sunulur ve araştırmacının manipüle ettiği değişik koşullar altında kişinin hangi sıradaki enformasyonu tercih ettiğine bakılır. Araştırmacılar genellikle sitüasyonun içerdiği tehdit, yarışmacılık vs. düzeylerini değiştirerek deneklerin karşılaştırma eğilimlerinin bundan nasıl etkilendiğini gözlerler. Örneğin tehdit koşulunda, deneklere belirli bir yetenek testinde veya sosyal arzulanırlığı yüksek bir kişilik çizgisinde başarısız ya da yetersiz olduklarına ilişkin bir geribildirim verilerek karşılaştırmanın yönü (direction), yani kendisinden başarılı olanlarla mı yoksa başarısız olanlarla mı karşılaştırma eğilimi gösterdiği, hakkında veri toplanır.

Gözetme tekniği : Bu tekniğin kullanıldığı çalışmalarda araştırmacılar kişilere serbest bir şekilde sosyal karşılaştırma enformasyonunu kullanma şansı tanırlar ve daha sonra katılımcıların bu şansı ne derece kullandıklarını ölçerler. Buradaki ölçümler sıraya dizme tekniğinde olduğundan daha zengindir, çünkü bu teknikte, araştırmaya katılanlar genellikle diğerlerinin puanından daha fazlasını görebilirler. Diğerlerinin aynı sitüasyonda nasıl tepkiler verdiğini gözleyebilirler veya diğerlerinin tepkilerinin tam bir dağılımını izleyebilirler. Örneğin Gibbons bir çalışmasında deneklere uyguladığı sahte bir testten ortalamanın biraz üzerinde puan aldıklarını söylemiş ve daha sonra çalışmanın ikinci aşamasına geçilinceye kadar kendilerine tanınan sürede eğer isterlerse

bilgisayarda kayıtlı bulunan testi daha önce almış olan diğer insanlarına puanlarına göz atabileceklerini söylemiştir. Bu sırada bir bilgisayar programı vasıtasıyla diğerlerine ilişkin puanlara bakma sürelerini hesaplamıştır. Bulduğu sonuçlar anlamlıdır: Karşılaştırma oryantasyonu yüksek olanların diğerlerinin puanlarına bakmak için harcadığı süre, düşük olanlardan daha fazladır (Gibbons ve Buunk, 1999a).

Birliktelik tercihi tekniği : Schachter'in şok paradigması tekniği bu tip çalışmaların tipik bir örneğidir (bkz. Bölüm I. 2. *Kuramsal ve Metodolojik Gelişim*). Bu teknikte de göz atma tekniğinde olduğu gibi araştırmacı, kişilere özelliklerini manipüle ettiği (kendisine benzeyen veya benzemeyen vs.) diğerleriyle bir arada olma fırsatı verir ve katılımcıların tercihlerini kaydeder. Örneğin Exline ve Lobel (1997), bir grup üniversite öğrencisine benlik saygısı ve tehdit algısını içeren diğer ölçümlerin yanı sıra başarılı veya başarısız; hayatından memnun veya depresif öğrencilerden oluşan etkileşim gruplarına katılmak konusunda ne kadar istekli olduklarını sormuştur. Sonuçlar beledikleri gibidir: Öncelikle tüm öğrenciler genel olarak başarılı ve mutlu öğrencilerle birlikte olmak istemişlerdir. Bu etkinin benlik saygısı yüksek olanlarda daha fazla olduğu gözlenmiştir. Tehdit algıları yüksek olan, yani kendilerini diğer öğrencilere göre başarısız ve yetersiz gören öğrenciler eğer benlik saygıları yüksekse, benlik saygısı düşük olanlara göre daha çok başarılı kişilerle ilişki kurmak yönünde tercih yapmışlardır.

I. 3. b. Reaksiyona Dayalı Yaklaşımlar

Seçmeye dayalı yaklaşımlarda sosyal karşılaştırma değişkeni, bağımlı değişken iken bu yaklaşımda bağımsız değişkendir. Yani birincisinde bireylere sosyal karşılaştırma enformasyonu sunuluyor ve bunu ne kadar kullandığı ölçülüyor; ikincisinde ise kişi sosyal karşılaştırma enformasyonuna maruz bırakılıyor ve buna nasıl tepki verdiği ölçülüyor. Böylece bu yolla daha çok sosyal karşılaştırma enformasyonunun etkileri üzerine çalışmak mümkün görünüyor.

Sosyal Enformasyon Sunumu Tekniği : Araştırmacılar laboratuvar ortamında deneklere sosyal enformasyon sunar ve bunun deneklerin çeşitli psikolojik durumlarında (örn. benlik saygısı vs.) yarattığı değişimleri ölçer. Bunun tipik örneği

Morse ve Gergen'in (1970) klasik Bay Temiz – Bay Pis deneyidir. Bilindiği gibi araştırmacılar bu deneyde iş görüşmesi için gelen ve başvuru formlarını dolduran naif deneklerin, tam benlik değerini ölçen sorulara geçeceği sırada Bay Temiz ya da Bay Pis olarak anılan işbirlikçileri ile karşılaşmasını sağlamışlardır. Burada Bay Temiz yukarı doğru bir karşılaştırma hedefi görevi görürken, diğeri aşağı doğru karşılaştırma hedefi işlevi görmektedir. Sonuç olarak naif deneklerin duygu durumlarının bu sunumdan etkilendiği gözlenmiştir (bkz. Gergen ve Gergen, 1986).

Korelasyonel Çalışmalar: Reaksiyon yönelimli çalışmalar laboratuvar ortamlarının dışında gerçekleştirildiğinde sosyal çevrenin kimi özelliklerinin neden olduğu tepkiler ölçülmektedir. Örneğin okul ortamlarındaki kimi akran ilişkileri çalışmaları.

I. 3. c. Anlatmaya Dayalı Yaklaşımlar

Anlatmaya dayalı yaklaşımlar (narration approach), katılımcıların günlük yaşamlarında sosyal karşılaştırma enformasyonunu nasıl kullandıklarını onların konuşmalarına dayalı olarak inceler.

Kişi tarafından aktarılan genel karşılaştırma deneyimleri: Bazı durumlarda araştırmacılar katılımcılara kendilerini kimlerle ve hangi konularda karşılaştırdıklarını veya karşılaştırıp karşılaştırmadıklarını doğrudan sorabilirler.

Kişi tarafından tutulan karşılaştırma günlükleri: Buna en iyi örnek Wheeler ve Miyake'nin (1992) katılımcılara 2 hafta süre ile tutturduğu karşılaştırma kayıtlarıdır. Katılımcılar önce sosyal karşılaştırmanın ne olduğu konusunda bilgilendirilmiş, ve daha sonra günlük yaşamları içerisinde girdikleri her karşılaştırmanın kayıtlarını belirli bir form dahilinde tutmuştur. Bu kayıtlarla, karşılaştırmaya girilen boyut, karşılaştırmanın yönü (aşağı veya yukarı), karşılaştırmaya girilen kişinin özellikleri ve karşılaştırmadan önceki ve sonraki duygu durumları hakkında veriler toplanmıştır. Bu tekniğin güçlü ve güçsüz yanlarını Wheeler ve Miyake'nin (1992). bir sözü çok iyi ifade etmektedir: "Katılımcıların girdikleri bütün karşılaştırmaları kaydettikleri yanılsaması içinde değiliz....Ancak inanıyoruz ki kaydettikleri bütün karşılaştırmalar gerçek ve onlar için en belirgin olanlar".

Katılımcıların ifadelerinden bağımsız ölçümler: İnsanların spontan olarak ortaya koydukları karşılaştırmaların kaydedilmesine dayalı tekniklerdir. Örneğin Wood ve arkadaşlarının (1985) kanser hastalarıyla yaptıkları görüşmelerin kayıtlarından elde ettikleri data bu kişilerin büyük ölçüde aşağı doğru karşılaştırma yaptıklarını, hatta kendilerini rahatlatıcı karşılaştırma enformasyonunu uydurduklarını ortaya koymuştur (bkz. Wood ve Taylor, 1991).

I. 4. AŞAĞI DOĞRU KARŞILAŞTIRMA KURAMI

Klasik Sosyal Karşılaştırma Kuramı, bireylerin, kendi benliklerini doğru bir şekilde değerlendirmeye çalıştıklarını, yani görüşlerinin doğruluğu ve yeteneklerinin düzeyi hakkında doğru bir fikre varma eğiliminde olduklarını varsaymaktadır. Oysa 1970'lerden bu yana gerek alan çalışmalarından toplanan veriler gerekse laboratuvar çalışmaları kişilerin sosyal karşılaştırmalara daha ziyade benlik değerini yüceltici (self-enhancement) dürtülerle yöneldiklerine işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında bireyler, benliklerini gerçekçi ve yansız bir şekilde değerlendirmek yerine, çarpıtılmış ve yanlı enformasyonlar kullanarak benlik değerini koruma ve/veya arttırmaya yönelik karşılaştırmalar yapmaktadırlar. Goethals (1986)'a göre sahip olduğumuz görüş ve yeteneklerimizi değerlendirmeye ilişkin bir dürtüden ziyade, görüşlerimizin "doğru", yeteneklerimizinse "iyi" olduğunu düşünmeye ilişkin bir dürtüye sahibiz (Ruble ve Frey,1991).

Sosyal Psikolojideki bu yeni görüşü T.A.Wills'in (1981) aslında Aşağı Doğru Karşılaştırma Kuramı'nın temel prensibi olan şu önermesi oldukça iyi açıklamaktadır: "İnsanlar, öznel iyi oluşlarını (well-being) kendilerinden daha şanssız kişilerle karşılaştırmalar yaparak yükseltebilirler." Bu önermeyi Wheeler'ın (1991) esprili ifadesiyle şöyle okumak mümkündür: "Kargaların arasında bir atmaca bile kartaldır." Wills'e (1981) göre kişinin iyi oluşunun düştüğü ve bunu edimleri vasıtasıyla değiştirmesinin mümkün olmadığı durumlarda (örn. kronik bir hastalığa yakalanma) sorunun çözüm yollarından biri kişinin kendisini, kendinden daha kötü durumda olan birisiyle karşılaştırmasıdır. Bu, kişiye kendi içerisinde bulunduğu durumun daha iyi olduğu duygusu yaşatacaktır. Hatta bu durumdaki kişiler uygun bir karşılaştırma hedefi bulamadıklarında (yani çevrelerinde kendilerinden daha şanssız durumda birisi bulunmadığı durumlarda) hayali bir hedef yaratmakta ya da enformasyon uydurabilmektedirler (örn. Wood ve ark.,1983;1985;1991).

Wills'in Aşağı Doğru Karşılaştırma Kuramı 3 prensip ve bunlardan türeyen 6 çıkarımdan meydana gelmektedir (bkz. Wills, 1981; sf. 245-246):

Temel İlke (sert biçimi – strong form): İnsanlar, öznel iyi oluşlarını (well-being) kendilerinden daha şanssız kişilerle karşılaştırmalar yaparak yükseltebilirler.

Temel İlke (yumuşak biçimi – weak form): Öznel iyi oluşu arttırmak, kişinin kendisiyle aynı derecede şanssızlarla karşılaştırmalar yapması yoluyla da sağlanabilir.

Durumsal çıkarsama: Aşağı Doğru Karşılaştırma öznel iyi oluştaki bir düşme ile uyarılır.

Çıkarsama 1: Aşağı doğru karşılaştırma, kişinin halihazırdaki daha şanssız olan insanlarla karşılaştırmaya girmesi anlamında, pasif tarzda olabilir.

Çıkarsama 2: Aşağı doğru karşılaştırma, aktif tarzda olabilir.

Çıkarsama 2a: Aşağı doğru karşılaştırma, bir diğer insanı (aradaki psikolojik uzaklığı arttırmak suretiyle) aktif olarak küçümseme yoluyla yapılabilir.

Çıkarsama 2b: Aşağı doğru karşılaştırma, bir diğer insana aktif olarak zarar verme yoluyla (karşılaştırma yapabileceği daha şanssız birini yaratmak üzere) yapılabilir.

Kişiliğe ilişkin çıkarsama : Benlik saygısı düşük olanların aşağı doğru karşılaştırma yapma olasılığı daha fazladır.

Hedef İlkesi: Aşağı doğru karşılaştırmada düşük statülü hedeflere yönelinir.

İkirciklik (ambivalence) ilkesi : İnsanlar aşağı doğru karşılaştırma konusunda ikirciklidir. Yani daha şanssız insanlarla kendini karşılaştırmayı çok da takdir edilecek bir davranış olarak görmezler ve bu nedenle aşağı doğru karşılaştırmaya karışık duygularla yaklaşır. Eğer benlik değerini kendilerini olumlu değerlendirebilecekleri karşılaştırmalar (favorable comparisons) yoluyla sağlayabilmeleri mümkünse buna yönelirler.

II. BÖLÜM AMPİRİK ARAŞTIRMA BULGULARI

II. 1. ÇALIŞMA I:

Iowa-Hollanda Karşılaştırma Yönelimi Ölçeği (INCOM), Aşağı Doğru Karşılaştırma Ölçeği (DCS) ve Yukarı Doğru Karşılaştırma Ölçeği (UCS)'nin Türkçe Uyarlaması; Geçerlik ve Güvenirliği; Türk Örneklemindeki Psikometrik Özellikleri

Ölçeklerin Asıl Formları ve Psikometrik Özellikleri

Iowa-Hollanda Karşılaştırma Yönelimi Ölçeği (INCOM – Iowa Netherlands Comparison Orientation Measure), Festinger'in (1954) sosyal karşılaştırma modelinden hareketle oluşturulmuş, Likert tipi 5 dereceli puanlanan 11 maddeden oluşan ve sosyal karşılaştırma yönelimi açısından bireysel farklılıkları saptamayı amaçlayan bir envanterdir. Gibbons ve Buunk (1999a) tarafından kültürlerarası bir yönelimle, A.B.D. ve Hollanda'dan seçilmiş lise ve üniversite öğrencileri, ergenler, kadın ve erkek yetişkinler, depresyonlular ve kanser hastaları, ile terapistlerden oluşan örneklemlerde çalışılarak toplam 7500 kişinin üzerinde kişiden veri toplanarak standardizasyonu yapılmıştır.

Ölçek, karşılaştırma ihtiyacının çeşitli nedenlerle (kendini değerlendirme, kendini geliştirme, benlik değerini arttırma) evrensel ve kültürden bağımsız (culture free) bir ihtiyaç olduğu, ancak bunun miktarının kişiden kişiye değişebileceği rasyonelinden hareketle oluşturulmuştur. Bu fikir esas olarak sosyal karşılaştırma süreçleri için bir bireysel farklılıklar modeli önermektedir. Ancak daha önce de tartışıldığı üzere, kendini geliştirici ve benlik değerini arttırıcı karşılaştırma eğilimleri büyük ölçüde belirli durumlar tarafından uyarılan (situation-specific) süreçler olduğundan Karşılaştırma Yönelimi Ölçeğinde (INCOM) yer almamıştır. Onun yerine Festinger'in temel modeline sadık kalınarak, INCOM kişinin görüş ve yeteneklerini diğerleriyle karşılaştırmalara girerek değerlendirme eğilimlerini ölçen maddelerden oluşturulmuştur. Yani ölçek genel bir karşılaştırma yönelimini ölçmekte, aşağı ya da yukarı doğru karşılaştırma eğilimlerini veya

karşılaştırmadan kaçınma eğilimini vs. ölçmemektedir. Yine aynı araştırmacılar tarafından aşağı ve yukarı doğru karşılaştırma eğilimlerini ölçmek üzere geliştirilen iki ayrı ölçek daha bulunmaktadır (Gibbons ve Buunk, 1999a; 1999b). Bunlar, Aşağı Doğru Karşılaştırma Ölçeği (DCS – Downward Comparison Scale) ve Yukarı Doğru Karşılaştırma Ölçeği (UCS – Upward Comparison Scale)'dir.

Iowa-Hollanda Karşılaştırma Yönelimi Ölçeği (INCOM)

INCOM genel karşılaştırma yönelimini ölçen 2'si ters yönlü olmak üzere toplam 11 maddeden oluşmaktadır. ABD ve Hollanda'da değişik örneklemeler üzerinde yapılan çalışmalar ölçeğin iki faktörlü bir yapı arz ettiğini göstermektedir. 11 maddenin 6'sı yeteneklerin; kalan 5'i ise görüşlerin karşılaştırılması eğilimini yansıtmaktadır. ABD'de 403 genç yetişkinle gerçekleştirilen bir çalışmada ve yine aynı ülkede 847 kolej öğrencisiyle gerçekleştirilen bir başka çalışmada faktör analizi (principal components) sonuçları varyansın %45-50'sini açıklayan 2 faktöre işaret etmektedir. Benzer sonuçlar Hollanda'lı kolej öğrencileri için de geçerlidir (Gibbons ve Buunk, 1999a). Ancak bu iki faktörün birbirleriyle korelasyonunun yüksek olduğu (.79) ve LISREL tekniği kullanılarak gerçekleştirilen Doğrulayıcı Faktör Analizi (confirmatory factor analyses) sonuçlarına göre tek faktörlü çözüm için uyum indeksinin (GFI) bir hayli yüksek olduğu (GFI>.92) gözönünde bulundurularak ölçekten genel bir karşılaştırma yönelimi puanı alınmaktadır (Gibbons ve Buunk, 1999a).

Ölçeğin ABD'de 10 ve Hollanda'da 12 ayrı örneklemden elde edilen iç tutarlılık katsayıları oldukça tatmin edicidir. Değişik zamanlarda gerçekleştirilen bu çalışmalarda Cronbach Alfa Güvenirlik katsayıları .77 ile .85 arasında değişmektedir. Yine ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği ABD'de 3-4 haftalık dilim için .71'ler; 1 yıl için ise .60'lar civarında bulunmuştur. Aynı oran Hollanda'da 7,5 aylık dilim için .72 olarak saptanmıştır (Gibbons ve Buunk, 1999a). Sonuç olarak ölçeğin güvenilir bir ölçme aracı olduğu düşünülmektedir. INCOM'un sosyal karşılaştırma yönelimi ile ilişkili olabilecek benzer psikolojik yapıları ölçen diğer ölçeklerle ilişkisine bakıldığında sonuçların olumlu olduğu gözlenmektedir.

Yani ölçeğin sosyal oryantasyon, negatif duygulanım, depresyon, bazı treyt ve kişilik boyutları (örneğin nörotisizm), stres gibi yapıları ölçmekte yaygın olarak kullanılan ölçeklerle korelasyonu oldukça yüksek görünmektedir. Benzer şekilde teorik olarak sosyal karşılaştırmayla ilişkili olmadığı tartışılan yaşam doyumu, sosyal destek gibi yapılarla ise ya hemen hiç ilişki bulunmamış ya da çok düşük korelasyonlar elde edilmiştir. INCOM'un diğer ölçeklerle korelasyonlarının geniş bir listesi Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Hollanda ve ABD örneklemelerinde INCOM'un diğer ölçeklerle gösterdiği korelasyonlar (Gibbons ve Buunk, 1999a).

Ölçek	Korelasyon(lar)
Hollanda	
Benlik Saygısı (Rosenberg)	-.16* dan -.51*** e
Sosyal Arzulanırılık (Marlowe-Crowne)	-.14
Nörotisizm (Luteyn ve ark., 1985)	.37***
Beş Faktör Kişilik Env. (Hendriks, 1997)	
Nörotisizm	.32*** den .37*** ye
Dışadönüklük	-.07 den .09 a
Uyumluluk	-.24* den .14 e
Sorumluluk	-.25* den .17 ye
Açıklık	-.19* dan -.34*** e
Depresyon (Beck Dep. Env.)	.13
Depresyon (CES-D)	.24*** den .25* e
Olumlu Duygulanım (PANAS)	.07 den .15 e
Olumsuz Duygulanım (PANAS)	.14* den .39*** a
Kaygı (Dur.-Sür. Kaygı Env.)	.22*
Denetim Odağı (Rotter, 1966)	.13
Yeterlilik (Pearlin&Schooler, 1978)	-.33
Kamusal Farkındalık (SCS)	.42***
Kişisel Farkındalık (SCS)	.39***
Sosyal Karşılaştırma Enformasyonuna Dikkat Etme Ölçeği (ATSCI)	.66***
Takas Yönelimi (Clark ve ark., 1987)	.28***
Komünal Oryantasyon	.31***
İyi Oluş (Diener ve ark., 1985)	-.19
Optimizizm (LOT)	-.22* den -.36*** ya
Değerlendirme İhtiyacı (Jarvis&Petty, 1996)	-.15
Başa Çıkma (Carver ve ark., 1989)	.09 dan .15 e
Sağlığından Şüphelenme (de Haes ve ark., 1990)	.42***

ABD	
Benlik Saygısı (Rosenberg)	-.09 dan -.23*** e
Sosyal Arzulanırılık (Marlowe-Crowne)	-.13**
Sosyal Arzulanırılık	.08*
Nörotisizm (Eysenck)	.33***
Beş Faktör Kişilik Env. (Costa&McCrae, 1992)	
Nörotisizm	.28***
Dışadönüklük	.02
Uyumluluk	.08
Sorumluluk	.07
Açıklık	.07
Depresyon (Derogatis, 1983)	.22***
Depresyon (CES-D)	.14**
Olumlu Duygulanım (PANAS)	-.01 den -.21* e
Olumsuz Duygulanım (PANAS)	.15* den .29*** a
Sosyal Anksiyete (SCS)	.31***
Kamusal Farkındalık (SCS)	.38*** den .49*** a
Kişisel Farkındalık (SCS)	.22* den .43*** e
Sosyal Karşılaştırma Enformasyonuna Dikkat Etme Ölçeği (ATSCI)	.47***
Kişilerarası Yönelim (Swap&Rubin, 1983)	.45***
Kendini Uyarılma (Synder, 1974)	-.23***
İyi Oluş (Diener ve ark., 1985)	-.13 den .03 e
Optimizizm (LOT)	-.07 den -.12* ye
Düşünme İhtiyacı (Cacioppo&Petty, 1982)	-.08 den -.15 e
Algılanan Stres (Cohen ve ark., 1983)	.20** den .25** e
Sosyal Destek (Cutrona&Russell, 1987)	.13*
İçtepissellik (Wills ve ark., 1994)	.04
Erotofobi (White ve ark., 1977)	-.02 den .02 ye
Negatif Yaşam Olayları (Sarason, Sarason, Potter & Antoni, 1985)	.04 den .09 a

Tablo 1. de göze çarpan ilk olgu İNCOM'un en yüksek korelasyonu Sosyal Karşılaştırma Enformasyonuna Dikkat Etme Ölçeği (ATSCI) ile göstermesidir. Göze çarpan ikinci olgu ise negatif duygulanımla ilgili ölçeklerle yüksek ya da orta korelasyonlar göstermesidir. Depresyon, Durumluk-Sürekli Kaygı ile pozitif; Benlik saygısı ve optimizim ile negatif korelasyonlar mevcuttur. Bir diğeri ise kişilik eğilimlerinden nörotisizm ile gösterdiği

yüksek korelasyonlardır. Ölçeğin diğer ölçeklerle gösterdiği korelasyon ilişkileri geçerli bir ölçme aracı olduğuna dair veri sağlamaktadır.

Ayrıca bilinen gruplar geçerlik tekniği ile bakarak Gibbons ve Buunk (1999a), INCOM uygulamalarından Hollanda ve ABD’de farklı ortalamalar elde edilmesini ölçeğin geçerliğini gösteren bir veri olarak yorumlamaktadırlar. Her iki toplumdaki da geniş örneklemeler kullanılarak yapılan çalışmalarda ABD’li popülasyonun Hollandalı muadillerine göre INCOM’dan daha yüksek puanlar aldıkları (Gibbons ve Buunk, 1999a); bunun ise gerek Gibbons ve Gerard (1995) tarafından daha önce yine aynı toplumlarda yapılan araştırmalarla gerekse Hofstede’in (1980) ABD toplumunun Kuzey Avrupa toplumlarına göre daha yüksek başarı oryantasyonuna sahip olduğu teziyle tutarlı olduğu; bu nedenle de ölçeğin geçerliğinin bir göstergesi olarak alınabileceği düşünülmektedir (Gibbons ve Buunk, 1999a). Ayrıca yine aynı yazarlar tarafından ölçeğin geçerliğine ilişkin bir dizi deneysel çalışma gerçekleştirilmiş ve tümünde ölçekten alınan puanların deneklere tanınan aktüel karşılaştırma olanaklarındaki davranışlarını yordadığı ve/veya ayırdettiği gözlenmiştir. Daha açık bir ifadeyle INCOM’dan yüksek puan alan denekler kendilerine aktüel bir sosyal karşılaştırma yapma şansı tanındığında bu olanağı düşük puan alanlara göre daha fazla kullanmaktadırlar (Bkz. Gibbons ve Buunk, 1999a).

INCOM’un Türkçe’ye Çeviri İşlemi

Amaç:

Bu çalışmanın amacı Iowa-Hollanda Karşılaştırma Yönelimi Ölçeği’ni Türkçe’ye uyarlamaktır.

Yöntem:

Çeviri işleminde sırasıyla 2 temel yöntem kullanılmıştır. Ölçek önce çeviri-geri çeviri tekniğiyle Türkçe’ye aktarılmış; daha sonra ise kaynak ve hedef dilleri iyi bilen bir gruba uygulanarak eşdeğerliliği ampirik olarak test edilmiştir.

İşlem:**1. Aşama :Çeviri-tekrar çeviri:**

INCOM'un İngilizce'den Türkçe'ye çeviri işlemi her iki dili de iyi bilen ve birbirinden habersiz 2 öğretim üyesi tarafından gerçekleştirildi. Daha sonra 2 bu iki öğretim üyesinin çevirisi sonucu elde edilen Türkçe maddeler karşılaştırılarak Türkçe ilk çeviri formu elde edildi. Elde edilen bu form ilk çeviri işlemine katılmayan ve ölçeği daha önce görmemiş olan yine iki dili de iyi bilen 2 farklı öğretim üyesi tarafından İngilizce'ye geri çevrildi. Bu yolla oluşturulan İngilizce form ile orijinal form uzmanlık alanı dilbilim konuları olan bir İngiliz Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi tarafından gözden geçirilip aslına uymayan ifadeler düzeltilmiştir. Bu yolla elde edilen son Türkçe form sosyal psikoloji alanında geniş araştırma deneyimi bulunan 2 öğretim üyesi ve araştırmacı tarafından gözden geçirilerek, ifadeler Türkçe kullanıma en uygun hale getirilmiştir.

2. Aşama (Ampirik Eşdeğerlilik):

Elde edilen Türkçe form İngilizce ve Türkçe'yi iyi bilen İngiliz Dili ve Edebiyatı ile Amerikan Kültürü ve Edebiyatı öğrencilerinden oluşan toplam 121 kişilik bir örnekleme uygulanarak bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışmada kullanılan örneklemin yaş ortalaması 21'dir. Grup 105 kız, 16 erkekten oluşmaktadır. Örneklemdaki kız öğrencilerin fazlalığı bu bölümlerdeki cinsiyet dağılımına ilişkin reel durumu yansıtmaktadır. Deneklerin %54.5'i (66 kişi) önce Türkçe formu, 1 hafta sonra İngilizce formu; %45.5'i (55 kişi) ise önce İngilizce formu, 1 hafta sonra ise Türkçe formu almışlardır. Oranlardaki küçük farklılık ikinci uygulamadaki denek kaybından kaynaklanmaktadır. İkinci uygulamaya gelmeyen denekler yaş, cinsiyet, bölüm değişkenleri bakımından herhangi bir fark taşımamaktadırlar.

Sonuçlara göre, önce Türkçe formu alanlar için ölçeğin Türkçe ve İngilizce formları arasındaki korelasyon .86 ($r(60)=.86, p<.000$); önce İngilizce formu alanlar için ise .89 ($r(50)=.89, p<.000$) olarak bulunmuştur. Tüm grup için ise bu değer .87'dir ($r(110)=.87, p<.000$) (bkz. Tablo 2)

Tablo 2. INCOM'un Türkçe ve İngilizce formları arasındaki korelasyonlar.

Grup	Türkçe – İngilizce Formlar Arası Korelasyon Katsayısı (r)	Kişi Sayısı (N)
Önce Türkçe Formu Alanlar	.86	60
Önce İngilizce Formu Alanlar	.89	50
Tüm Grup	.87	110

Türkçe ve İngilizce formlardan alınan ortalama puanlar da uyuşma içerisindedir. Önce Türkçe formu alanların, önce İngilizce formu alanların ve tüm grubun ölçeğin Türkçe ve İngilizce formlarından aldıkları ortalama puanlar birbirine çok yakındır. Bağlantılı örneklem için t testi sonuçları hiçbir grupta anlamlı bir farklılığa ulaşılmadığını göstermektedir (bkz. Tablo 3)

Tablo 3. INCOM'un Türkçe ve İngilizce formları için ortalamalar

Grup	Ortalama		Kişi Sayısı (N)
	Türkçe Form	İngilizce Form	
Önce Türkçe Formu Alanlar	38.17	38.15	60
Önce İngilizce Formu Alanlar	36.18	36.64	50
Tüm Grup	37.26	37.46	110

INCOM'un Türkçe ve İngilizce formlarından alınan puanların ortalamaları Tablo3.'de görüldüğü gibi yüksek bir uyuşma göstermektedir.

Son olarak Türkçe – İngilizce formlardan birini önce almanın puanlarda bir farklılaşma yaratıp yaratmadığına, yani öncelik-sonralık etkisine bakıldığında, puanlar arasında kayda değer bir farka rastlanmamıştır. Hem Türkçe hem de İngilizce form için anlamlı t değerlerine rastlanmamıştır (bkz. Tablo 3)

Bulgular Türkçe ve İngilizce formların çok benzer sonuçlar verdiği ve yüksek korelasyon gösterdiğine işaret etmektedir. Böylece ölçeğin Türkçe çevirisinin orijinal ölçekle eşdeğerli olduğu sonucuna varılmıştır.

INCOM'un Türkçe Formunun (INCOM-T) Türk Toplumunu için Psikometrik Özellikleri

Amaç:

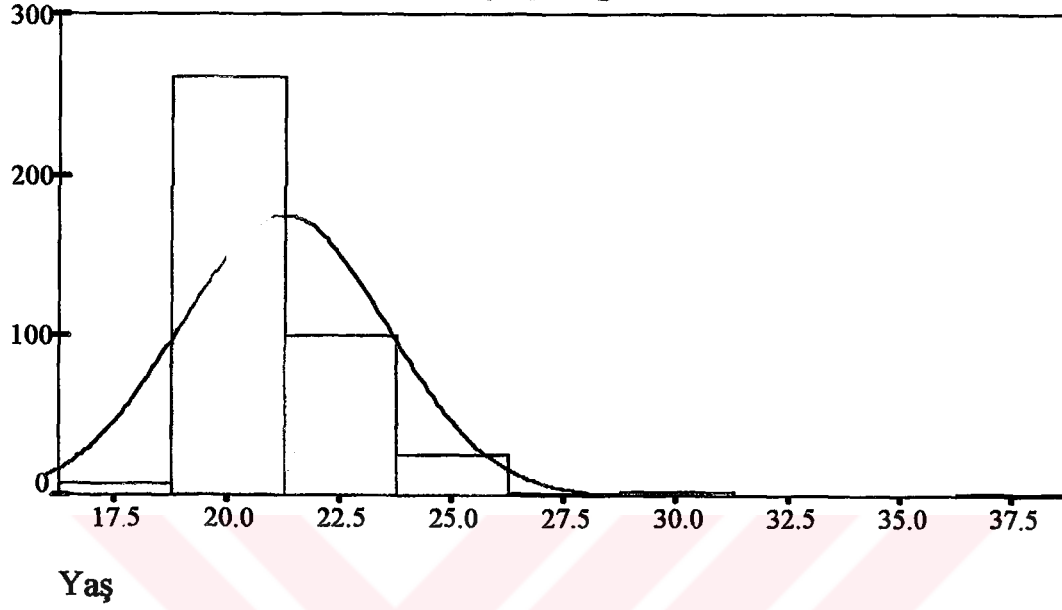
Bu çalışmanın amacı INCOM'un Türkçe formunun Türk popülasyonu için psikometrik özelliklerini saptamaktır. Bu çerçevede ölçeğin geçerlik ve güvenirliği, Türk popülasyonundaki faktör yapısı incelenecektir.

Denekler:

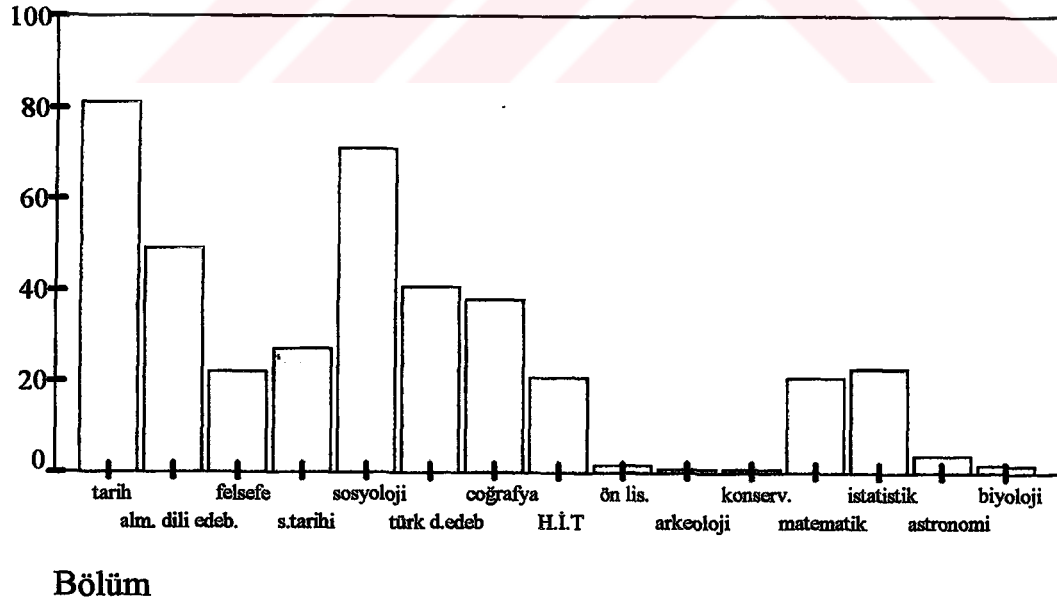
Araştırmaya Ege Üniversitesi'nin değişik bölümlerinde öğrenim gören 404 lisans öğrencisi katılmıştır. Katılanların 246'sı kadın, 158'i erkek olup yaş ortalaması 21.3'dür. Araştırmaya katılanların yaş ve devam ettikleri bölüme göre dağılımı Grafik 1. ve Grafik 2.'de görülebilir.

Grafik 1. Katılımcıların yaş dağılımı

Grafik 2. Katılımcıların devam ettikleri bölüm

Kullanılan Araçlar:

Bu çalışmada Gibbons ve Buunk'un (1999a) Iowa-Hollanda Karşılaştırma Yönelimi Ölçeği'nin Türkçe formu (INCOM-T) kullanılmıştır (bkz. *Bölüm II.1. INCOM'un Türkçe'ye Çeviri İşlemi*). Ölçeğin geçerliğine ilişkin veri sağlamak amacıyla Türkiye'de yaygın olarak kullanılan ve/veya sosyal karşılaştırma olgusuyla ilişkili psikolojik yapıları ölçen bir dizi ölçek kullanılmıştır. Bunlar:

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (Rosenberg Self-Esteem Scale) (Rosenberg, 1965): Ölçeğin Çuhadaroğlu (1986) tarafından uyarlanan Türkçe versiyonu kullanılmıştır. Bu çalışmada ölçeğin benlik saygısını ölçen, likert tipi 4 dereceli kendini değerlendirmeye dayalı 10 sorudan oluşan "benlik saygısı" alt testi kullanılmıştır. (Ölçeğe ilişkin geniş bilgi için bkz. Öner, 1994).

SCL-90-Ruhsal Belirti Tarama Listesi (Symptom Distress Check List) (Derogatis, 1977): Ölçeğin Türkçe uyarlaması Kılıç (1987) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada ölçeğin depresyonu ölçen likert tipi 5 dereceli, 0'dan 4'e kadar puanlanan, kendini değerlendirmeye dayalı 13 maddeden oluşan "depresyon" alt testi kullanılmıştır. (Ölçeğe ilişkin geniş bilgi için bkz. Öner, 1994).

Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri (State-Trait Anxiety Inventory) (Spielberger, Gorsuch & Lushene, 1970): Ölçeğin Öner ve Compte (1985) tarafından uyarlanan Türkçe versiyonu kullanılmıştır. Bu çalışmada, ölçeğin durumluk kaygıyı ölçen ve bireyin belirli bir anda ve belirli koşullarda kendini nasıl hissettiğini belirleyen (Öner ve Compte, 1985) likert tipi 4 dereceli 20 maddelik "durumluk kaygı ölçeği" ile bireyin içinde bulunduğu durum ve koşullardan bağımsız olarak kendini nasıl hissettiğini belirleyen (Öner ve Compte, 1985) yine likert tipi 4 dereceli 20 maddelik "sürekli kaygı ölçeği"nin her ikisi de kullanılmıştır. (Ölçeğe ilişkin geniş bilgi için bkz. Öner, 1994).

Beş Faktör Kişilik Envanteri (Somer, Korkmaz, Tatar, 2000): Beş Faktör Kişilik Envanteri, Somer, Korkmaz, Tatar (2000) tarafından Beş Faktör Modeline (Big Five) göre kişilik eğilimlerini tanımlayan sıfatlar kullanılarak oluşturulan ve yaklaşık 800 kişilik bir örneklem grubu üzerinde standardizasyonu yapılmış bir kişilik testidir. Kişinin kendini

değerlendirmesine dayalı, likert tipi 5 dereceli 181 sıfattan oluşmaktadır. 181 sıfat 5 temel alt grupta toplanmaktadır. Bunlar Nörotisizm (23 madde), Dışadönüklük (41 madde), Uyumluluk (41 madde), Sorumluluk (40 madde) ve Açıklık (36 madde) şeklindedir. Bu çalışmada ölçeğin tamamı kullanılmıştır.

İşlem:

Araştırmaya katılan öğrencilere dershanelerinde ulaşıldı. Araştırmanın amacı kısaca anlatılarak ellerindeki formları doldurmaları istendi. Bunun tamamen gönüllü bir etkinlik olduğu, eğer istemezlerse araştırmaya katılmak zorunda olmadıkları belirtildi.

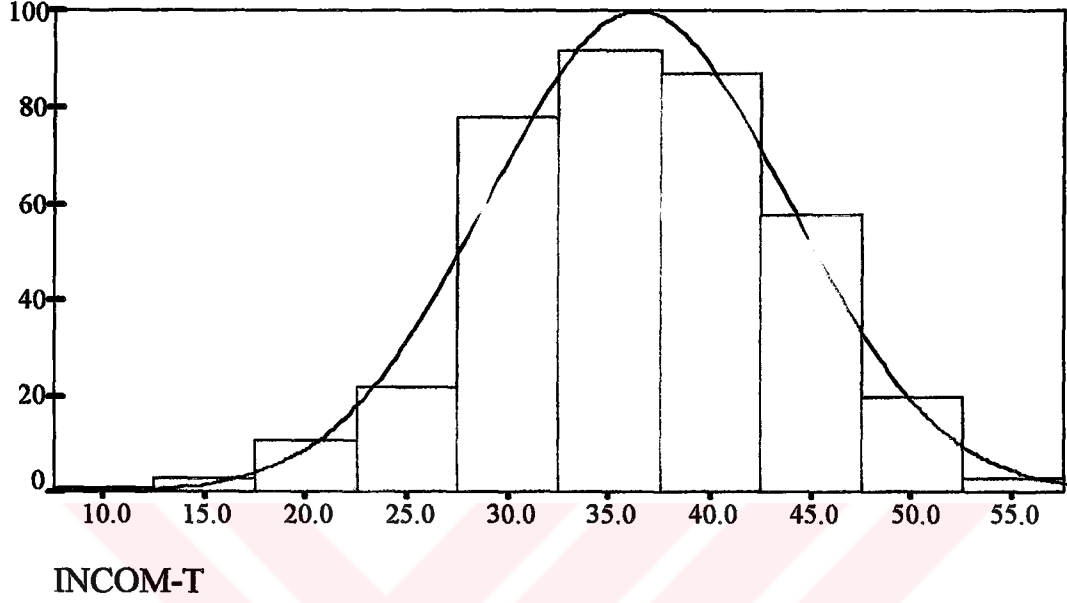
Test bataryası, ölçeklerin sıralaması Yarım Karşıt Dengeleme (Latin Kare) yöntemiyle grup içinde dengelenerek oluşturulmuş ve deneklerden soruları sırayla yanıtlamaları istenmiştir. Böylece belirli bir ölçeğin bataryadaki sıralamadan dolayı (örn. en sonda ya da başta bulunma gibi) taşıyabileceği yanlılık potansiyeli (dizi etkisi ilgili değişkenleri (Topsever, 1991)) ortadan kaldırılmıştır.

Bulgular:

Betimsel İstatistikler

Araştırmaya katılanların INCOM-T'den aldıkları ortalama puan 36.4 ve standart sapması 7.46'dır. (Katılımcıların INCOM-T'den aldıkları puanların dağılımı Grafik 3.'te görülebilir.)

Grafik 3. Katılımcıların INCOM-T skorları dağılımı

Aynı ortalama ABD için 39.75; Hollanda için ise 38.05 olarak bulunmuştur ve iki toplum arasında ortalamalardaki bu fark istatistiksel olarak da anlamlıdır. (Gibbons ve Buunk, 1999a). Bu sonuç yazarlar tarafından beklenen bir durum olarak değerlendirilmiştir ve yapı geçerliğine katkı sağlayan bir veri olarak değerlendirilmiştir. Onlara göre ABD, Danimarka veya Hollanda gibi Kuzey Avrupa toplumlarından daha başarı oryantasyonu yüksek bir toplumdur, bu nedenle karşılaştırma yöneliminin de yüksek olması beklenmelidir. Aynı rasyonelden hareketle Türk toplumu için elde edilen ortalamanın doğru bir mantık dizgesine oturacağı açıktır. Çünkü Türkiye toplumu da Kuzey ve diğer Avrupa toplumlarına göre (en azından batılı anlamda; kültürlerarası psikolojideki bireysel başarı oryantasyonu-toplumsal başarı oryantasyonu ayrımını düşünürsek) başarı oryantasyonu daha düşük bir toplumdur. Bu veri de ölçeğin ölçmeyi iddia ettiği yapıyı doğru ölçtüğüne, yani yapısal geçerliğine ilişkin bir bulgu olarak düşünülmelidir. Ayrıca ABD ve Hollanda'da yapılan araştırmalar genel olarak kadınların erkeklere anlamlı fakat çok az seviyede daha yüksek ortalamalar aldıklarını göstermektedir. Bizim araştırmamızda da

kadınlar erkeklere göre bir miktar daha yüksek ortalamalar almışlardır, ancak fark anlamlı değildir (kadınlar ort.: 36.75; erkekler ort.: 35.81) (bkz. Tablo 4)

Tablo 4. Türkiye, Hollanda ve ABD’de cinsiyete göre INCOM ortalamaları

Ülke	Erkekler	Kadınlar	Toplam
Türkiye			
X	35.81	36.75	36.39
ss	7.87	7.19	7.46
n	144	231	375
Hollanda			
X	36.78	38.67	38.05
ss	6.69	6.88	6.79
n	196	403	599
ABD			
X	39.16	40.15	39.75
ss	6.42	6.37	6.39
n	1063	1397	2460

Güvenirlilik

INCOM-T ölçeğinin iç tutarlılığına Cronbach Alfa tekniğiyle bakılmış ve oldukça yüksek bir tutarlılık katsayısı elde edilmiştir (Cronbach alfa= .82) Madde-toplam korelasyonlarının ise .26 ile .65 arasında değiştiği görülmektedir. 11 maddenin tümü için madde-toplam puan korelasyonları Tablo 5.’de görülebilir.

Tablo 5. INCOM-T ölçeğinin madde-toplam korelasyonları

Madde	Madde-Toplam Korelasyonu
1. Yaptığım şeylerin diğer insanların yaptıklarıyla karşılaştırıldığında nasıl olduğuna her zaman çok dikkat ederim.	.58
2. Çoğu zaman sevdiğim insanların (kız/erkek arkadaşım, ailemden kişiler vb.) yaptıkları şeyleri nasıl yaptıklarıyla, diğer insanların nasıl yaptıklarını karşılaştırırım.	.52
3. Bir şeyi ne kadar iyi yaptığımı bilmek istediğimde, yaptığım şeyi diğer insanların yaptıklarıyla karşılaştırırım.	.55
4. Ne kadar sosyal birisi olduğum konusunda (sosyal becerilerim, popülerliğim vb.) kendimi sık sık diğer insanlarla karşılaştırırım.	.49
5. Hayatta ne durumda olduğumu asla başkalarının durumlarına göre değerlendirmem.	.40
6. Diğer insanlarla karşılıklı görüş ve deneyimlerimiz hakkında konuşmaktan çoğu zaman zevk alırım.	.26
7. Çoğu zaman, benim karşılaştığım sorunlara benzer sorunlarla karşılaşmış kişilerin ne düşündüğünü öğrenmeye çalışırım.	.55
8. Kendini sık sık başkalarıyla karşılaştıran birisi değilimdir.	.51
9. Bir konuda daha fazla şey öğrenmek istersem, o konuda başka insanların ne düşündüğünü öğrenmeye çalışırım.	.36
10. Hayatta ne kadar başarılı olduğum konusunda çoğu zaman kendimi başka insanlarla karşılaştırırım.	.65
11. Benimkine benzer bir durumda başka insanların ne yapacağını bilmek her zaman hoşuma gider.	.52

Cronbach Alfa = .82

ABD’de 10 farklı örnekleme yapılan çalışmalarda ölçeğin iç tutarlılık Cronbach Alfa katsayıları .78 ile .85; ve Hollanda’da 12 farklı örnekleme yapılan çalışmalarda ise .78 ile .84 arasında değiştiği (Gibbons ve Buunk, 1999a) düşünülürse Türk örneklemeden elde edilen .82 alfa değeri ölçeğin tutarlı ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu düşündürmektedir.

Faktör Yapısı

Ölçeğin faktör yapısına bakıldığında, ABD ve Hollanda'daki çalışmalarda da görüldüğü gibi "yetenekler" ve "görüşler" olarak adlandırılabilir 2 faktör çıkmaktadır. Varimax Rotasyon Yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen Açımlayıcı Faktör Analizi (exploratory principal components analyses) sonuçlarına göre toplam varyansın sırasıyla .37 ve .14'ünü açıklayan (eigenvalue :4.05 ve 1.50) 2 faktör elde edilmiştir. Tablo 6.'da da görülebileceği gibi performans, beceriler gibi alanları kapsayan maddeler 1. faktörde kümelenirken, diğerlerin görüş ve düşünceleri, deneyimleriyle ilgili maddeler 2. faktörden yük almaktadırlar. Bu temel 2 faktörlü yapı birçok araştırmada ortaya çıkmaktadır (Gibbons ve Buunk, 1999a).

Tablo 6. INCOM-T ölçeğinin faktör yapısı

Madde	Faktör1 (yetenekler)	Faktör2 (görüşler)
1.Yaptığım şeylerin diğer insanların yaptıklarıyla karşılaştırıldığında nasıl olduğuna her zaman çok dikkat ederim.	.72	
2.Çoğu zaman sevdiğim insanların (kız/erkek arkadaşım, ailemden kişiler vb.) yaptıkları şeyleri nasıl yaptıklarıyla, diğer insanların nasıl yaptıklarını karşılaştırırım.	.66	
3.Bir şeyi ne kadar iyi yaptığımı bilmek istediğimde, yaptığım şeyi diğer insanların yaptıklarıyla karşılaştırırım.	.57	
4.Ne kadar sosyal birisi olduğum konusunda (sosyal becerilerim, popülerliğim vb.) kendimi sık sık diğer insanlarla karşılaştırırım.	.54	
5.Hayatta ne durumda olduğumu asla başkalarının durumlarına göre değerlendirmem.	.66	
8.Kendini sık sık başkalarıyla karşılaştıran birisi değilimdir.	.72	
10.Hayatta ne kadar başarılı olduğum konusunda çoğu zaman kendimi başka insanlarla karşılaştırırım.	.74	
6.Diğer insanlarla karşılıklı görüş ve deneyimlerimiz hakkında konuşmaktan çoğu zaman zevk alırım.		.69
7.Çoğu zaman, benim karşılaştığım sorunlara benzer sorunlarla karşılaşmış kişilerin ne düşündüğünü öğrenmeye çalışırım.		.77
9.Bir konuda daha fazla şey öğrenmek istersem, o konuda başka insanların ne düşündüğünü öğrenmeye çalışırım.		.69
11.Benimkine benzer bir durumda başka insanların ne yapacağını bilmek her zaman hoşuma gider.		.65

Ölçeğin Türk örneğinde gösterdiği faktör yapısı daha çok Hollanda'dakini andırmaktadır. Türk örneğinde Hollanda'da olduğu gibi "hayatta ne durumda olduğumu asla başkalarının durumlarına göre değerlendirmem" maddesi 1. faktörde yer almaktadır. Oysa ABD örneklemlerinde bu madde 2. faktörde görülmektedir.

Geçerlik

Bu çalışmada INCOM-T'nin geçerliğine ilişkin veri sağlamak üzere Gibbons ve Buunk'un (1999a) izlediği prosedüre benzer bir yol izlenerek,

- (a)** Ölçeğin bilinen gruplar (known groups) tekniğine göre farklı örneklemlerde göstermiş olduğu psikometrik özelliklere bakılmış
- (b)** Ölçeğin gerek kuramsal tartışmalardan gerekse ampirik verilerden yola çıkarak ilişkili olması beklenen diğer psikolojik ölçümlerle gösterdiği korelasyonlara bakılmış
- (c)** Ölçeğin ilişkili olmaması beklenen yapılarla ilişkisine bakılmış (discriminant validity)
- (d)** Ölçeğin deneysel olarak yüksek ve düşük karşılaştırma yönelimine sahip kişileri doğru bir biçimde ayırdedip etmediğine bakılmıştır.

Bilinen gruplar: Çok sayıda araştırma Batılı toplumları başarı oryantasyonu daha yüksek topluluklar olarak resmederken, Batı dışı bağlamlarda yaşayan toplulukları (Doğu veya Ortadoğulu; Güney Yarıküreden Topluluklar vs.) bunlara göre düşük başarı oryantasyonuna sahip topluluklar olarak göstermektedir. Başarı oryantasyonu literatürde sosyal karşılaştırma eğilimleriyle yakından ilişkilendirilmektedir (örn. Festinger, 1954; Wood ve Taylor, 1991). Bu çerçevede Türk toplumunun karşılaştırma yöneliminin, ABD gibi başarı arayışı yüksek olduğu bilinen bir toplumdan daha düşük olması beklenmelidir. Yine sosyal karşılaştırma eğilimlerine ilişkin daha önceki araştırmalardan (Gibbons, Helweg-Larsen ve Gerard, 1995; Gibbons ve Gerard, 1995; Gibbons ve Buunk, 1999a) Hollanda ve Danimarka gibi Kuzey Avrupa toplumlarının ABD'ye göre daha düşük karşılaştırma yönelimi gösterdikleri bilinmektedir. Bu çerçevede kimi özellikleriyle bir Doğu ve Akdeniz kültürü olan, ama öte yandan da ciddi bir modernite deneyimi geçirmiş olan Türk toplumunun ABD'den oldukça düşük, Hollanda'dan ise bir miktar düşük INCOM puanları

almalarını beklemek mümkündür. Her ne kadar kültürlerarası farkı keskinleyen bir data analizi yapılmamış da olsa betimsel veriler bu beklentiyi doğrulamış görünmektedirler. Türk örneklemin INCOM-T skorları ABD'den oldukça düşük olmasına karşın, Hollanda'dan nispeten biraz daha az düşük çıkmıştır. Kadınların erkeklere göre bir miktar yüksek INCOM-T puanları almaları da aynı şekilde yorumlanabilir.

İlgili psikolojik ölçümlerle ilişkiler: Karşılaştırma yöneliminin benlik saygısı, depresyon, anksiyete gibi duygudurumunu gösteren değişkenlerden etkilendiğine veya kişinin maruz kaldığı ya da karşılaştığı karşılaştırma enformasyonunun özelliklerinin olumlu ya da olumsuz duygulanımı etkilediğine ilişkin geniş bir literatür bulunmaktadır (örn. Tabachnick, Crocker ve Alloy, 1983; Wills, 1991; Tesser, 1991; Lyubomirsky ve Ross, 1997; Chung ve Mallery, 1999). Benzer bir ilişki nörotisizm gibi dispozisyonlar ya da kişilik çizgileri için de geçerlidir (Van der Zee, Buunk ve Sanderman, 1998; Olson ve Evans, 1999). INCOM-T'nin Türk örnekleminde sözü edilen yapıları ölçen ve çoğu yaygın olarak kullanılan diğer ölçeklerle gösterdiği korelasyonlar Tablo 7.'de verilmiştir. Korelasyon tablosu incelendiğinde INCOM-T skorlarının en yüksek pozitif korelasyon ilişkisini Nörotisizm (Cronbach alfa = .84) skorlarıyla gösterdiği görülmektedir ($r(204) = .36, p < .000$). Benzer yüksek pozitif korelasyonlar Depresyon (Cronbach alfa = .89) ve Durumluk (Cronbach alfa = .93) ve Sürekli Kaygı (Cronbach alfa = .86) skorları için de geçerlidir. Elde edilen rakamlar ABD ve Hollanda'da yapılan çalışmalarda elde edilenlere ya çok yakın ya da bunlardan yüksektir (bkz. Tablo 1. Hollanda ve ABD örneklemlerinde INCOM'un diğer ölçeklerle gösterdiği korelasyonlar). Negatif duygudurum ve dispozisyonlara ilişkin ölçümlerin INCOM-T skorlarıyla gösterdiği yüksek pozitif korelasyonlar ölçeğin geçerliğinin yüksekliğine ilişkin bir kanıt olarak düşünülmelidir.

Benlik Saygısı (Cronbach alfa = .87) ile görülen yüksek negatif korelasyon ($r(371) = -.23$) literatürle tamamen uyumludur ve benlik saygısı düştükçe karşılaştırma eğiliminin arttığına ilişkin çok sayıda araştırma ve makale ve kitapta geçen bu yöndeki önermeleri desteklemektedir (örn. Tesser, 1991; Mojon, Testa ve Bylsma, 1991; Kulik ve Gump, 1997; Wood ve Giordano-Beech, 1999).

İlişkısiz Yapılar: Ölçeğin teorik olarak, sosyal karşılaştırmayı çok ya az kullanıyor olmakla, yani karşılaştırma yöneliminin azlığı veya fazlalığı ile ilişkısiz olması beklenen sosyal destek ya da yaşam doyumu gibi değişkenlerle korelasyonunun düşük olması ve/veya olmaması beklenmektedir (Gibbons ve Buunk, 1999a). Türk toplumu için bunun doğrulanıp doğrulanmadığına bakmak üzere ölçek 132 kişilik bir üniversite öğrencisi grubuna Zimet ve arkadaşlarının Çokboyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (Multidimensional Scale of Perceived Social Support) ölçeğinin Eker ve Arkar (1995) tarafından yapılmış Türkçe uyarlaması, INCOM-T ile birlikte uygulanmıştır. Çokboyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, sosyal desteği aile, arkadaşlar ve özel bir insan boyutlarında ölçen 12 likert tipi 7 dereceli maddeden oluşmaktadır.

Sonuçlar beklendiği gibi INCOM-T skorlarının Algılanan Sosyal Destek (Cronbach alfa = .89) skorlarıyla korelasyonunun olmadığını göstermiştir (bkz. Tablo 7).

Yine daha önceki araştırmalarda Beş Faktör Kişilik Modeli'nin Nörotisizm dışındaki diğer boyutlarıyla genellikle kayda değer ilişkiler bulunmamıştır (Gibbons ve Buunk, 1999a). Tablo 7.'ye bakıldığında aynı sonucun bu çalışmada da alındığı görülecektir. Nörotisizm dışında hiçbir boyutta anlamlı korelasyon ilişkisi mevcut değildir.

Tablo 7. INCOM-T'nin ilgili ölçeklerle korelasyonları

Ölçek	Korelasyon Katsayısı	Denek Sayısı
Benlik Saygısı (Rosenberg)	-.23***	371
Depresyon (SCL-90)	.23***	355
Durumluk Kaygı (STAI-S)	.16**	352
Sürekli Kaygı (STAI-T)	.34***	341
Beş Faktör Kişilik Envanteri		
Nörotisizm	.36***	204
Dışadönüklük	-.08	199
Uyumluluk	-.09	195
Sorumluluk	.01	194
Açıklık	-.12	194
Çokboyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (MSPSS)	-.05	132

** p< .01   *** p< .001

Deneysel Kriter Puanlarına Göre Geçerlik: INCOM-T testinden aldıkları puanlara göre karşılaştırma yönelimi düşük ve yüksek olmak üzere iki gruba ayrılan 37'si kız, 50'si erkek toplam 87 üniversite öğrencisi ile çalışılarak INCOM-T puanlarının bağımlı değişken olarak kullanılan sosyal karşılaştırmalara girme sürelerini ayırdedip etmediğine deneysel yolla bakılmıştır. Şüphesiz deney burada anlatılacak olandan çok daha karmaşıktır ve ilerleyen bölümlerde tartışılacaktır. Burada yalnızca ölçeğin geçerliğine katkı niteliği taşıyan tek bir bulgudan söz edilecektir. Eğer INCOM-T sosyal karşılaştırma yönelimini tam olarak ölçüyorsa deneklere sosyal karşılaştırmalara opsiyonel olarak girme olanağının tanındığı bir ortamda, düşük ve yüksek karşılaştırma yönelimine sahip olan kişilerin bu olanağı farklı kullanmaları beklenmelidir. Başka bir deyişle yüksek karşılaştırma yönelimli kişiler kendilerine tanınan karşılaştırmalara girme olanağını daha fazla, düşük yönelimliler ise daha az kullanmalıdır.

Bu çerçevede “düşük ve yüksek karşılaştırma yönelimli kişilerin sosyal karşılaştırma olanaklarını kullanma süreleri değişmeyecektir” olarak kurulabilecek Null Hipotezi'ni yalanlayabilmek, ölçeğin geçerliğine ilişkin önemli bir veri sağlayacaktır. Nitekim düşük karşılaştırma yönelimli grubun deney boyunca toplam karşılaştırma yapma süresi ($x = 92.64$, $Ss = 38.66$) yüksek yönelimli gruba göre ($x = 118.18$, $Ss = 46.16$) daha düşük olarak hesaplanmıştır ($t = -2.78$, $p < .05$). Bu sonuç, INCOM-T skorlarının düşük ve yüksek karşılaştırma yönelimli kişileri ayırabildiği, dolayısıyla ölçeğin ölçme iddiasında olduğu olguyu doğru bir biçimde ölçtüğüne işaret eden bir bulgu olarak alınmalıdır.

Bu sonuçlar cinsiyete göre de değişmemektedir. 2 (Karşılaştırma yönelimi=düşük x yüksek) x 2 (cinsiyet= kadın x erkek) ANOVA çözümüyle cinsiyetin etkisine bakıldığında karşılaştırma yöneliminin ana etkisinin anlamlı olduğu, cinsiyet açısından ise anlamlı bir farklılık ve enteraksiyon bulunmadığı gözlenmiştir ($F(1,86) = 5.1$, $p < .05$).

Bu sonuçlar Gibbons'un ABD'de bulunduğu tamamen aynıdır (Gibbons ve Buunk, 1999a).

Sonuçlar

Iowa-Hollanda Karşılaştırma Yönelimi Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması (INCOM-T) ölçeğin orijinaliyle yüksek eşdeğerlilik göstermektedir. Ölçeğin çevirisi ile orijinali arasındaki korelasyonun tatmin edici oluşunun ötesinde, Türk popülasyondaki faktör yapısının diğer ülkelerdekiyle tamamen aynı olduğu gözlenmiştir. O halde ölçeğin Türkçe uyarlamasının çok başarılı olduğu söylenebilir.

İkinci olarak INCOM-T'nin iç tutarlılık güvenirliği çok yüksek ve orijinal ölçeğin kullanıldığı diğer çalışmalarda ulaşılan değerlerle tamamen aynıdır. Test-tekrar test güvenirliğine ilişkin bir çalışma henüz gerçekleştirilmemiştir, ama ölçeğin iç tutarlılık katsayılarına bakarak güvenilir bir araç olduğunu söylemek mümkündür.

Üçüncü olarak ölçeğin değişik kültürlerde (ABD, Hollanda ve Türkiye) benzer gruplar arasında (Kadınlar, erkekler, üniversite öğrencileri) aynı ya da yakın sonuçları vermesi ölçeğin büyük ölçüde kültürden bağımsız (culture free) özellikte olduğunu göstermektedir.

Dördüncü olarak ölçeğin kültürler arasında beklenen farklılıkları yansıtması, yani beklendiği gibi ABD'nin en yüksek, Hollanda'nın ABD'ye göre daha az, ve nihayet Türkiye'nin ise bunlara göre daha az karşılaştırma yönelimi içerisinde olması, ölçeğin farklı kültürlerde aynı yapıyı ölçebildiğine ilişkin bir veri olarak değerlendirilmelidir. O halde ölçeğin yapı geçerliğinin yeterli olduğunu söylemek mümkündür.

Beşinci olarak ölçeğin Türk popülasyonda da negatif duygudurum (depresyon veya kaygıya eğilimlilik), benlik saygısı, nörotisizm gibi değişkenlerle ölçek puanları düzeyinde yüksek ve diğer ülkelerdeki örnekleriyle hemen aynı korelasyon ilişkileri göstermesi; ayrıca ilişkisiz olması beklenen uyumluluk, sorumluluk, açıklık ve dışadönüklük gibi kişilik eğilimleriyle ve algılanan sosyal destek değişkenleriyle ise yine ölçek puanları düzeyinde düşük ve anlamsız korelasyonlar göstermesi; deneysel ortamda yüksek ve düşük karşılaştırma yönelimli kişileri ayırdedebilmesi INCOM-T'nin Türk popülasyon için ölçüt bağımlı geçerliğinin çok yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Aşağı Doğru Karşılaştırma Ölçeği (DCS)

Ölçeğin orijinali bireylerin aşağı doğru karşılaştırma eğilimini ölçen aynı yönlü 6 maddeden oluşan tek boyutlu likert tipi 5 dereceli bir kendini değerlendirme ölçeğidir.

Türkçe'ye Çeviri İşlemi:

Aşağı Doğru Karşılaştırma Ölçeğinin (DCS) Türkçe'ye çeviri işlemi sırasında INCOM ölçeğinin çevirisinde kullanılan tekniğin aynısı kullanılmış ve aynı örnekleme sınanmıştır.(Bkz. Bölüm II. 1 INCOM'un Türkçe'ye Çeviri İşlemi)

Bulgular:

Ölçeğin Türkçe ve İngilizce formları arasındaki korelasyonlar tatmin edicidir (bkz. Tablo 8)

Tablo 8. Aşağı Doğru Karşılaştırma Ölçeği'nin Türkçe ve İngilizce formları arasındaki korelasyonlar.

Grup	Türkçe – İngilizce Formlar Arası Korelasyon Katsayısı (r)	Kişi Sayısı (N)
Önce Türkçe Formu Alanlar	.76	63
Önce İngilizce Formu Alanlar	.87	52
Tüm Grup	.80	115

DCS'nin Türkçe Formunun (DCS-T) Türk Toplumunu İçin Psikometrik Özellikleri

(Denekler, kullanılan araçlar ve işlem için bkz. Bölüm II.1. INCOM'un Türkçe Formunun Türk Toplumunu İçin Psikometrik Özellikleri)

Bulgular:***Betimsel İstatistikler***

Araştırmaya katılanların DCS-T'den aldıkları ortalama puan 14.51 ve standart sapması 5.03'dür.

Güvenirlilik

DCS-T ölçeğinin iç tutarlılığına Cronbach Alfa tekniğiyle bakılmış ve oldukça yüksek bir tutarlılık katsayısı elde edilmiştir (Cronbach alfa= .85) Madde-toplam korelasyonlarının ise .50 ile .67 arasında değiştiği görülmektedir.

Faktör Yapısı

Açımlayıcı Faktör Analizi (exploratory principal components analyses) sonuçlarına göre ölçek toplam varyansın 56.8'ini açıklayan tek faktörlü (eigenvalue : 3.41) bir yapı arz etmektedir. Tüm maddeler bu tek faktörden yüksek yük almaktadırlar (.63 - .80 arasında).

Geçerlik

DCS-T'nin sosyal karşılaştırmalarla ilişkili psikolojik yapıları ölçen diğer ölçeklerle korelasyonları Tablo 9'da da görüldüğü gibi tatmin edicidir.

Sonuç:

Aşağı Doğru Karşılaştırma Ölçeği (DCS)'nin Türkçe uyarlaması DCS-T'nin Türk toplumu içerisinde gösterdiği psikometrik özellikler yüksek düzeyde tatmin edicidir. Aşağı Doğru Karşılaştırma Ölçeği de Iowa-Hollanda Karşılaştırma Yönelimi Ölçeği gibi Türk toplumu için uygun, geçerlik ve güvenirliliği yüksek, faktör yapısı orijinaline uygun bir ölçektir.

Tablo 9. DCS-T'nin diğerk ölçeklerle gösterdiği korelasyonlar

Ölçek	Korelasyon Katsayısı	Denek Sayısı
Karşılaştırma Yönelimi (INCOM-T)	.45***	367
Benlik Saygısı (Rosenberg)	-.15**	387
Depresyon (SCL-90)	.14**	368
Durumluk Kaygı (STAI-S)	.11*	368
Sürekli Kaygı (STAI-T)	.26***	355
Beş Faktör Kişilik Envanteri		
Nörotisizm	.38***	212
Dışadönüklük	-.03	206
Uyumluluk	-.13	203
Sorumluluk	.05	201
Açıklık	-.20**	201
Çokboyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (MSPSS)	.13	102

* P< .05   ** p< .01   *** p< .001

Yukarı Doğru Karşılaştırma Ölçeği (UCS)

Ölçeğin orijinali bireylerin yukarı doğru karşılaştırma eğilimini ölçen aynı yönlü 6 maddeden oluşan tek boyutlu likert tipi 5 dereceli bir kendini değerlendirme ölçeğidir.

Türkçe'ye Çeviri İşlemi:

Yukarı Doğru Karşılaştırma Ölçeğinin (UCS) Türkçe'ye çeviri işlemi sırasında INCOM ölçeğinin çevirisinde kullanılan tekniğin aynısı kullanılmış ve aynı örnekleme sınıranmıştır.(Bkz. Bölüm II.1. INCOM'un Türkçe'ye Çeviri İşlemi)

Bulgular:

Ölçeğin Türkçe ve İngilizce formları arasındaki korelasyonlar tatmin edicidir (bkz. Tablo 10)

Tablo 10. Yukarı Doğru Karşılaştırma Ölçeği'nin Türkçe ve İngilizce formları arasındaki korelasyonlar.

Grup	Türkçe – İngilizce Formlar Arası Korelasyon Katsayısı (r)	Kişi Sayısı (N)
Önce Türkçe Formu Alanlar	.70	63
Önce İngilizce Formu Alanlar	.72	54
Tüm Grup	.71	117

UCS'nin Türkçe Formunun (UCS-T) Türk Toplumunu İçin Psikometrik Özellikleri

(Denekler, kullanılan araçlar ve işlem için bkz. Bölüm II.1. INCOM'un Türkçe Formunun Türk Toplumunu İçin Psikometrik Özellikleri)

Bulgular:***Betimsel İstatistikler***

Araştırmaya katılanların UCS-T'den aldıkları ortalama puan 19.92 ve standart sapması 5.21'dir.

Güvenirlilik

UCS-T ölçeğinin iç tutarlılığına Cronbach Alfa tekniğiyle bakılmış ve oldukça yüksek bir tutarlılık katsayısı elde edilmiştir (Cronbach alfa= .83) Madde-toplam korelasyonlarının ise .52 ile .70 arasında değiştiği görülmektedir.

Faktör Yapısı

Açımlayıcı Faktör Analizi (exploratory principal components analyses) sonuçlarına göre ölçek toplam varyansın 55'ini açıklayan tek faktörlü (eigenvalue : 3.30) bir yapı arz etmektedir. Tüm maddeler bu tek faktörden yüksek yük almaktadırlar (.66 - .81 arasında).

Geçerlik

UCS-T'nin sosyal karşılaştırmalarla ilişkili psikolojik yapıları ölçen diğer ölçeklerle korelasyonları Tablo 11'de de görüldüğü gibi tatmin edicidir.

Tablo 11. UCS-T'nin diğer ölçeklerle gösterdiği korelasyonlar

Ölçek	Korelasyon Katsayısı	Denek Sayısı
Karşılaştırma Yönelimi (INCOM-T)	.73***	356
Benlik Saygısı (Rosenberg)	-.18***	376
Depresyon (SCL-90)	.14**	357
Durumluk Kaygı (STAI-S)	.06	359
Sürekli Kaygı (STAI-T)	.26***	346
Beş Faktör Kişilik Envanteri		
Nörotisizm	.22**	206
Dışadönüklük	-.02	201
Uyumluluk	-.11	196
Sorumluluk	.13	196
Açıklık	-.09	195
Çokboyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (MSPSS)	.00	104

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Sonuç:

Yukarı Doğru Karşılaştırma Ölçeği (UCS)'nin Türkçe uyarlaması UCS-T'nin Türk toplumu içerisinde gösterdiği psikometrik özellikler de oldukça tatmin edicidir. Aşağı Doğru Karşılaştırma Ölçeği de Iowa-Hollanda Karşılaştırma Yönelimi Ölçeği gibi Türk

toplumu için uygun, geçerlik ve güvenilirliği yüksek, faktör yapısı orijinaline uygun bir ölçektir.

II. 2. ÇALIŞMA 2:

Yalancı Karşılaştırma Enformasyonu ve Kişilerin Sosyal Karşılaştırma Tercihleri

Amaç:

Bir laboratuvar deneyi olarak tasarlanan bu çalışmanın amacı, (a) bir dispozisyon olarak “karşılaştırma yönelimi”nin bireylerin içerisinde bulunduğu koşullardan bağımsız olarak sosyal karşılaştırmalara girme eğilimini etkileyip etkilemediğini saptamak, (b) sosyal karşılaştırmalarda yön (direction-yani aşağı doğru mu, yukarı doğru mu karşılaştırma yapılacağı), teşhis edicilik (diagnosticity -yani karşılaştırmaya girilen kişi ya da kişilerin karşılaştırmaya girilen boyutta kişiye bilgi sağlayabilme kapasitesi) ve benzerlik (similarity- karşılaştırmaya girilen kişilerin benzerliği) tercihlerinin tehdit ediciliği yüksek-düşük geri bildirim koşulları ve yarışmacı-nötr koşullardan nasıl etkilendiğini ortaya koymaktır.

Denekler:

Deneye, INCOM-T sosyal karşılaştırma yönelimi ölçeğini dolduran geniş bir lisans öğrencisi grubunun, ölçekten 34’ün altı ve 39’un üstünde puan alan 95’i katılmıştır. Bunlardan 4 tanesi bilgisayar kullanmada yetersiz olduğu için, 3’ü ise deney sırasında bilgisayar programında çıkan problem nedeniyle, 1’i de deneyi yarım bıraktığı için deney dışı bırakılmıştır. Böylece araştırmanın örneklemi 37 kadın, 50 erkek olmak üzere 87 kişiden oluşmaktadır. INCOM-T için adıgeçen kesme noktaları, daha önce 404 üniversite öğrencisiyle yapılmış olan çalışmada elde edilen ortalamaya yarım standart sapma puanının

eklenmesi ve çıkarılmasıyla bulunmuştur. Sonuç olarak karşılaştırma yönelimi düşük 34 (15 kadın, 19 erkek) ve yüksek olan 53 (22 kadın, 31 erkek) denek ile çalışılmıştır.

İşlem:

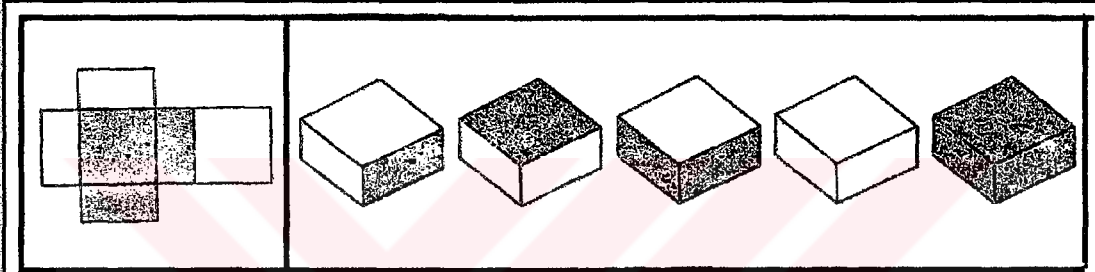
Denekler deneyin yapılacağı psikoloji bölümüne geldiklerinde aynı anda 3 kişilik gruplar halinde her salona bir denek düşecek şekilde 3 ayrı salonda deneye alınmışlardır. 3 erkek deneyci deney salonuna kadar onlara eşlik ederek ve gerekli açıklamaları yapmış ve yönergeleri vermiştir. Denek salona girdiğinde deneyci tarafından, deneyin bilgisayar kullanmayı gerektiren bir işleme dayalı olduğu, ancak bilgisayarı profesyonel düzeyde bilmesi gerekmediği, aslında yalnızca mouse kullanmayı bilmenin ve bilgisayarla tanışık olmanın yeterli olduğu açıklaması yapıp, bunu başarıp başaramayacağı soruldu. Kişi kabul ederse deneyin sözde amacı anlatılmaya başlandı. Deneklere, mekansal yetenek üzerine çalışıldığı, kimi kişilik özelliklerinin, bireysel eğilimlerin ve ilgilerin mekansal yetenek gerektiren görevlerle ne denli ilişkili olduğunun araştırıldığı anlatıldı. Kendilerine daha önce verilen testlerde bu eğilimlerle ilgili sorular bulunduğunu, şimdi ise mekansal yeteneği ölçen standart bir testi bilgisayar karşısında tamamlayacakları, bunun için sınırlı bir süreleri bulunduğu, bu sınırlı sürede maksimum soruyu çözmeye çalışması gerektiği söylendi.

Bu aşamada deneklerden ekranda hazır olan kutucuklara ad ve soyadlarını bunun ardından ise okumakta oldukları bölümü yazmaları istendi. Ad ve soyad yazma aşamasından sonra bölümünü yazma aşamasına geçmek klavye ve mouse kullanmayı gerektirdiği için burada başarısız olan deneklerin bilgisayar ile yeterince tanışık olmadığı sonucuna varılarak deney sonuçları geçersiz sayıldı. Ad soyad ve bölümün yazılmasının ardından denekler aşağıdaki yönerge ile karşılaşmışlardır:

Bu bir mekansal yetenek testidir. Bu testte mekansal soyutlama yeteneğinizin ne düzeyde olduğu belirlenmektedir.

Soldaki açık şekil katlandığında, sağda bulunan 5 cisimden en az birisi ya da daha fazlası elde edilmektedir. Yapmanız gereken bu 5 cisimden hangisinin ya da hangilerinin yandaki açık şekilden oluşmuş olabileceğini belirlemektir. Doğru şekli ya da şekilleri belirlediğinizde o şeklin altındaki kutucuğa "☑" işareti koymanız gerekmektedir (örnek için aşağıya bakabilirsiniz). Sınırlı bir süreniz bulunmaktadır lütfen bu süre içinde mümkün olduğunca çok soruyu yanıtlamaya çalışın. Eğer örneği anladıysanız "TESTE BAŞLA" tuşunu tıklayınız.

ÖRNEK

☐ A   ☐ B   ☐ C   ☐ D   ☐ E

TESTE BAŞLA

Burada kullanılan test gerçekten de DAT'nin Mekansal İlişkiler alt testinden alınıp bilgisayar ortamına aktarılmış 26 sorudan oluşmaktadır. Bizim yönergemizin altında ise testin denekten istenen görevi tanımlayan standart yönergesi ve örnek bir soru bulunmaktaydı. Bu aşamada deneyci eğer anlaşılmayan bir şey yoksa kendisinin odayı terketmesi gerektiğini, hazır olduğunda ekrandaki "teste başla" ikonuna tıklayarak başlayabileceğini bildirip odayı terkeder. Bundan sonra denek odada yalnızdır ve maksimum 7 dakikalık süre boyunca mekansal ilişkiler testini çözmekle uğraşır. 7 dakikanın sonunda eğer denek hala soruları bitirmemişse "Test için tanımlanmış süre sona ermiştir" şeklinde bir yönergeyle karşılaşır. Bir sonraki bölümde şöyle bir yönerge mevcuttur:

Puanınız hesaplanmaktadır. Bu süre içerisinde lütfen aşağıdaki soruları yanıtlayınız ve “tamam” butonunu tıklayınız.

Bu bölümde “seyahat ederken manzarayla ilgilenmekten hoşlanırsınız mı?” veya “bozuk bir oyuncakçı açıp nasıl tamir edileceğine bakar mısınız?” gibi deneklerin mekansal soyutlama yeteneği ile dolaylı da olsa bir ilişki kurabilecekleri <evet> veya <hayır> olarak yanıtlanan 6 ilgi sorusu bulunmaktadır. Bu bölüm yalnızca deneyin sahte amacının ve puanının gerçekten hesaplandığının inandırıcılığını arttırmak işlevini görmektedir. Şüphesiz deneklerin ne mekansal yetenek ne de ilgi puanları hesaplanmamıştır.

Denekler bir sonraki aşamaya geçtiğinde karşılaştıkları ilk şey aldıkları puana ilişkin geri bildirim ve bir açıklamadır. Şüphesiz deneklere verilen geri bildirim sahtedir ve deneyci tarafından yönlendirilmektedir. Bu aşamada 2 deneysel koşul bulunmaktadır: **Tehdit edicilik düzeyi yüksek ve düşük** geri bildirim koşulları. Yüksek tehdit edicilik koşulunda denekler “*Testten 101 puan aldınız. Ortalamanın bir miktar altındasınız. Puanınızın epeyce düşük olduğu söylenebilir.*” şeklinde bir geri bildirim alırken; düşük tehdit edicilik koşulunda ise “*Testten 129 puan aldınız. Ortalamanın biraz üzerindesiniz. Puanınızın oldukça iyi olduğu söylenebilir.*” şeklinde bir geri bildirimle karşılaşmaktadırlar. Bu geri bildirim kutucuğunun hemen altında ise bir açıklama paragrafı bulunmaktadır. Burada da **yarışmacı** ve **nötr** olmak üzere iki deneysel koşul bulunmaktadır.

Yarışmacı koşulda açıklama aşağıdaki gibidir:

“Şimdi deneyin ikinci aşamasına geçilecektir. İkinci aşama, bir başka katılımcıyla mekansal yetenek konusunda yarışmaya dayalı bir oyunu içerecektir. Şimdi bilgisayar özellikle testteki başarı düzeyinizden ve bir de ilgi sorularına vermiş olduğunuz yanıtlardan yola çıkarak diğer katılımcılar arasından, bu oyun için size en uygun rakibi seçecektir. Bu işlem 5-6 dakika kadar sürebilir. Bu bekleme süresi içinde eğer isterseniz biraz önce size uygulanan testten başkalarının aldıkları puanlara ya da ortalamalara göz atabilirsiniz. Bunun için aşağıda yer alan butonlara tıklamanız yeterlidir. Rakibiniz seçildiğinde bilgisayar size bildirecektir.”

Nötr koşulda ise:

“Şimdi deneyin ikinci aşamasına geçilecektir. İkinci aşama, bir başka katılımcıyla mekansal yetenek konusunda bir söyleşiyi içerecektir. Şimdi bilgisayar özellikle ilgi sorularına vermiş olduğunuz yanıtlardan ve bir de testteki başarı düzeyinizden yola çıkarak diğer katılımcılar arasından, bu oyun için size en uygun rakibi seçecektir. Bu işlem 5-6 dakika kadar sürebilir. Bu bekleme süresi içinde eğer isterseniz biraz önce size uygulanan testten başkalarının aldıkları puanlara ya da ortalamalara göz atabilirsiniz. Bunun için aşağıda yer alan butonlara tıklamanız yeterlidir. Rakibiniz seçildiğinde bilgisayar size bildirecektir.”

Bu açıklamaların hemen altında, deneklerin açıklamayı okumaları için yeterli olan 30 saniyenin sonunda değişik sosyal karşılaştırma olanakları taşıyan, ancak kişi tıklarsa içeriğini inceleyebileceği toplam 12 buton bulunmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir

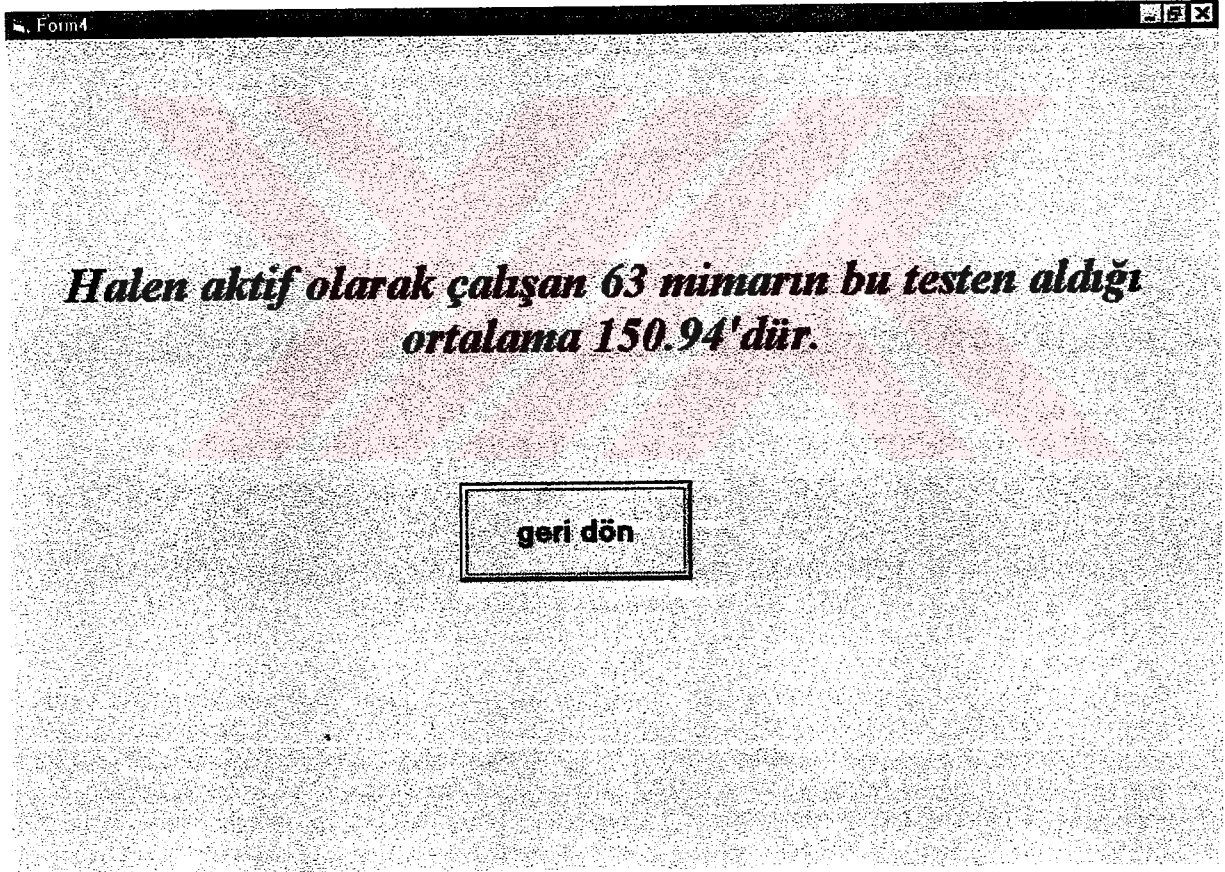
Form3

**Testten 101 puan aldınız ortalamanın bir miktar altındasınız.
Puanınızın epeyce düşük olduğu söylenebilir.**

Şimdi deneyin ikinci aşamasına geçilecektir. İkinci aşama, bir başka katılımcıyla mekansal yetenek konusunda bir söyleşi içerecektir. Şimdi bilgisayar özellikle ilgi sorunlarına vermiş olduğunuz yanıtlardan ve bir de testteki başarı düzeyinizden yola çıkarak diğer katılımcılar arasından, bu söyleşi için size en uygun eşi seçecektir. Bu işlem 5-6 dakika kadar sürebilir. Bu bekleme süresi içinde eğer isterseniz biraz önce size uygulanan testin başkalarının aldıkları puanlara ya da ortalamalara göz atabilirsiniz. Bunun için aşağıda yer alan butonlara tıklamanız yeterlidir. Eşiniz seçildiğinde bilgisayar size bildirecektir.

Çeşitli grupların ortalama puanları	Tek tek kişilerin puanları
göster Ders başarısı yüksek E.Ü. öğrencileri	Ortalamanın çok üzerinde puan alan kişiler göster
göster Ders başarısı düşük E.Ü. öğrencileri	Ortalamanın biraz üzerinde puan alan kişiler göster
göster Genel olarak E.Ü. öğrencileri	Ortalama civarında puan alan kişiler göster
göster Kadın E.Ü. öğrencileri	Ortalamanın biraz altında puan alan kişiler göster
göster Erkek E.Ü. öğrencileri	Ortalamanın çok altında puan alan kişiler göster
göster Bir grup mimarın ortalaması	
göster Bir grup muhasebecinin ortalaması	

Sol tarafta yer alan klasörlerin içeriğinde deneklerin yeni tamamlamış olduğu mekansal yetenek testinin sözde kaç kişiye uygulandığı ve ortalama puanın ne olduğu yer almaktadır. (Örn. Ders başarısı yüksek 213 Ege Üniversitesi öğrencisinin bu testten aldığı ortalama puan 149'dur). Aşağıda bir örneği sunulmuştur:

Sağ taraftaki klasörlerde ise denek'in puanının da yer aldığı sözde bireysel puanlar dizilmiştir. Her bir klasörde 48 kişiye ait bireysel test sonuçları, denek numarası, cinsiyet, yaş, fakülte/meslek bilgileriyle birlikte verilmiştir. Aşağıda bir örneği gösterilmektedir.

Form6

Mekansal Yetenek Testinden ortalamanın biraz üzerinde puan alan kişiler

Sizin puanınız Mert Teközel 129

Denek numarası	Test puanı	Cinsiyet	Yaş	Fakülte / Meslek
2	129	Erkek	19	İki yıllık bölümler
40	127	Erkek	36	Mimar
43	129	Kadın	22	İletişim Fak.
84	136	Erkek	19	Mühendislik Fak.
100	129	Erkek	31	Mimar
146	139	Kadın	18	İki yıllık bölümler
147	129	Kadın	19	İki yıllık bölümler
184	132	Kadın	22	Diş Hek. Fak.
187	124	Erkek	22	Tıp Fak
189	130	Erkek	19	Fen Fak.
201	138	Erkek	18	Ziraat Fak.
208	133	Kadın	22	Fen Fak.
286	124	Erkek	18	İki yıllık bölümler
321	131	Kadın	23	Eczacılık Fak.
345	133	Erkek	19	Edebiyat Fak.
360	127	Erkek	25	İletişim Fak.
399	130	Kadın	18	Eczacılık Fak.

geri dön

Deneklerin bu klasörlerde dolaşmak için toplam 5.30 (330sn) dakikaları mevcuttur. Bu süreyi eğer isterlerse bu klasörlerin içine girip dolaşarak, isterlerse ana menünün bulunduğu ekranda hiçbir klasöre girmeden geçirmeleri mümkündür. Bu sürenin bitiminde "İkinci

bölüm için eşleştirdiğiniz kişi belirlenmiştir. Lütfen yer ve zaman tayini için deneycinize başvurumuz.” Şeklinde bir uyarı çıkmaktadır. Aslında bu noktada deney sonlanmıştır.

Ölçümler:

Deney öncesi deneklere INCOM-T uygulanmış ve denekler bu uygulama sonuçlarına dayanarak düşük ya da yüksek karşılaştırma yönelimi grubuna dahil edilmiştir. INCOM-T deneklere geniş bir test bataryasının bir bölümü olarak verilmiş; böylece sosyal karşılaştırmalarla ilgili bir çalışma yapıldığına ilişkin bir izlenim verilmemeye çalışılmıştır. Deney sırasında deneklerin girdikleri her bir klasörde kalma süreleri bu deney için özel olarak yazılmış Visual Basic temelli bir program (Övgün, 2000) vasıtasıyla ölçülmüştür. Deneyin bilgisayar destekli tüm manipülasyonlarında bu program kullanılmıştır.

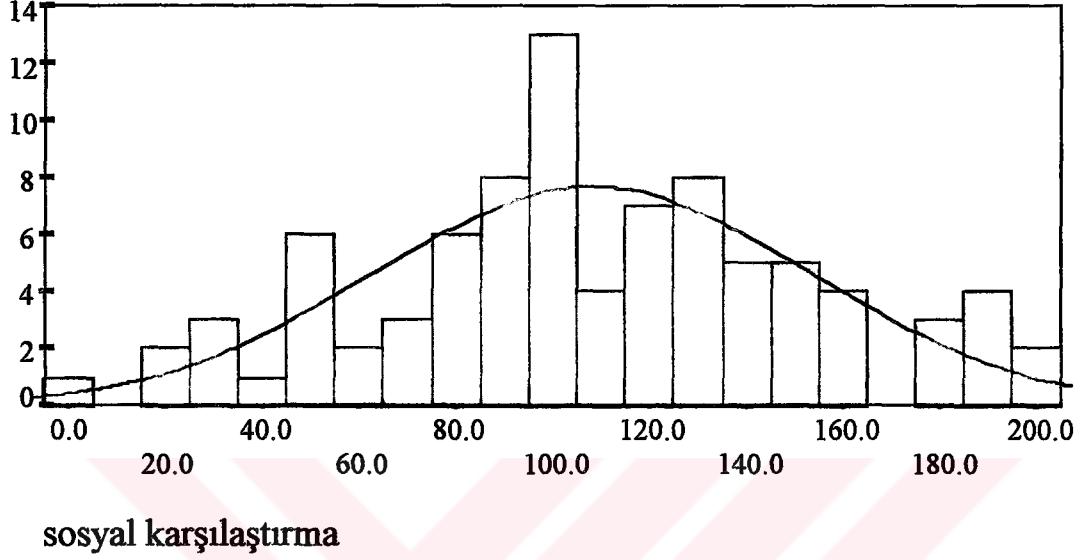
Ortalamanın çok üzerinde puan alan kişiler ve Ortalamanın biraz üzerinde puan alan kişiler klasörleri yukarı doğru karşılaştırma eğilimini, *Ortalamanın biraz altında puan alan kişiler ve Ortalamanın çok altında puan alan kişiler* klasörleri ise aşağı doğru karşılaştırma eğilimini yansıtmaktadır.

Bulgular:

Deneklerin sosyal karşılaştırma enformasyonu içeren klasörleri inceleme toplam süresinin dağılımı Grafik 4.'de görülebilir.

Deneklerin sosyal karşılaştırma enformasyonu içeren tüm klasörlerde toplam kalma sürelerinin karşılaştırma yönelimi (düşük ve yüksek), tehdit (düşük ve yüksek), ve yarışmacı durum (yarışmacı ve nötr) değişkenlerine göre nasıl değiştiğine 2x2x2 ANOVA çözümü ile bakıldığında beklendiği gibi yalnızca karşılaştırma yöneliminin ana etkisinin anlamlı olduğu ($F(1,86) = 7.55, p < .01$) diğer değişkenler açısından anlamlı bir farklılığın bulunmadığı gözlenmiştir (bkz. Tablo 12).

Grafik 4. Deneklerin sosyal karşılaştırma enformasyonu içeren klasörleri inceleme süresinin dağılımı

Tablo 12. Karşılaştırma yönelimine göre s.k. enformasyonu içeren klasörlerde toplam kalma süreleri (sn cinsinden) ortalamaları

	Karşılaştırma Yönelimi	
	Düşük	Yüksek
X	92.64	118.18
ss	38.66	46.16
n	34	53

$F(1,86) = 7.55, p < .01$

Bu bulguya göre karşılaştırma yönelimi düşük olanlar sosyal karşılaştırma enformasyonu taşıyan klasörlerde daha az gezinirken, karşılaştırma yönelimi yüksek olanlar onlara göre daha fazla gezinmişlerdir. Böylece INCOM-T skorlarının kişinin az ya da çok karşılaştırma yapışını öngörebildiği söylenebilir.

Ortalamanın çok üzerinde puan alan kişiler

Ortalamanın biraz üzerinde puan alan kişiler

Ortalama civarında puan alan kişiler

Ortalamanın biraz altında puan alan kişiler

Ortalamanın çok altında puan alan kişiler klasörlerinin her birinde gezinme sürelerinin yine aynı değişkenlere göre (karşılaştırma yönelimi, tehdit, yarışma) değişip değişmediğine 2x2x2 ANOVA çözümüyle bakılmış ve sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Deneklerin *ortalamanın çok üzerinde puan alan kişiler* klasöründe kalma süreleri için yalnızca tehdit değişkeninin ana etkisi anlamlıdır ($F(1,86) = 5.50, p < .05$). Başka anlamlı fark yaratan değişken ya da enteraksiyon mevcut değildir. Sahip oldukları yetenek konusunda tehdit ediciliği yüksek bir enformasyon alan grup (testten 101 puan aldıkları, ortalamanın altında ve oldukça başarısız olduklarını düşünen grup) bu klasörde daha az dolaşırken, tehdit edici olmayan enformasyon alanlar (testten 129 puan alıp ortalamanın biraz üzerinde olduğuna inananlar) daha çok dolaşmışlardır (bkz. Tablo 13)

Tablo 13. Tehdit edici enf. değişkenine göre *ortalamanın çok üzerinde puan alan kişiler* klasöründe gezinme süreleri (sn cinsinden)

	Tehdit edicilik	
	Düşük	Yüksek
X	33.56	24.88
ss	19.80	16.15
n	41	46

$F(1,86) = 5.50, p < .05$

Deneklerin *ortalamanın biraz üzerinde puan alan kişiler* klasöründe kalma süreleri için de yalnızca tehdit değişkeninin ana etkisi anlamlıdır ($F(1,86) = 41.35, p < .000$). Başka anlamlı fark yaratan değişken ya da enteraksiyon mevcut değildir. Sahip oldukları yetenek konusunda tehdit ediciliği yüksek bir enformasyon alan grup (testten 101 puan aldıkları, ortalamanın altında ve oldukça başarısız olduklarını düşünen grup) bu klasörde daha az dolaşırken, tehdit edici olmayan enformasyon alanlar (testten 129 puan alıp ortalamanın

biraz üzerinde olduğuna inananlar) daha çok dolaşmışlardır. Ancak Tablo 14’de de görüldüğü üzere burada fark daha da belirginleşmiştir. Tehdit edilen denekler bu klasöre neredeyse hiç girmemişlerdir.

Tablo 14. Tehdit edici enf. değişkenine göre *ortalamanın biraz üzerinde puan alan kişiler* klasöründe gezinme süreleri (sn cinsinden)

	Tehdit edicilik	
	Düşük	Yüksek
X	32.3	6.9
ss	24.04	10.26
n	41	46

$$F(1,86) = 41.35, p < .000$$

Buraya kadar görüldüğü üzere tehdit edilen denekler yukarı doğru karşılaştırma klasörlerine pek fazla girmemişler. O halde bu denekler daha çok hangi klasörlerde dolaşmışlar? Bu sorunun yanıtını ilerleyen bölümde bulmak mümkündür.

Deneklerin *ortalama civarında puan alan kişiler* klasöründe kalma süreleri için de yine yalnızca tehdit değişkeninin ana etkisi anlamlıdır ($F(1,86) = 5.21, p < .05$). Başka anlamlı fark yaratan değişken ya da enteraksiyon mevcut değildir. Ancak bu kez sahip oldukları yetenek konusunda tehdit ediciliği yüksek bir enformasyon alan grup (testten 101 puan aldıkları, ortalamanın altında ve oldukça başarısız olduklarını düşünen grup) bu klasörde yukarıdakilerin aksine daha çok dolaşırken, tehdit edici olmayan enformasyon alanlar (testten 129 puan alıp ortalamanın biraz üzerinde olduğuna inananlar) daha az dolaşmışlardır. (bkz. Tablo 15)

Tablo 15. Tehdit edici enf. değişkenine göre *ortalama civarında puan alan kişiler* klasöründe gezinme süreleri (sn cinsinden)

	Tehdit edicilik	
	Düşük	Yüksek
X	7.54	13.64
ss	13.04	14.13
n	41	46

$$F(1,86) = 5.21, p < .05$$

Deneklerin *ortalamanın biraz altında puan alan kişiler* klasöründe kalma süreleri için ise tehdit değişkeninin ($F(1,86) = 18.73, p < .000$) yanı sıra karşılaştırma yönelimi değişkeninin ($F(1,86) = 4.19, p < .05$) de ana etkisi anlamlıdır. Başka anlamlı fark yaratan değişken ya da enteraksiyon mevcut değildir. Yine sahip oldukları yetenek konusunda tehdit ediciliği yüksek bir enformasyon alan grup (testten 101 puan aldıkları, ortalamanın altında ve oldukça başarısız olduklarını düşünen grup) bu klasörde daha çok dolaşırken, tehdit edici olmayan enformasyon alanlar (testten 129 puan alıp ortalamanın biraz üzerinde olduğuna inananlar) daha az dolaşmışlardır. (bkz. Tablo 16) Ayrıca bu klasöre karşılaştırma yönelimi yüksek olanlar düşük olanlardan daha çok girmişlerdir bkz. Tablo 17)

Tablo 16. Tehdit edici enf. değişkenine göre *ortalamanın biraz altında puan alan kişiler* klasöründe gezinme süreleri (sn cinsinden)

	Tehdit edicilik	
	Düşük	Yüksek
X	5.71	20.15
ss	13.48	17.79
n	41	46

$$F(1,86) = 18.73, p < .000$$

Tablo 17. Karşılaştırma yönelimi değişkenine göre *ortalamanın biraz altında puan alan kişiler* klasöründe gezinme süreleri (sn cinsinden)

	Karşılaştırma Yönelimi	
	Düşük	Yüksek
X	8.64	16.37
ss	12.64	19.37
n	34	53

$$F(1,86) = 4.19, p < .05$$

Deneklerin *ortalamanın çok altında puan alan kişiler* klasöründe kalma süreleri için ise hiçbir değişkenin ana etkisi anlamlı değildir ve anlamlı enteraksiyon yoktur.

Deneklerin yukarı, aşağı ya da paralel karşılaştırmalara girmelerine ilişkin bulguları kısaca özetlersek, tehdit edilen yani düşük puan aldığı söylenen denekler yukarı doğru karşılaştırma klasörlerine pek fazla girmemekte ve paralel ve aşağı doğru karşılaştırma klasörlerine daha fazla girmektedirler. Bunun tam tersi ise tehdit edilmeyenler için geçerlidir. Aşağı doğru karşılaştırma klasörlerinden *ortalamanın çok altında olanlar* klasöründe ise hiçbir değişken anlamlı fark yaratmamaktadır.

Benzerlik ve diyagnositeye ilişkin bulgular ise biraz daha karmaşıktır. Denekler diyagnositesi düşük olan bir gruba (muhasbeciler) karşı Genel olarak E.Ü. öğrencileri grubunu, yani kendilerine benzer olan grubun ortalamalarına gözetmeyi tercih etmektedirler. Ancak aynı şey ölçülen nitelik bakımından (mekansal ilişkiler) diyagnositesi yüksek bir grup (mimarlar) sözkonusu olduğunda geçerli değildir. Yani mimarlara karşı öğrencileri tercih etmemektedirler. Hatta yarışmacı koşul sözkonusu olduğunda kendilerine benzer olan öğrenciler grubu yerine, diyagnositesi yüksek olan mimarlar grubunun ortalamalarını incelemeyi tercih etmişlerdir (bkz. Tablo 18, 19, 20)

Tablo 18. Deneklerin Genel E.Ü. öğrencileri ve Bir grup muhasebeci klasörlerine gözetme süreleri (sn cinsinden)

	X	SS	t
Genel E.Ü. Öğrencileri Klasörü	2.78	2.56	1.97*
Muhasebeciler Klasörü	2.18	1.97	

* $p < .05$

Tablo 19. Deneklerin Genel E.Ü. öğrencileri ve Bir grup mimar klasörlerine gözetme süreleri (sn cinsinden)

	X	SS	t
Genel E.Ü. Öğrencileri Klasörü	2.78	2.56	-.52
Mimarlar Klasörü	2.94	2.46	

Tablo 20. Deneklerin yarışmacı koşulda Genel E.Ü. öğrencileri ve Bir grup mimar klasörlerine gözetme süreleri (sn cinsinden)

	X	SS	t
Genel E.Ü. Öğrencileri Klasörü	2.13	1.99	-2.35*
Mimarlar Klasörü	2.94	2.51	

* $p < .05$

Cinsiyete ilişkin bir benzerlik etkisine rastlanmamıştır. Yani Kadın E.Ü. öğrencileri veya Erkek E.Ü. Öğrencileri klasörlerini tercih etmek cinsiyete göre değişmemektedir.

Tartışma:

Bir dispozisyon olarak sosyal karşılaştırma yönelimi

Sosyal Karşılaştırma süreçleri başlangıcından bu yana durum yönelimli olarak çalışılmış bir konu olmasına rağmen son zamanlarda bu konuda da bireysel farklılıkların olabileceği düşünülmeye başlanmış ve olası bireylerarası farklılıkları ölçmeye ilişkin girişimlerde bulunulmuştur (Allan ve Gilbert, 1995; Gibbons ve Buunk, 1999a; Chung ve Mallery, 1999). Bu çalışmanın en önemli bulgularından biri bu bireylerarası farklılıklar modelini desteklemektedir. Gibbons ve Buunk (1999a) tarafından geliştirilmiş olan INCOM ölçeği kullanılarak deneklerin başka insanlara ilişkin sosyal enformasyona gözetme davranışını öngörmek mümkün görünmektedir. Nitekim deneyde deneklerin diğerlerinin test skorlarına gözetme davranışı kişinin karşılaştırma yöneliminin düşük ya da yüksek oluşuna göre değişmiştir. Bu şu anlama gelmektedir: Bütün diğer durumsal etmenlerden bağımsız olarak kişiye özgü bir değişken olan ve kişiden kişiye farklılık gösteren “karşılaştırma yöneliminden” söz etmek mümkündür. Gibbons ve Buunk (1999a) tarafından gerçekleştirilen benzer bir deneysel çalışmada, test sonrası sahte geri bildirim dizaynı ile elde edilen sonuçlar bizimkiyle tamamen aynıdır.

Sosyal karşılaştırmalarda yön seçimi (aşağı, yukarı ve paralel sosyal karşılaştırmalar)

Deney sırasında deneklerin göz atabilecekleri sosyal karşılaştırma enformasyonu taşıyan klasörler şunlardı:

Ortalamanın çok üzerinde puan alan kişiler

Ortalamanın biraz üzerinde puan alan kişiler

Ortalama civarında puan alan kişiler

Ortalamanın biraz altında puan alan kişiler

Ortalamanın çok altında puan alan kişiler

Burada *Ortalamanın çok üzerinde puan alan kişiler* klasörü ile *Ortalamanın çok altında puan alan kişiler* klasörü ölçülen yeteneğe ilişkin tavan ve taban skorları taşıyor olacağından ve sözkonusu yetenek boyutunda iyi ya da kötü olmanın ne anlama geldiğini

göstermesi nedeniyle tipik birer aşağı ya da yukarı doğru karşılaştırma ölçümü olmaları mümkün değildir. Yani deneklerin kendilerini geliştirme ya da rekabete girme eğilimlerinden veya kendini koruma ya da iyi hissetme eğilimlerinden ziyade deneklerin uç noktaları görme ilgilerine mazhar olabilirler (Bununla ilgili ayrıntılı tartışma için bkz. Wheeler, 1991; Wood ve Taylor, 1991). Burada tipik yukarı doğru karşılaştırma klasörü *Ortalamanın biraz üzerinde puan alan kişiler* klasörüken, tipik aşağı doğru karşılaştırma klasörü *Ortalamanın biraz altında puan alan kişiler* klasörüdür.

Deneyden elde edilen sonuçlara göre, bir tanesi hariç tüm sosyal enformasyon içeren klasörlerde gezinme davranışı üzerinde “tehdit” değişkeninin etkili olduğu, anlamlı farklılaşmalar yarattığı gözlenmiştir. Sahip oldukları yetenek hakkında tehdit edici enformasyon almış olan kişiler en yüksek yeteneklilerin yer aldığı *ortalamanın çok üstünde yer alanlar* klasörüne göreceli olarak az girmiş, *ortalamanın biraz üzerinde yer alanlar* klasörüne ise neredeyse hiç girmemişlerdir. Bu ise anlaşılır bir şeydir. *Ortalamanın biraz üzerinde yer alanlar* klasörüne girmenin tek amacı olabilir: kendini geliştirme ve rekabet etmeye hizmet eden yukarı doğru karşılaştırmalara girme. Buraya tavan puanları görme, böylece de ölçülen yeteneğe ilişkin bir fikir edinme motivasyonu ile girmiş olmak mümkün değildir. Dolayısıyla tehdit edilen denekler kesin olarak yukarı doğru karşılaştırma yapmamışlardır ve bu durum ilgili literatürle uyumludur (Wills, 1981; 1991; Wood ve Taylor, 1991 vd.). *Ortalamanın çok üstünde yer alanlar* klasöründe ise aynı etki daha az belirgindir. Yine tehdit edilen denekler bu klasöre de daha az girmişlerse de farklılığın diğeri kadar yüksek olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni bu klasöre bazı deneklerin başka amaçlarla (uçları görmek vs.) girmiş olma olasılığının mevcut olmasıdır.

Paralel ve aşağı doğru karşılaştırmalar konusunda da literatür oldukça nettir: Wills’in “insanlar öznel iyi oluşlarını kendilerinden daha şanssız kişilerle karşılaştırmalar yaparak yükseltebilirler” önermesiyle uyumlu olarak, kişilerin iyi oluşlarını düşüren herhangi bir etki ile karşılaşmaları durumunda (hastalık (Taylor ve Lobel, 1989; Affleck ve Tennen, 1991; Wood ve Taylor, 1991; Stanton, Danoff-Burg, Cameron, Snider ve Kirk, 1999), engel (Buunk, 1995), sağlık riski (Dias ve Lobel, 1997) veya strese yol açacak herhangi bir etki ya da tehdit (Wills, 1991)) aşağı doğru veya paralel karşılaştırmalar

yapmak yoluyla benlik saygılarını ve iyi oluşlarını geri kazanmaya çalıştıkları artık geniş kabul gören bir yaklaşımdır. Araştırmamızın bulguları da bu yaklaşımla tamamen uyumludur. Kendilerine düşük puan aldığı söylenen, yani tehdit edilen denekler *ortalama civarı puan alanlar* ve *ortalamanın biraz altında puan alanlar* klasörlerine tehdit edilmeyenlere göre daha fazla gözetmişlerdir. Bu durumda tipik olarak beklenen benliği koruyucu refleksi, kişilerin kendilerini kendilerinden daha kötü durumda olan diğerleriyle karşılaştırmaları, yani aşağı doğru karşılaştırma yapmalarıdır. Bunu ilk kez deneklerine uydurma bir test olan *aileye karşı düşmanlık testinden* olumsuz veya bir miktar olumlu puanlar aldıklarını söylediği ve onların sıra seçimlerini (rank order) incelediği artık bir klasik olan çalışmasında Hakmiller (1966) ortaya koymuştur. Ancak Wills'e (1981) göre insanlar aynı şeyi kendileriyle aynı derecede şanssız olanlarla karşılaştırma yoluyla da sağlayabilirler. Ona göre bu ilke aşağı doğru karşılaştırma kuramının temel ilkesinin yumuşak biçimidir. Bizim çalışmamızda da tehdit edilen kişiler çoğunlukla *ortalamanın biraz altında puan alanlar* klasörü ile ortalama civarında puan alanlar klasöründe dolaşmışlardır. *Ortalamanın çok altında puan alanlar* klasörü için ise tehdit ya da başka bir değişken bir fark yaratmamaktadır. Bunun iki nedeni olabilir: Birincisi yukarıda sözedilen uç skorları görmeye ilişkin ilgi. İkincisi ise Wills'in (1991) aşağı doğru karşılaştırmalarda karşılaştırılan kişi ile karşılaştırma hedefi arasındaki farklılığın başlarda iyi oluşu arttırırken, bu farklılık çok büyüdüğünde aynı etkiyi yaratmadığına ilişkin yaklaşımı. Yani insanlar kendilerinden şanssız durumdaki kişilere bakarak kendilerini iyi hissedebilirler ancak burada lineer bir ilişki bulunmamaktadır. Karşılaştırma yapılan kişi ile aradaki fark belirli bir kritik değeri aştığında, yani çok büyüdüğünde iyileştirici etkisi de ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla bizim araştırmamızda en alt ve en kötü durumda bulunanlara ilişkin karşılaştırma enformasyonu, tehdit edilen deneklerin gözetmeyi tercih ettiği klasörlerden değildir.

Kısaca kötü puan aldığını öğrenen denekler aşağı doğru, iyi puan aldığını öğrenen denekler ise yukarı doğru karşılaştırmalar yapmışlardır ve Hakmiller'in (1966) ve Wills'in Aşağı Doğru Karşılaştırma modelleri Türk örnekleminde de bütünüyle doğrulanmıştır.

Benzerlik ve Diyagnosite

Benzerlik ve diyagnositeye gelindiğinde, bu ikisinin etkisinin yarışmacılık ile dengelendiği görülmektedir. Benzerlik şüphesiz önemlidir. Örneğin denekler kendilerine benzer olan öğrenciler grubunu muhasebecilere tercih etmektedirler. Yarışmacı bir durum söz konusu olduğunda denekler kendilerine benzer olanı tercih etmek yerine, diyagnositesi yüksek olanı tercih etmektedirler. Yani daha sonra bir partnerle mekansal soyutlama üzerine bir yarışma yapacağını düşünen denekler, öğrenci akranlarının puanlarıyla ilgilenmek yerine, ölçülen konuda daha tayin edici bir grup olan mimarların puanlarıyla ilgilenmektedirler. Bu bulgu diyagnositenin önemini vurgulayan çalışmalarla (Trope, 1986) uyumludur ancak literatürde benzerlikle ilişkisini kuran bir çalışmaya rastlanmamıştır (bkz. Suls ve Wills, 1991). Yine benzerliği vurgulayan özellikle arkaik literatürden (Festinger, 1954; Zanna, Goethals ve Hill, 1975) farklı olarak Kadın ve Erkek öğrencilere ilişkin enformasyonun yeraldığı klasörlerde dolaşmayı tercih etmenin cinsiyete göre değişmediği, yani erkeklerin daha çok erkekler klasörünü, kadınlarınsa daha çok kadınlar klasörünü kullanmadığı ortaya konmuştur (bkz. Festinger, 1954).

II. 3. ÇALIŞMA 3:

Ortalamanın Üzerinde Olma Etkisi (Above Average Effect) ve Akademik Yetenek

Amaç:

İnsanların diğer insanlara göre kendilerini gerçekçi olmayan ölçüde daha olumlu algılamaları olgusu “ortalamanın üzerinde olma etkisi” (Above Average Effect veya Better-Than-Average-Effect) olarak bilinir ve Goethals ve arkadaşları (1991) tarafından *oluşturulmuş sosyal karşılaştırmalara* (constructive social comparison) bağlanarak açıklanır. Oluşturulmuş sosyal karşılaştırma, aktüel veya reel sosyal karşılaştırmadan farklı olarak, sosyal gerçeklikle pek ilgisi olmayan, insanın zihninde ürettiği karşılaştırmalardır ve benlik saygısını yüksek tutmaya yarar.

Bu araştırmanın amacı, ortalamanın üzerinde olma etkisini üniversite öğrencileri üzerinde sınamaktır.

Denekler:

Araştırmanın örneklemini, Ege Üniversitesinin değişik fakülte ve bölümlerinde okuyan 404 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. 246'sı kadın, 158'i erkek olup yaş ortalaması 21.3'dür. Bu örneklemini INCOM-T'nin Türkçe uyarlamasının yapıldığı katılımcılar oluşturmaktadır.

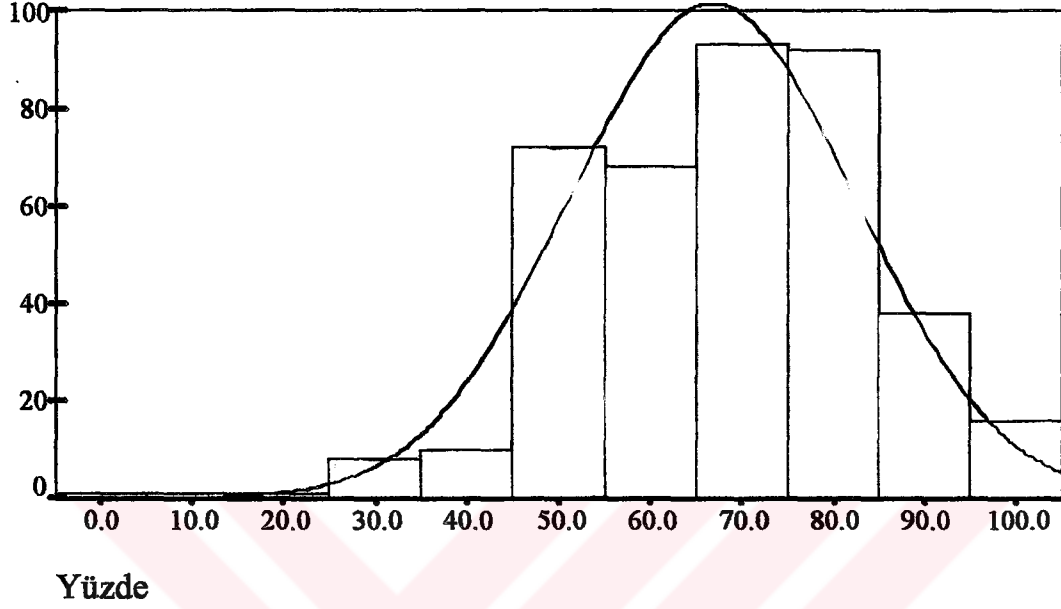
İşlem:

Deneklere “Genel olarak düşündüğünüzde okumakta olduğunuz alandaki akademik yeteneğinizi sınıfınızdaki diğer insanlara göre nasıl buluyorsunuz?” diye sorulmuş ve %0 (en alttayım), %50 (tam ortalama noktasındayım), %100 (en üstteyim) noktalarının gösterildiği bir cetvelden yararlanarak kendi yeteneklerini %0 ile %100 arasında bir değer kullanarak değerlendirmeleri istenmiştir. Ayrıca Likert tipi 7 dereceli 2 soru vasıtasıyla okudukları akademik alanın denekler için arzettiği önem ve akademik yeteneğe ilişkin kontrol algısı sorulmuştur.

Bulgular:

Sınıfın tam ortalama noktasında bulunmanın %50 noktası olarak sunulduğu araştırmada deneklerin akademik yeteneklerine verdikleri puanların ortalaması 66.78, standart sapması 15.68'dir. Dağılımın mod'u ve medyan değeri ise 70'dir (bkz. Grafik 5).

Grafik 5. Algılanan akademik yetenek (%1-100)

Deneklerin akademik yeteneklerinin göstergesi olarak bir kriter puan (ders başarısı vs.) kullanılmamıştır ancak Grafik 5.'de de görülebileceği gibi deneklerin %50'si akademik yeteneğini %70'in üzerinde görmektedir. Yani öğrencilerin %50'si kendisini %30'luk en başarılı kesimin içine sokmaktadır.

Bu etki benlik saygısı yüksek olanlar için çok daha belirgin hale gelmektedir. 404 kişilik örneklemin benlik saygısı en yüksek ve en düşük dilimlerdeki 78'er kişisi kullanılarak gerçekleştirilen t testi sonuçlarına göre benlik saygısı düşük olanların ortalaması 60.18 iken, benlik saygısı yüksek olanların 74.12'dir ($t = -6.02$, $p < .000$).

Ayrıca çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre deneklerin kendi akademik başarılarına ilişkin puanlamalarını açıklamakta anlamlı olan 3 değişken bulunmuştur. Bunlar sırasıyla benlik saygısı, önem (akademik alanın denek için taşıdığı önem derecesi) ve INCOM-T (karşılaştırma yönelimi)'dir (bkz. Tablo 21)

Tablo 21. Deneklerin kendi akademik başarılarına ilişkin puanlamalarını açıklamakta anlamlı olan değişkenler.

Değişken	Beta	T	P
Benlik Saygısı	.27	5.17	.000
Önem	.20	4.07	.000
INCOM-T	.11	3.08	.002

Tartışma:

Öğrencilerin %50'sinin kendisini %30'luk en başarılı kesimin içine sokması açıkça bir yanlılığın göstergesidir. Yani hemen herkes kendisini gerçekçi olmayan bir biçimde ortalamadan daha başarılı görmektedir. İnsanların kendilerini ortalamadan daha iyi algılama eğiliminde olduklarına ilişkin sayısız araştırma mevcuttur (örn. Alicke, Klotz, Breitenbecher, Yurak ve Vredenburg, 1995; Tabachnick, Crocker ve Alloy, 1983; Goethals, Messick ve Allison, 1991).

Ancak Blanton ve arkadaşlarının (1999) yeni çalışmalarından birinde deneklere bizim sorduğumuz benzeri bir soru sorulmuş, fakat deneklerden farklı dersler için ayrı ayrı değerlendirmeler alınmıştır. Bu durumda bazı dersler için ortalamanın üzerinde olma etkisi gözlenirken bazı derslerde bu etki gözlenmemiştir. Araştırmacılar ise bu durumun olası nedenlerinden biri olarak ders notlarını göstermektedirler. Ders notları deneklerin yanlılık ya da algısal çarpıtma yapmalarını engelleyecek derecede açık ve net göstergeler olduğu ve öğrencilerin sınıf içindeki görelî pozisyonunu ortaya serdiği için bu sonuç alınmıştır. Bu nedenle de denekler genel değerlendirme sırasında yanlılıklarını ortaya koymuşlar, benliklerini okşayıcı değerlendirmeler yapmışlardır.

Araştırmamızın bir diğer bulgusu olan yüksek benlik saygısına sahip olanların ortalamanın üstünde olma etkisini daha fazla göstermeleri, bu alanda gerçekleştirilen başka araştırmalar tarafından desteklenen bir olgudur (örn. Goethals, Messick ve Allison, 1991)

Ancak Wood (1996) ve Kruger (1999) gibi araştırmacılar bu tip olgularda bireylerin gerçekten bir sosyal enformasyon kullandıklarından, hatta bunu kendilerinin ürettiklerinden

bile şüphelidir. Örneğin burada sunulan araştırmanın bulguları için şöyle bir soru sormak mümkündür: Acaba bireylerin yapmış oldukları karşılaştırmalar mı benlik saygılarını yükseltmiştir; yoksa benlik saygılarının yüksek olması karşılaştırmalarının böyle olması gerektiği sonucunu çıkarmalarına mı neden olmuştur? Yine Krueger ve Clement'e (1994) göre bu tür çalışmaların çoğu korelasyonel niteliklidir ve bu konuda karar vermek güçtür.

Bizim çalışmamızda deneklerin akademik yetenek değerlendirmelerini yordayan diğer değişkenlerin değerlendirilen boyutun kişi için önemi ve sosyal karşılaştırma yönelimi olarak bulunması olgunun sosyal karşılaştırma yönelimli bir şekilde açıklanabileceğine ilişkin bir kanıt olarak alınmalıdır. Wood ve Taylor'un (1991) da belirttiği gibi sosyal karşılaştırmaların etkililiğini sağlayan şeylerden biri karşılaştırmaya girilen boyutun kişinin kendisini tanımlaması için taşıdığı önem ya da benliğine ilgililik derecesidir.

Sonuç olarak ,Wood , Kruger ve Krueger'in ortaya koymuş oldukları metodolojik problem çözüm beklemekle beraber, bu çalışmada *ortalamanın üstünde olma etkisinin* benlik saygısı, karşılaştırmaya girilen boyutun kişiyi tanımlamadaki önemi ve karşılaştırmaya giren kişinin sosyal karşılaştırma yönelimi ile ilişkili olduğu gözlenmiştir.

II. 4. ÇALIŞMA 4:

Sosyal Karşılaştırma, Farklılığı Azaltma ve Engelli Çocukların Anneleri

Amaç:

Bireylerin sosyal karşılaştırmalara yalnızca kendilerine ait çıktılarını karşılaştırmak üzere değil aynı zamanda yakınlarını (eş, çocuk vs.) karşılaştırmak üzere girdikleri bilinen bir olgudur ve literatürde bu yönde çalışmalar mevcuttur. Örneğin Affleck ve arkadaşları (1987, 1991) tıbbi bakıma muhtaç doğan çocukların anneleriyle çalışmışlar ve bu annelerin çocuklarını nasıl diğer çocuklarla karşılaştırdıklarını ortaya koymuşlardır. Tıbbi bakıma muhtaç doğan çocukların anneleri hem çocuklarını diğer çocuklarla, hem de kendilerini benzer çocuklara sahip annelerle karşılaştırmaktadırlar (Affleck ve Tennen 1991).

Bu araştırmada zihinsel olarak engelli bir çocuğa sahip annelerin sosyal karşılaştırma eğilimleri incelenecektir.

Denekler:

Araştırmaya belli bir özel eğitim merkezine devam eden 61 engelli ocuk annesi katılmıştır. Yaş ortalamaları 34.8'dir.

İşlem:

Annelerle çocuklarını eğitime getirdikleri sırada, özel eğitim merkezinde bu iş için ayrılmış bir odada görüşülmüştür. Görüşmeler sırasında yapılandırılmış bir soru bataryası kullanılmıştır.

Ölçümler:

Sosyal karşılaştırma: Annelerin, çocuklarının *engelinin derecesi, eğitimden yararlanma derecesi, uyum düzeyi, mutlu olma düzeyi, tedavi veya rehabilitasyona cevap verme düzeyi* ve *beceri düzeyini* diğer engelli çocuklara göre nasıl gördüğü likert tipi 5 dereceli (1 = ortalama bir engelli çocuğun çok altında, 3 = ortalama bir engelli çocukla aynı düzeyde, 5 = ortalama bir engelli çocuğun çok üzerinde) birer cetvel üzerinde ölçülmüştür. Aynı lmler bir kez de merkezde çalışan uzmanlardan alınmıştır. Her bir ocuk için, o çocuğun eğitiminden sorumlu 1 ğretmen ve merkezde çocuğun bulunduğu bölümün yöneticisi 1 psikolog olmak üzere 2 uzmanın değerlendirmelerine başvurulmuştur.

Risk tahmini: Annelere herhangi bir ailenin engelli bir çocuğa sahip olma olasılığı kaçtır diye sorulmuş ve %1 ile %100 arasında bir değer kullanmaları istenmiştir.

İlişki tercihi: Annelere özel eğitim merkezine gelen ailelerden arkadaşlık ettiği kişilerin çocuklarının engelinin derecesi likert tipi 5 basamaklı (1 = çok daha hafif, 3 = aynı düzeyde, 5 = çok daha ağır) olarak sorulmuştur. Arkadaşlık ettiği kişilerin çocuklarının sorunlarıyla başedebilme becerisi yine likert tipi 5 basamaklı (1 = çok daha iyi, 3 = aynı düzeyde, 5 = çok daha kötü) olarak sorulmuştur.

Bulgular:

Annelerin sosyal karşılaştırma puanlarına bakıldığında çocuklarını tüm boyutlarda diğer engelli çocuklara göre olumlu değerlendirdikleri görülmektedir (bkz. Tablo 22)

Tablo 22. Annelerin çeşitli boyutlara göre çocuklarını değerlendirmeleri

Değişken	X	SS
Engelinin derecesi	3.44	1.10
Beceri düzeyi	3.49	1.15
Eğitimden yararlanma derecesi	3.70	.99
Uyum düzeyi	3.75	1.07
Tedavi ve Reh. Cevap verme d.	3.77	1.05
Mutlu olma düzeyi	4.05	1.13

Tablo 22’de de görüldüğü üzere anneler çocuklarına verdikleri puanların ortalaması tüm boyutlarda orta nokta olan 3 değerinin üzerindedir. Ayrıca beceri hariç tüm boyutlarda annelerin neredeyse yarısı çocuklarını 4 değerinin üzerinde değerlendirmiştir.

Bu değerlendirmelerin ne kadar gerçekçi olduğu hakkında en azından bir fikir vermesi için aynı çocuklar hakkındaki uzman görüşlerine bakılırsa tüm boyutlarda annelerden daha düşük puanlar verdikleri görülecektir

Puanlar arasında görülen bu farklılıkların tümü -beceri düzeyi hariç-istatistiksel olarak anlamlıdır ve t değerleri ile anlamlılıklar şöyledir:

Engelinin derecesi: $t(52) = 2.02, p < .05$

Beceri düzeyi: $t(52) = 1.15, p < .25$

Eğitimden yararlanma derecesi: $t(52) = 2, p < .05$

Uyum düzeyi: $t(52) = 2.4, p < .05$

Tedavi ve Reh. Cevap verme derecesi : $t(52) = 2.55, p < .05$

Mutlu olma düzeyi: $t(52) = 3.35, p < .01$

Deneklerin en yüksek farklılığı mutlu olma düzeyi için yaratabilmiş olmaları şüphesiz bir rastlantı değildir. Kendine hizmet eden karşılaştırmalar yapmak ya da karşılaştırma enformasyonu uydurmak gerçeklikle açıkça sınanabilir boyutlarda daha az mümkün görülmektedir. Engelli çocukların beceri düzeyi konusunda genellikle gözle görülür sınırlar bulunmaktadır. Bu nedenlerle annelerin kendine hizmet eden (favourable) karşılaştırmalar yapmaları bu boyutta zor görünmektedir. Oysa mutluluk tamamiyle subjektif bir konudur ve ne olduğu ya da nasıl olması gerektiği konusunda hiçbir objektif, reel, veya bilimsel sınırlama yoktur. Dolayısıyla deneklerin kolayca algısal çarpıtmalara gidebilecekleri bir boyuttur.

Deneklerin risk tahmini skorlarına bakıldığında, herhangi bir ailenin engelli bir çocuğa sahip olma olasılığını ortalama %29.39 olarak algıladıkları gözlenmektedir. Bu gerçek rakamların çok üzerindedir. Dağılımın medyan ve mod değeri 25'dir. Yani deneklerin yarısı bu riskin sıradan bir aile için %25'in üzerinde olduğunu düşünmektedir.

Deneklerin ilişki tercihlerine bakıldığında, ilişki kurmayı tercih ettikleri kişilerin çocuğunun engel derecesi puanı ortalaması 3.22'dir. Yani kendi çocuğundan biraz ağır durumda olan ailelerle arkadaşlık kurmayı tercih etmektedirler. Çocuğunun sorunlarıyla başedebilme becerisi puanı ortalaması ise 2.64'tür. Yani çocuğunun sorunlarıyla kendisine göre biraz daha iyi başeden kişilerle arkadaşlık tercih edilmektedir.

Tartışma:

Araştırmanın bulguları temel olarak Taylor ve Lobel'in (1989) aşağı doğru değerlendirme/yukarı doğru ilişki kurma (downward evaluation-upward affiliation)

modeline uymaktadır. Engelli çocukların anneleri, çocuklarını ortalamanın biraz üzerinde değerlendirirken aynı kuruma devam eden diğer çocukları kendilerinininkinden daha kötü durumda olarak görmüşler, yani bir tür aşağı doğru savunucu sosyal karşılaştırma yapmışlardır. İlişki kurmak, arkadaşlık etmek için ise çocuğunun problemi kendilerinininkinden daha ağır olan, ancak sorunlarla kendilerinden daha iyi başa çıkan kişileri tercih etmektedirler. Engelli 168 Hollandalı ile çalışan Buunk (1995), bu kişilerin genellikle kendilerinden daha iyi durumda olanlardansa, kendileriyle aynı durumda olup bu durumla daha iyi başedenlerle ilişki kurmak isteğinde olduklarını savunmaktadır. Benzer bir sonucu Stanton ve arkadaşları (1999) da göğüs kanseri hastalarından elde etmişlerdir. Deneklerin risk tahmini skorlarının yüksek olması literatürde farklılık algısını azaltma (deviance reduction) (Gibbons ve Gerard, 1991) olarak bilinen olguya karşılık gelmektedir. Bireyler arzulanmayan bir özelliğe sahip olmaları durumunda bu özelliğe sahip olan insanların sayısını abartırlar (Wood ve Taylor, 1991). Benzer şekilde başına bir felaket gelen veya kendini kurban olarak gören kişiler de bu felaketin yaygınlığını gerçekte olduğundan yüksek olarak algılamaya başlarlar. Böylece bir tek benim başıma geldi duygusunu, herkese olabilirdi'ye ikame ederek bir miktar rahatlarlar. Bizim çalışmamızda da engelli bir çocuğa sahip olan anneler, bunun herhangi birinin başına gelme olasılığını yüksek olarak algılamakta ve böylece problemi biricik olmaktan uzaklaştırarak evrenselleştirmektedir. Bu çalışmaya çok benzer sonuçlar Affleck ve arkadaşları (1988) tarafından tıbbi olarak riskli doğan çocukların anneleri için de bulunmuştur (Affleck ve Tennen, 1991). Bu araştırmada en etkileyici sonuç deneklerin %15'ine yakınının herhangi bir kadının riskli çocuk doğurması olasılığını yarı yarıya (yani %50) olarak görmesidir. Bizim çalışmamızda aynı oran %9-10 civarındadır.

III. BÖLÜM GENEL TARTIŞMA

Bu çalışma ile sosyal karşılaştırma kuramının günümüzde geçirmiş olduğu evrim, ilgilendiği konular kısaca tartışılmış ve bir dizi ampirik araştırma bulgularına yer verilmiştir. İnsanların sosyal karşılaştırmalara zaman zaman (hatta belki de çoğu zaman) değerlendirmeci bir yönelimden ziyade değer arttırıcı bir yönelimle girmekte oldukları gerçeği (evaluational versus valuational comparisons – Hakmiller, 1966) bu alandaki hakim paradigmayı değiştirmiş ve çalışma alanlarını genişletmiştir. Özellikle de insanların benlik değerinin ya da öznel iyi oluşlarının düşmesine yol açan faktörlerle başetmesinde sosyal karşılaştırmaların etkili olduğunun anlaşılması, başta sağlık psikolojisi alanında olmak üzere değişik uygulamalı modellerin oluşmasına hizmet etmiştir.

Bu uygulamalı alanların birisi sağlık psikolojisi alanında oluşmuştur ve sosyal psikologlar kliniklerde hastalıkla başa çıkma süreçlerinin anlaşılmasında, destek gruplarının oluşturulmasında aktif roller almaya başlamışlardır. Kanseri hastaları (Wood, Taylor ve Litchman, 1985 – bkz. Suls ve Wills, 1991), Romatoid Artridliiler, Çocuk sahibi olamayan kadınlar, Tıbbi bakıma muhtaç olarak doğmuş çocukların anneleri (Affleck ve Tennen, 1991), Bulumikler, Depresyonlular (Gibbons ve Gerrard, 1991), Riskli hamilelik yaşayan kadınlar (Dias ve Lobel, 1997) çalışılan gruplardan bazılarıdır.

Diğer bir uygulamalı alan, halk sağlığı alanıdır. Gençlerin sağlık riski taşıyan davranışları, tehlikeli sürücü davranışları, sigara içme davranışı vb. riskli davranışların çoğunun bireylerin kendi yeteneklerini abartılı bir biçimde ortalamanın üzerinde olarak algılaması (örn. Greening ve Chandler, 1997) ya da yaptığı davranışın yaygınlığını yüksek görmesiyle (sahte konsensus) ilgili olduğuna ilişkin modellerin (örn. Gibbons ve Gerrard, 1995; Gibbons, Helweg-Larsen, Gerrard, 1995; Wolfson, 2000) geçerlik kazanmasıyla bu alanlarda da uygulamalı çalışmalar gelişmiştir.

Ayrıca tüketici davranışı (Bearden ve Rose, 1990), reklam (Martin ve Gentry, 1997; Richins, 1991; 1995) örgüt psikolojisi (Shah, 1998; Steil ve Hay, 1997; Scandura, 1999) cinsiyet rolleri ve kadın araştırmaları (Sumner ve Brown, 1996; Heatherington, Burns ve Gustafson, 1998), yaşlılık (Robinson-Whelen ve Kiecolt-Glaser, 1997; Rickabaugh ve

Tomlinson-Keasey, 1997), alanlarında kadın ve erkeklerin maaş beklentilerinden reklamlarda kullanılan ideal kadın ve erkek imajlarının tüketicilerin davranışlarını nasıl etkilediğine, sosyal karşılaştırma enformasyonuna dikkat etmenin tüketiciler arası etkiye ya da konformiteye nasıl yansıdığından çalışanların sosyal referanslarına, örgütlerde liderlikten yaşlılarda temporal karşılaştırmaların önemine kadar çok çeşitli konularda sosyal karşılaştırma perspektifiyle uygulamalı çalışmalar yapılmaktadır.

Gibbons kendi çalışma alanı olan sağlıkla ilgili davranışların sosyal psikolojisi ve koruyucu sağlık alanının (sigara bırakma, uyuşturucu kullanımı, korunmasız seks, emniyet kemeri kullanımı vs.) geliştirmiş olduğu ölçekler (INCOM ve diğerleri) sayesinde daha hızlı bir şekilde gelişeceğine inanmaktadır (kişisel iletişim, 6 Nisan 2000). Hiç şüphe yoktur ki bir olgu laboratuvarların dışına çıktığında bireysel farklılıklar ciddi bir sorun oluşturmaktadır ve bunların ölçülmesi uygulamalı alanlar arttıkça daha da önem kazanmaktadır.

Sosyal Karşılaştırma Kuramı yönelimli uygulamalı araştırmaların ülkemizde de yaygınlaşmasına önemli bir katkı sağlayacağı düşüncesiyle bu yüksek lisans tezi çalışması kapsamında Gibbons ve Buunk'un (1999a) geliştirmiş oldukları sosyal karşılaştırma yönelimi ölçeği Türkçe'ye kazandırılmış ve Türk popülasyon için oldukça geniş bir psikometrik özellikler ve geçerlik çalışması yapılmıştır. Ölçek bu durumuyla Türk popülasyonda kullanıma hazır görünmektedir.

Gerçekleştirilen bir deneysel çalışmayla sosyal karşılaştırma yöneliminin bireylere özgü bir eğilim, bir dispozisyon olabileceğine ilişkin Gibbons ve arkadaşlarının (1999a) tezlerini destekleyen kanıtlar bulunmuştur. Ayrıca bu deney ve diğer iki çalışma, sosyal karşılaştırma süreçlerinde Goethals'ın (1986) deyişiyle insanların sadece ne kadar iyi olduklarını değil, aynı zamanda iyi olduklarını da bilmek istemelerini ifade eden değer arttırıcı karşılaştırmaların geçerliliğine ilişkin kanıtlar sunmuştur. Örneğin her ne kadar imkansız gibi de görünse, araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin %50'si kendilerini %30'luk en yetenekli grubun içerisinde görürken, araştırmaya katılan engelli çocuğa sahip annelerin yarısı de kendi başlarına gelen şeyin, yani engelli bir çocuğa sahip olmanın sıradan bir aile için olasılığını %25'in üzerinde görmekte dirler. Katılımcılar ilkinde akademik yeteneklerini abartırken (overestimation), diğerinde hastalığın ya da şanssızlığın

prevalansını abartmaktadırlar. Ancak burada iki olguyu birleştiren kritik nokta benliği olumlu karşılaştırma ihtiyacıdır.

Taylor ve Lobel'in (1986) bir tehditle (threat) karşılaşan kişilerin durumlarını değerlendirmek için, yani ne durumda oldukları hakkında bir karar vermek için aşağı doğru karşılaştırmalar yaptıkları, kendilerini kendilerinden daha kötü durumda olan kişilerle karşılaştırdıkları; ancak ilişki kurmak için ise yukarı doğru kişilere yöneldikleri, örneğin kendileriyle aynı durumda olsa da bu durumla kendilerinden daha iyi başedebilen kişilerle iletişime daha açık olduklarını iddia eden modeline destek veren sonuçlar yine engelli çocuğu olan annelerden gelmiştir. Bu kişiler, çocuklarını değerlendirirken hemen her boyutta kurumdaki ortalama engelli çocuktan iyi durumda olarak değerlendirmiş (ortalamanın üzerinde olma etkisi) ancak çocuğunun problemleri kendisinininkinden ciddi olan ama bunlarla kendisinden daha iyi başeden ailelerle (yukarı doğru ilişki ihtiyacı) görüşmeyi tercih ettiğini bildirmişlerdir.

KAYNAKLAR

- Affleck, G. & Tennen, H. (1991). Social comparison and coping with major medical problems. In J. Suls & T. A. Wills (ed.) Social comparison: Contemporary theory and research (pp. 369-393). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Alicke, M.D., Klotz, M.L., Breitenbecher, D.L., Yurak, T.J. & Vredenburg, D.S. (1995). Personal contact, individuation and the better-than-average-effect. Journal of Personality and Social Psychology, 68, 804-825.
- Allan, S. & Gilbert, P. (1995). A social comparison scale: psychometric properties and relationship to psychopathology. Personality and Individual Differences, 19 (3), 293-299.
- Arrowood, A.J. (1993). Social comparison: Contemporary theory and research (book reviews). Psychological Record, 43 (2), 331-332.
- Bearden, W.O. & Rose, R.L. (1990). Attention to social comparison information: An individual difference factor affecting consumer conformity. Journal of Consumer Research, Vol. 16 (4), 461-472.
- Bilgin, N. (Ed.). (1991). Sosyal psikolojiye giriş. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Blanton, H., Buunk, B.P., Gibbons, F.X. & Kuyper, H. (1999). When better-than-others compare upward: Choice of comparison and comparative evaluation as independent predictors of academic performance. Journal of Personality and Social Psychology, 76, 420-430.
- Brown, R. (1988). Group processes: Dynamics within and between groups. Oxford: Blackwell.
- Buunk, B. (1995). Comparison direction and comparison dimension among disabled individuals: Toward a refined conceptualization of social comparison under stress. Personality and Social Psychology Bulletin, Vol.21 (4), 316-331.
- Chung, T. & Mallery, P. (1999). Social comparison, individualism-collectivism and self-esteem in China and the United States. Current Psychology, Vol 18 (4), 340-353.

- Dias, L. & Lobel, M. (1997). Social comparison in medically high risk pregnant women. Journal of Applied Social Psychology, 27 (18), 1629-1649.
- Durkin, K. (1995). Developmental social psychology: From infancy to old age. Oxford: Blackwell.
- Eker, D. ve Arkar, H. (1995). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. Türk Psikoloji Dergisi, 10 (34), 45-55.
- Exline, J.J. ve Lobel, M. (1997). Views of the self and affiliation choices: A social comparison perspective. Basic and Applied Social Psychology, 19 (2), 243-259.
- Festinger, L. (1950). Informal social communication. Psychological Review, 57, 271-282.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. Human Relations, 7, 117-140.
- Freedman, J.L., Sears, D.O. & Carlsmith, J.M. (1993). Sosyal psikoloji. (Çev. A. Dönmez). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Gergen, K.J. & Gergen, M.M. (1986). Social psychology. (2nd ed.). New York: Springer-Verlag.
- Gibbons, F. X. & Buunk, B. P. (1999a). Individual differences in social comparison: Development of a scale of social comparison orientation. Journal of Personality and Social Psychology, 76, 129-142.
- Gibbons, F. X. & Buunk, B. P. (1999b). A directional measure of comparison level preference. Unpublished Manuscript.
- Gibbons, F.X. & Gerard, M. (1991). Downward comparison and coping with threat. In J. Suls & T. A. Wills (ed.) Social comparison: Contemporary theory and research (pp. 317-345). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Gibbons, F. X & Gerard, M. (1995). Predicting young adults' health risk behavior. Journal of Personality and Social Psychology, 69, 505-517.
- Gibbons, F. X., Helweg-Larsen, M. & Gerard, M. (1995). Prevalence estimates and adolescent risk behavior: Cross-cultural differences in social influence. Journal of Applied Psychology, 80, 107-121.

- Gilbert, D. T., Giesler, R.B. & Morris, K.A. (1995). When comparisons arise. Journal of Personality and Social Psychology, *69*, 227-236.
- Goethals, G.R. & Darley, J.M. (1987). Social comparison theory: Self-evaluation and group life. In B. Mullen & G. R. Goethals (ed.) Theories of group behavior (pp. 21-47). New York: Springer-Verlag.
- Goethals, G.R. Massick, D.M. & Allison, S.T. (1991). The uniqueness bias: Studies of constructive social comparison. In J. Suls & T. A. Wills (ed.) Social comparison: Contemporary theory and research (pp. 149-176). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Greening, L. & Chandler, C.C. (1997). Why it can't happen to me: The base rate matters, but overestimating skill leads to underestimating risk. Journal of Applied Social Psychology, *27* (9), 760-780.
- Hakmiller, K.L. (1966). Threat as a determinant of downward comparison. Journal of Experimental Social Psychology, *2* (supp. 1), 32-39.
- Heatherington, L., Burns, A.B. & Gustafson, T.B. (1998). When another stumbles: Gender and self-presentation to vulnerable others. Sex Roles, *38*, 889-914.
- Klein, W.M. (1997). Objective standarts are not enough: Affective, self-evaluative and behavioral responses to social comparison information. Journal of Personality and Social Psychology, *72*, 763-774.
- Krueger, J. & Clement, R.W. (1994). The truly false consensus effect: An ineradicable and egocentric bias in social perception. Journal of Personality and Social Psychology, *67*, 596-610.
- Kruger, J. (1999). Lake Wobegon be gone! The below-average effect and the egocentric nature of comparative ability judgments. Journal of Personality and Social Psychology, *77*, 221-232.
- Kulik, J. A. & Gump, B.B. (1997). Affective reactions to social comparison: The effects of relative performance and related attributes information about another person. Personality and Social Psychology Bulletin, Vol.23 (5), 452-468.

- Lyubomirsky, S. & Ross, L. (1997). Hedonic consequences of social comparison: A contrast of happy and unhappy people. Journal of Personality and Social Psychology, 73, 1141-1157.
- Martin, M.C. & Gentry, J.W. (1997). Stuck in the model trap: The effects of beautiful models in ads on female pre-adolescents and adolescents. Jornal of Advertising, Vol. 26 (2), 19-34.
- Mojor, B., Testa, M. & Bylsma, W.H. (1991). Responses to upward and downward social comparisons: the impact of esteem relevance and perceived control. In J. Suls & T. A. Wills (ed.) Social comparison: Contemporary theory and research (pp. 237-260). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Olson, B. D. & Evans, D. L. (1999). The role of the big five personality dimentions in the direction and affective consequences of everyday social comparisons. Personality & Social Psychology Bulletin, Vol. 25 (12), 1498-1509.
- Öner, N. (1994). Türkiye’de kullanılan psikolojik testler: Bir başvuru kaynağı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Öner, N. ve Compte, A. (1985). Durumluk – Sürekli kaygı envanteri el kitabı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Övgün, İ. (2000). Deneysel ortamda kişilerin sosyal karşılaştırma davranışlarının ölçülmesine ilişkin V.B. temeline dayalı bir uygulama. Yayınlanmamış Visual Basic uygulaması. Ege Üniversitesi, Psikoloji Laboratuarı.
- Richins, M.L. (1991). Social comparison and idealized images of advertising. Journal of Consumer Research, Vol. 18 (1), 71-84.
- Richins, M.L. (1995). Social comparison, advertising and consumer discontent. American Behavioral Scientist, Vol. 38 (4), 593-608.
- Rickabaugh, C.A. & Tomlinson-Keasey, C. (1997). Social and temporal comparisons in adjustment to aging. Basic and Applied Social Psychology, 19, 307-328.
- Robinson-Whelen, S. & Kiecolt-Glaser, J. (1997). The importance of social versus temporal comparison appraisals among older adults. Journal of Applied Social Psychology, 27, 959-966.

- Ruble, D.N. & Frey, K.S. (1991). Changing patterns of comparative behavior as skills are acquired: A functional model of self-evaluation. In J. Suls & T. A. Wills (ed.) Social comparison: Contemporary theory and research (pp. 79-113). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Scandura, T.A. (1999). Rethinking leader-member exchange: An organizational justice perspective. Leadership Quarterly, 10, 25-41.
- Shah, P.P. (1998). Who are employees' social referents? Using a network perspective to determine referent others. Academy of Management Journal, Vol. 41 (3), 249-269.
- Somer, O., Korkmaz, M., Tatar, A. (2000, Eylül). Beş-faktör kişilik modeli: Bir kişilik ölçeği geliştirme çalışması. XI. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde sunulmuş bildiri, İzmir.
- Stanton, A.L., Danoff-Burg, S., Cameron, C.L., Snider, P.R. & Kirk, S.B. (1999). Social comparison and adjustment to breast cancer: An experimental examination of upward affiliation and downward evaluation. Health Psychology, 18 (2), 151-158.
- Steil, M. & Hay, J.L. (1997). Social comparison in the workplace: A study of 60 dual-career couples. Personality and Social Psychology Bulletin, 23, 427-439.
- Suls, J. & Wills, T.A. (eds.). (1991). Social comparison: Contemporary theory and research. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Sumner, E. & Brown, T.J. (1996). Men, women and money: Exploring the role of gender, gender-linkage of collage major and career-information sources in salary expectations. Sex Roles, 34, 823-839.
- Tabachnick, N., Crocker, J. & Alloy, L.B. (1983). Depression, social comparison and the false-consensus effect. Journal of Personality and Social Psychology, 45, 688-699.
- Taylor, S.E. & Lobel, M. (1989). Social comparison activity under threat: Downward evaluation and upward contacts. Psychological Review, 96 (4), 569-575.
- Taylor, S.E., Wayment, H.A. & Carrillo, M. (1996). Social comparison, self-regulation and motivation. In R.M. Sorrentino & E.T. Higgins (ed.) Handbook of motivation and cognition. Vol.3. (pp. 3-27). New York: The Guilford Press.
- Tesser, A. (1991). Emotion in social comparison and reflection processes. In J. Suls & T. A. Wills (ed.) Social comparison: Contemporary theory and research (pp. 115-145). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Topsever, Y. (1991). Psikolojide araştırma deney ve analiz. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Van der Zee, K., Buunk, B. & Sanderman, R. (1998). Neuroticism and reactions to social comparison information among cancer patients. Journal of Personality, Vol.66 (2), 175-195.
- Wheeler, L. (1991). A brief history of social comparison theory. In J. Suls & T. A. Wills (ed.) Social comparison: Contemporary theory and research (pp. 3-21). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Wheeler, L. & Miyake, K. (1992). Social comparison in everyday life. Journal of Personality and Social Psychology, 62, 760-773.
- Wills, T. A. (1981). Downward comparison principles in social psychology. Psychological Bulletin, 90 (2), 245-271.
- Wills, T. A. (1991). Similarity and self-esteem in downward comparison. In J. Suls & T. A. Wills (ed.) Social comparison: Contemporary theory and research (pp. 51-78). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Wills, T.A. & Suls, J. (1991). Commentary: Neo-social comparison theory and beyond. In J. Suls & T. A. Wills (ed.) Social comparison: Contemporary theory and research (pp. 395-411). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Wolfson, S. (2000). Students' estimates of the prevalence of drug use: Evidence for a false consensus effect. Psychology of Addictive Behaviors, 14 (3), 295-298.
- Wood, J.V. (1996). What is social comparison and how should we study it?. Personality and Social Psychology Bulletin, Vol.22 (5), 520-538.
- Wood, J. V. & Giordano-Beech, M. (1999). Compensating failure through social comparison. Personality and Social Psychology Bulletin, Vol.25 (11), 1370-1387.
- Wood, J. V. & Taylor, K. L. (1991). Serving self-relevant goals through social comparison. In J. Suls & T. A. Wills (ed.) Social comparison: Contemporary theory and research (pp. 23-49). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Özgeçmiş

1971 İzmir doğumluyum. 1991 yılında Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü'nde başladığım psikoloji lisans eğitimimi 1995 yılında "Gruplararası Karşılaştırma Çerçevesinde Ulusal Aidiyet Grubunun Konumlanması" başlıklı, Prof. Dr. Nuri Bilgin danışmanlığında gerçekleştirilen lisans tezi ile bitirdim. Lisans tezi, sosyal karşılaştırma, streotipler ve sosyal kimlik konularını kapsamaktaydı ve yaklaşık 300 kişilik bir örneklem kullanılarak gerçekleştirilmiş bir sosyal psikoloji alan araştırmasıydı. 1995-1997 yılları arasında özel bir kuruluştaki sırasıyla psikolog ve yönetici olarak çalıştıktan sonra, 1997 yılında Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladım. 1998 yılından bu yana ise Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü'ne Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktayım. 1998 yılından beri Edebiyat Fakültesi'nin bilgisayar ağı içerisinde yerel sistem yönetici yardımcılığı, yerel sistem yöneticiliği gibi çeşitli görevler üstlenmekteyim.

Yayınlar:

Lisans Tezi

Teközel, M. (1995). Gruplararası Karşılaştırma Çerçevesinde Ulusal Aidiyet Grubunun Konumlanması. Ege Üniversitesi.

Sözlü Bildiri

Teközel, M. ve Bilgin, N. (1998). Sosyal Kimlik Perspektifi, Streotipler ve Sosyal Karşılaştırma: Gruplararası Karşılaştırma Çerçevesinde Ulusal Aidiyet Grubunun Konumlanması Üzerine Bir Araştırma. X. Ulusal Psikoloji Kongresinde sunulmuş bildiri. Ankara.

Teközel, M. (2000). Social Identity, Social Comparison and Ethnic Identity: A social Psychological approach to ethnicity experience. Society for Researches of Communities and Settlements Studies. "Ethnoses and Cultures on the Balkans" kongresinde sunulmuş bildiri. Trojan, Bulgaristan.

Çeviri Kitap Bölümü

Bilgin, N. (1999). Demokrasi, Kimlik ve Yurttaşlık Bağlamında Cumhuriyet. Ege Ün. Yay. Kitabında 3 bölüm.

Akademik Görevler

Düzenleme Kurulu Başk. Yardımcılığı. XI. Ulusal Psikoloji Kongresi. İzmir. Eylül 2000.

YÜKSEKÖĞRENİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı: TEKÖZEL

Adı: İ. Mert

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe: Sosyal Karşılaştırma Süreçlerinde Benliğin Olumlu Değerlendirilmesi İhtiyacının İncelenmesi

Yabancı Dil: An Investigation of the Need for Positive Self-Evaluation in Social Comparison Processes

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans [X] Doktora [ ] Doçentlik [ ] Tıpta Uzmanlık [ ] Sanatta Yeterlilik [ ]

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite: EGE ÜNİVERSİTESİ

Fakülte:

Enstitü: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar:

Tarih: Kasım 2000

TEZ YAYINLANMIŞSA:

Yayınlayan:

Basım Yeri:

Basım Tarihi:

ISBN:

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı: BİLGİN, Nuri

Ünvanı: Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL: Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 86

TEZİN KONUSU (KONULARI):

Sosyal karşılaştırma eğiliminde bireysel farklılıklar, sosyal karşılaştırmalar yoluyla olumlu bir benlik algısı elde etme ve/veya sürdürme eğilimlerine yön veren süreçler

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

- 1- Sosyal Karşılaştırma Süreçleri
- 2 -Olumlu Benlik Değerlendirmesi
- 3- Sosyal Karşılaştırma Yönelimi
- 4- Aşağı ve Yukarı Doğru Karşılaştırma Süreçleri
- 5- Ortalamanın Üzerinde Olma Etkisi
- 6- Farklılık Azaltma

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

- 1- Social Comparison Processes
- 2- Positive Self-Evaluation
- 3- Social Comparison Orientation
- 4- Downward and Upward Comparison Processes
- 5- Above Average Effect
- 6- Deviance Reduction

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin veriyorum	[ ]
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	[ ]
3- Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	[X]

Yazarın İmzası

Tarih: 14 Kasım 2000

Özet

Sosyal Karşılaştırma Kuramının temel savlarından biri insanların kendilerinden daha şanssız kişilerle karşılaştırmalar yapmak suretiyle öznel iyi oluş duygularını arttırabilecekleridir. Son 20 yılda sosyal psikolojide bu perspektiften hareketle yapılan araştırmalar, insanların hiç de azımsanmayacak bir oranda sosyal karşılaştırmalara kendilerini olumlu değerlendirmek üzere girdiklerini göstermektedir. Sosyal karşılaştırmalar, benliğin gerçekçi ve yansız bir değerlendirmesine ulaşma amacına hizmet edebileceği gibi benliği olumlu görme ihtiyacını da karşılayabilir. 80'li ve 90'lı yıllar boyunca sosyal karşılaştırma araştırmalarında ana yönelim işte bu "benliğini olumlu görme" ya da bir başka ifadeyle "yanlı karşılaştırmalar yapma" olgusunu incelemek olmuştur. Bu trend, günümüzde de sürmekle birlikte, araştırma konuları, karşılaştırma tercihlerinde bireysel farklılıklar, gerçek yaşam koşullarında yapılan karşılaştırmalar vb. gibi yeni ilgi alanlarına doğru genişlemektedir.

Bu çalışmada Türkiye'den seçilmiş çeşitli örneklemeler üzerinde çalışılarak 2 temel probleme çözüm aranmıştır:

1. Benliğini olumlu değerlendirme ihtiyacı olgusu, "aşağı doğru karşılaştırma", "ortalamanın üzerinde olma" ve "farklılık azaltma" süreçlerinden hareketle Türk örnekleminde nasıl işlemektedir?
2. Gibbons ve Buunk'un (1999) bireysel farklılıklar modeli Türk örneklemini için geçerli midir ve yine aynı yazarlar tarafından geliştirilmiş olan karşılaştırma yönelimi ölçeklerinin psikometrik özellikleri nedir?

ÇALIŞMA I. Karşılaştırma Yönelimi Ölçeklerinin (INCOM, UCS, DCS) Türk Örneklemini için Psikometrik Özellikleri

Bu çalışma, Gibbons ve Buunk'un (1999) bireysel farklılıklar modelinin ve yine aynı yazarlar tarafından geliştirilen Karşılaştırma Yönelimi Ölçekleri'nin Türk örneklemini için geçerliliğinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. İngilizce ve Türkçe'yi yeterince iyi konuşan 120 kişilik bir üniversite öğrencisi örneklemini kullanılarak gerçekleştirilen çeviri geçerliği çalışmasının ardından, ölçekler, daha geniş bir üniversite öğrencisi grubuna (N=404) uygulanmıştır. Bu çalışmada, sosyal karşılaştırma süreçleriyle ilgili görülen benlik saygısı, depresyon, durumluk ve sürekli kaygı, 5 faktör kişilik ölçeğinin nörotisizm, dışadönüklük, uyumluluk, sorumluluk, açıklık alt ölçeklerinden oluşan tam formu ve bir sosyal destek envanteri karşılaştırma yönelimi ölçekleriyle birlikte uygulanmıştır. Sonuçlar büyük ölçüde, araştırmada kullanılan sosyal karşılaştırma ölçümlerinin bu kriter puanlarıyla yüksek ve ilgili literatürün bulgularıyla hemen aynı ilişkiler gösterdiğine işaret etmektedir. Ölçeklerin faktör yapısı ilgili literatürün bulgularıyla tamamen aynıdır. Beklendiği gibi, Türk örneklemindeki ölçek ortalamaları, Batılı muadillerinden çok az düşük olarak gözlenmiş ve son olarak yüksek güvenilirlik (iç tutarlılık) katsayıları elde edilmiştir.

ÇALIŞMA II. Sahte Karşılaştırma Enformasyonu ve Kişilerin Sosyal Karşılaştırma Tercihleri

Bu çalışma, "karşılaştırma yönelimi", "tehdit" ve "rekabet" in bireylerin yaptıkları sosyal karşılaştırmaların miktarı, yönü ve teşhis edicilik düzeyi üzerindeki etkilerini incelemek üzere hazırlanmış bir laboratuvar deneyidir (N=87). Sonuçlar, karşılaştırma yönelimi yüksek olan katılımcıların, düşük olanlara göre deneyici tarafından sağlanmış olan karşılaştırma enformasyonunu daha fazla kullandıklarını göstermektedir. Ayrıca tehdit katılımcıların karşılaştırmaya girme yönü (aşağı veya yukarı) üzerinde etkili olurken, rekabet ise teşhis edici karşılaştırmalara ilgiyi artırır görünmektedir.

ÇALIŞMA III. Ortalamanın Üzerinde Olma Etkisi ve Akademik Yetenek

Bu çalışmada, üniversite öğrencileri kendi akademik yeteneklerini sınıflarındaki diğer arkadaşlarına göre, %0 ile %100 arasında değişen bir ölçekte değerlendirmişlerdir. Sonuçlar, katılımcıların %70'inin kendilerini en başarılı %30'luk dilime koyduklarına işaret etmektedir. Bu etki benlik saygısı yüksek olanlarda daha da belirgin hale gelmektedir.

ÇALIŞMA IV. Sosyal Karşılaştırma, Farklılığı Azaltma ve Engelli Çocukların Anneleri

Bu çalışmada, 61 engelli çocuk annesinden çocuklarını, bazı önemli boyutlarda, aynı özel eğitim merkezine devam eden diğer çocuklara göre değerlendirmeleri istenmiştir. Ayrıca bu annelere herhangi bir ailenin engelli bir çocuğa sahip olma olasılığının onlara göre ne kadar olduğu sorulmuştur. Sonuçlar, annelerin aşağı doğru karşılaştırmalar yapma eğiliminde olduklarını ancak diğer annelerle ilişki tercihlerinin ise yukarı doğru bir yön arz ettiğini göstermiştir. Yine bu kişiler engelli bir çocuğa sahip olma yaygınlığını abartılı derecede yüksek olarak algılamaktadırlar. Bulgular aşağı doğru değerlendirme-yukarı doğru ilişki tercihi modelini ve farklılık azaltma yaklaşımını destekler niteliktedir.

Abstract

One of the basic principles of Downward Comparison Theory (Wills, 1981) is to claim that "persons can increase their subjective well-being through comparison with a less fortunate other". Research departed from this perspective in social psychology over last two decades has demonstrated that people often prefer to compare themselves favorably and that social comparisons may serve the need for positive self-evaluation as well as the need for accurate self-assessment. The core effort of the social comparison research throughout the 80's and 90's was to refine the knowledge of "positive self-evaluation" or "biased comparisons" phenomenon. This trend is going on today with additional interests on the facts that "individual differences on comparison preferences" and "comparisons in the real life conditions".

In the current study, we designed a series of research to investigate two basic problems in various Turkish samples:

1. How "the need for positive self-evaluation" works in various Turkish samples with reference to the processes of "downward comparison", "above average effect" and "deviance reduction".
2. Is Gibbons and Buunk's (1999) individual differences model valid for the Turkish people and how is the psychometric properties of comparison orientation scales (INCOM, UCS and DCS) developed by the authors.

STUDY I. Psychometric Properties of Comparison Orientation Scales (INCOM, UCS, DCS) in Turkish Sample

This study was designed to investigate whether the Comparison Orientation Scales by Gibbons and Buunk (1999) and their "individual differences model" is valid for the Turkish people. A translation validation study was conducted on a sample of 121 university students. Results show high correlation scores between Turkish and English forms. Then INCOM, UCS and DCS were administered to the larger sample of university students (N=404) with variety of related measures. These criterion validity measures were Self-esteem, Depression, State Anxiety, Trait Anxiety, Big Five Personality Inventory (Neuroticism, Extraversion, Agreeableness, Conscientiousness, Openness subscales) and Social Support. Results showed high and almost the same validation scores with related literature. Factor structure was also exactly the same with literature. Scale means were slightly lower than the Western samples as expected. Finally, all of the scales showed high and almost the same reliability (internal consistency) scores with the related literature.

STUDY II. Bogus Comparison Feedback and Social Comparison Preferences

This was an experimental laboratory study (N=87), designed to examine the effects of "comparison orientation", "threat" and "competition" on the amount, direction and diagnosticity of comparisons. Results showed that participants high in CO compare themselves much more than low CO counterparts. Threat was efficient on the direction of comparisons (up or down). People seems to give more importance the diagnosticity of comparison information in the competitive experimental condition.

STUDY III. Above Average Effect and Perception of Academic Ability

In this study, university undergraduates rated their academic ability with respect to their classmates. It was found that 50% of the participants placed themselves in the slice of the highest 30% of the distribution. That effect increased for the higher levels of self-esteem.

STUDY IV. Social Comparison, Deviance Reduction and Mothers of the Disabled Children

61 Mothers of disabled children rated their child on some dimensions with respect to other children attending the same special education center. They also estimated the possibility of having a disabled child for any family. Results indicated that the mothers tended to make downward comparisons but preferred upward contacts with other mothers. They also overestimated the prevalence of having disabled child. These findings support the downward evaluation-upward affiliation model and deviance reduction approach.